

Johannes Paloniemi

TOISEN VELKAJÄRJESTELYN ASEMA

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Insolvenssioikeus
Ohjaaja: Annina Wahlbeck
Elokuu 2020

Tiedekunta/Osasto - Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos - Institution – Department	
Oikeustieteellinen tiedekunta			
Tekijä - Författare – Author			
Johannes Paloniemi			
Työn nimi - Arbetets titel – Title			
Toisen velkajärjestelyn asema			
Oppiaine - Läroämne – Subject			
Insolvenssioikeus			
Työn laji - Arbetets art – Level		Aika - Datum – Month and year	
Pro Gradu -tutkielma		8/2020	
		Sivumäärä - Sidoantal – Number of pages	
		VIII + 65	
Tiivistelmä - Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa selvitetään toisen velkajärjestelyn asemaa velkajärjestelyjärjestelmässä. Toisen velkajärjestelyn tilanteesta on kysymys, mikäli jo kertaalleen velkajärjestelyssä ollut henkilö pyrkii menettelyyn toistamiseen. Yksityishenkilön velkajärjestelyn tavoitteena on maksukyvyttömän henkilön taloudellisen tilanteen korjaaminen ja menettely perustuu lakiin yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993, VJL). Velkajärjestelyn päätyttyä velallinen lähtökohtaisesti vapautuu loppuista veloistaan, ja sen avulla moni ylivelkaantunut on saanut ratkaistua muuten ylivoimaisia velkaongelmiaan. Kääntöpuolena velallisen velkavastuusta vapautumiselle on kuitenkin velkojen saatavien menetys. Velkajärjestelyä ei voida myöntää kaikille ylivelkaantuneille ja yleisen maksumoraalin ylläpito onkin keskeinen velkajärjestelyn taustalla vaikuttava periaate. Tämä periaate saa ilmentymänsä velkajärjestelyn yleisinä esteinä. Velalliset, joiden velkaantumiseen liittyy tietynasteista moitittavuutta, rajataan menettelyn ulkopuolelle.</p> <p>Lainsäätäjä on korostanut velkajärjestelyn ainutkertaisuutta. Sen käsityksen yleistymisellä, että velkajärjestelyyn olisi mahdollista päästä useasti saattaisi olla maksumoraalia heikentävä vaikutus. Velallisen aikaisempi velkajärjestely muodostaakin velkajärjestelyn VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen. Tutkielmassa aikaisemmalla velkajärjestelyllä tarkoitetaan velalliselle jo vahvistettua maksuohjelmaa. Jos velkajärjestely on aloitettu, mutta maksuohjelmaa ei ole vahvistettu, ei esteperustetta synny.</p> <p>VJL 10 §:n 10 kohta on ollut pitkään lähes kategorinen esteperuste eivätkä painavatkaan velkajärjestelyn puolesta puhuvat seikat ole oikeuttaneet uuteen velkajärjestelyyn pääsyä. Velallisen on jo katsottu saaneen mahdollisuutensa aikaisemman velkajärjestelyn muodossa. Tuomioistuimien suhtautuminen toista velkajärjestelyä näyttää kuitenkin lieventyneen ja yhä useammalle jo kertaalleen velkajärjestelyssä olleelle henkilölle on myönnetty toinen velkajärjestely.</p> <p>Lainopillisen tutkimussuuntauksen avulla selvitetään työssä, millä edellytyksillä henkilölle tulisi myöntää toinen velkajärjestely. Keskeisiä säännöksiä ovat VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste sekä VJL 10 a §:n painavien vastasyiden arviointi. Painavat vastasyt ovat poikkeuksetta mukana toisen velkajärjestelyn arvioinnissa esteperusteen riidattomuuden takia. Vaikka velkajärjestelylle on esteperuste, voidaan velkajärjestely myöntää VJL 10 a §:n perusteella, mikäli velkajärjestelylle on tarpeeksi painavia vastasyitä. Myös velkajärjestelylain esityöt ovat tutkimuksessa olennaisessa osassa.</p> <p>Toiseen velkajärjestelyyn liittyy myös läheisesti velkajärjestelyn VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste, piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Tutkimuksessa selvitetään aikaisemman velkajärjestelyn vaikutusta velallisen piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointiin. Mikäli velalliselta odotettaisiin korostunutta huolellisuusvelvoitetta aikaisemman velkajärjestelyn perusteella, vaikeutuu toiseen velkajärjestelyyn pääsy huomattavasti.</p> <p>Velkajärjestelyn myöntäminen on kokonaisharkintaa, jossa tuomioistuimen tulee punnita kaikkia merkityksellisiä tekijöitä. Tapauskohtainen kokonaisharkinta mahdollistaa tapauksen hyvinkin yksilöllisten piirteiden huomioon ottamisen, mutta vastakohtana on kasvanut epävarmuus lopputuloksesta. Tutkimuksessa käydään runsaasti läpi oikeuskäytäntöä, jotta voidaan havaita, mitkä keskeiset tekijät mahdollistavat velkajärjestelyn toistamiseen. Lainopillista tutkimusta tukee empiirinen menetelmä, jossa systemaattisesti kerätystä tutkimusaineistosta tehdään määrällisiä havaintoja. Velkajärjestelyn on käynyt suuri joukko ylivelkaantuneita, ja osa heistä on uudelleenvelkaantunut vakavasti toistamiseen. Nykyinen tilanne koskien toisen velkajärjestelyn asemaa on epäselvä ja tutkimuksen tavoite on kartoittaa tätä asemaa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Insolvenssioikeus – velkajärjestely – toinen velkajärjestely – VJL 10 §:n 10 kohta – aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma – piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen – painavat vastasyt			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

LÄHTEET	IV
LYHENTEET.....	VIII
1. Johdanto	1
1.1 Aluksi	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodit	4
1.3 Toisen velkajärjestelyn tutkimuksen tarve ja aiheen rajausta.....	6
1.4 Tutkielman lähdeaineisto	7
1.5 Empiirisen tutkimuksen tuloksia.....	8
1.6 Tutkielman rakenne.....	10
2. Yksityishenkilön velkajärjestelystä	11
2.1 Velkajärjestelyn oikeutuksesta.....	11
2.2 Velkajärjestelymenettelyn edellytykset	11
2.2.1 Maksukyvyttömyys ja väliaikainen este	11
2.2.2 Sosiaalinen suorituseste.....	12
2.2.3 Velkojen määrä suhteessa maksukykyyn	13
2.2.4 Velvollisuus parantaa maksukykyä	14
2.3 Velkajärjestelyn yleinen este	14
2.4 Velkajärjestelyn myöntäminen painavien vastasyiden myötä	15
2.5 Toisen velkajärjestelyn asema Pohjoismaissa.....	16
3. Velallisen aikaisempi velkajärjestely	19
3.1 Velkajärjestelyn ainutkertaisuus	19
3.2 Aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma esteperusteena.....	22
3.3 VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuteen vaikuttavat seikat.....	24
3.3.1 Edellisestä velkajärjestelystä kulunut aika	24
3.3.2 Velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn velkaantumishistoria	29
4. Piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen	32
4.1 VJL 10 §:n 7 kohdan kokonaisharkinta	32
4.2 Velkaantuminen velkajärjestelyä silmällä pitäen.....	33
4.3 VJL 10 §:n 7 kohdan arviointiin erityisesti vaikuttavat seikat.....	34
4.3.1 Velallisen asema ja muut olosuhteet.	34
4.3.2 Luotonantajien vastuullinen toiminta.....	36

4.3.3 Velallisen ikä.....	37
4.4 Piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen osana toista velkajärjestelyä.....	38
5. Painavien vastasyiden harkinta.....	42
5.1 Säännöksen tarkoitus.....	42
5.2 Erityisesti huomioon otettavat seikat painavien vastasyiden arvioinnissa.....	43
5.2.1 Velallisen toimet velkojen maksamiseksi	43
5.2.2 Velkaantumisesta kulunut aika.....	45
5.2.3 Velallisen olosuhteet	47
5.2.4 Velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta.	48
5.3 Toisen velkajärjestelyn painavien vastasyiden kokonaisharkinta.....	50
5.3.1 Kokonaisharkinnasta.	50
5.3.2 VJL 10 §:n 10 kohta ja VJL 10 a §:n kokonaisharkinta.....	52
5.3.3 VJL 10 §:n 7 kohta toisena esteperusteena	55
6. Johtopäätökset	59
6.1 Aluksi.....	59
6.2 Merkityksellisistä seikoista toisen velkajärjestelyn arvioinnissa.....	59
6.3 Toisen velkajärjestelyn yhteiskunnallinen näkökulma	62
7. Lopuksi.....	64

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Aarnio, Aulis: Oikeuslähteet, ennakkopäätökset, hovioikeusratkaisut. Teoksessa Rasilainen, Aki (toim.). Hovioikeuskäytäntö oikeuslähteenä. Oikeuskäytäntö oikeuslähteenä tutkimusprojektin päätösseminaarin 26.11.1991 alustukset, Turun yliopisto. Turku 1992.

Bjørger, Eva Annie: Mulighet for annengangs gjeldsordning? Konkursrådet. 2012.

Dalberg-Larsen, Jørgen: Retsvidenskaben som samfundsvidenskab. Et retsteoretisk tema i historisk og aktuel belysning. København 1977. Nousiainen 1997, s. 220–221.

Ervasti, Kaijus: Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Oikeustiede-jurisprudentia XLIV, Suomalainen lakimiesyhdistys 2011, s. 61–132.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere, 1998.

Friedrichs, David O.: Law in Our Lives. An Introduction. Roxbury Publishing Company. Los Angeles 2001.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Velkavastuun toteuttaminen luottoyhteiskunnassa. Forum Iuris. Helsinki 2016.

Koskelo, Pauliine – Lehtimäki, Liisa: Yksityishenkilön velkajärjestely. Toinen, uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1997.

Linna, Tuula: Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio C-461/11 asiassa Radziejewski (8.11.2012) – Yksityishenkilön velkajärjestely hiertää eurooppalaisessa insolvenssioikeudessa. Lakimies 4/2013. s. 790–793.

Linna, Tuula: Kohti aikuisuutta velkareppu selässä. Defensor Legis 2/2014. s. 269–274.

Linna, Tuula: Nuori velkajärjestelyssä – Fresh start vai syrjäytyminen? Oikeus 2015 (44); 1. s. 26–43.

Linna, Tuula: Velkajärjestelyn kesto ja rehabilitaatio. Lakimies 4/2011. s. 666–689.

Lohi, Tapani: Empiirisen tiedon hyödyntämisestä jäämistölainopissa. Teoksessa: Lindfors, Heidi (toim.): Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki, 2004, s. 27–40.

Minkkinen, Panu: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017. s. 908–923.

Määttä, Tapio: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksia ja menetelmät. Edita Publishing Oy. Helsinki 2015.

Niiranen, Marko: Velkajärjestelylain muutos 2015. Talous ja velkaneuvonnan ohjeita. Kilpailu- ja kuluttajavirasto. Helsinki 2015.

Niemi, Johanna – Lindfors Heidi: Yksityishenkilön velkajärjestely. Sähköisessä teoksessa Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna, 2015. Insolvenssioikeus. Alma Talent, Helsinki 2015.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja. Helsinki 1995.

Nousiainen, Kevät: Metodin? Esitys? Minun metodini (toim. Juha Häyhä). WSOY. Helsinki 1997, s. 219–244.

Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 59/2013. Velkajärjestelylain tarkistaminen. Oikeusministeriö. Helsinki 2013.

Ruuskanen, Minna: Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta. Rikosoikeudellinen ja diskurssianalyttinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 267. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2005.

Römer-Paakkanen, Tarja – Pentikäinen, Aulikki: Paperisodasta ulosottoon- Tutkimus rauenneista velkajärjestelyistä velallisen kokemana. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki 2003.

Tammi-Salminen, Eva: Velkajärjestelylain 10 a §:n painavat syyt korkeimman oikeuden uudemmassa käytännössä ja lain uudistaminen. LM 2013, s. 192–214.

Valkama, Elisa: Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu? Verkkokatsauksia 18/2011. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2011a.

Valkama, Elisa: Velaton uusi alku? – Velallisten selviytyminen velkajärjestelystä ja tilanne sen jälkeen. Verkkokatsauksia 22/2011. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2011b.

Uitto, Tero: Velkajärjestely. Kiinteistöalan Kustannus. Turku 2010.

Virallislähteet

HE 183/1992 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä.

HE 180/1996 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta.

HE 98/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain ja verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n muuttamisesta.

HE 24/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräiden luotonantajien rekisteröinnistä sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 52/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain 30 §:n muuttamisesta.

HE 83/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Regeringens proposition 2015/16:125. Förbättrade möjligheter för överskuldssatta att starta om på nytt.

Muut lähteet

Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-5803. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/velj/meta.html>. [viitattu: 6.3.2020].

Fredriksson, Sami – Kärkkäinen, Otto, 2016: Velkajärjestelyä hakevien määrä kasvaa. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/velkajarjetelya-jakevien-maara-kasvaa/>. [Viitattu 20.4.2020.]

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1996:136

KKO 1999:100

KKO 2000:84

KKO 2001:21

KKO 2004:108

KKO 2006:34

KKO 2008:87

KKO 2011:9

KKO 2011:76

KKO 2014:52

Hovioikeudet

Itä-Suomen HO 13.9.2010 S 10/176

Itä-Suomen HO 7.7.2011 S 10/481

Itä-Suomen HO 7.3.2013 S 13/72
Itä-Suomen HO 23.3.2013 S 13/92
Itä-Suomen HO 12.2.2013 S 12/854
Itä-Suomen HO 18.2.2014 S 13/876
Itä-Suomen HO 16.9.2014 S 14/741
Itä-Suomen HO 19.5.2017 S 17/284
Itä-Suomen HO 30.5.2017 S 17/429
Itä-Suomen HO 23.11.2017 S 17/683
Itä-Suomen HO 21.2.2018 S 17/1115
Itä-Suomen HO 13.3.2018 S 18/31
Itä-Suomen HO 12.10.2018 S 18/408
Itä-Suomen HO 14.3.2019 S 19/125
Itä-Suomen HO 20.6.2019 S 18/1137
Itä-Suomen HO 26.11.2019 S 19/959
Helsingin HO 7.7.2006 S 06/1865
Helsingin HO 25.1.2008 S 07/3027
Helsingin HO 1.8.2008 S 08/1195
Helsingin HO 16.4.2014 S 13/2599
Helsingin HO 31.5.2016 S 16/31
Helsingin HO 29.6.2016 S 16/45
Helsingin HO 26.6.2017 S 16/2318
Helsingin HO 4.7.2017 S 17/197
Helsingin HO 4.7.2017 S 17/198
Helsingin HO 19.10.2017 S 16/2538
Helsingin HO 14.11.2017 S 17/1465
Helsingin HO 19.7.2018 S 17/2399
Helsingin HO 2.4.2019 S 18/1041
Rovaniemen HO 22.12.2015 S 14/500
Turun HO 31.3.2016 S 16/4
Turun HO 5.4.2019 S 19/436
Vaasan HO 5.1.2015 S 15/605

Vaasan HO 19.1.2017 S 16/775

Vaasan HO 26.3.2018 S 17/1016

Vaasan HO 20.12.2018 S 18/1002

Vaasan HO 31.12.2019 S 18/834

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
VJL	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993)
KSL	Kuluttajansuojalaki (38/1978)
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
Vp	Valtiopäivät
Prop.	Proposition
OMML	Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja

1 Johdanto

1.1 Aluksi

Ylivelkaantuneet ovat voineet hakea yksityishenkilön velkajärjestelyyn jo yli neljännesvuosisadan ajan. Lain voimassaoloaikana yli 135 000 velallista on hakenut velkajärjestelyä ja valtaosa velkajärjestelyhakemuksista hyväksytäänkin.¹ Menettely perustuu lakiin yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993), joka tuli voimaan keskellä lama-aikaa vuonna 1993 ja nykyään se nähdään olennaisena osana modernia luottoyhteiskuntaamme. Henkilölle, jolle ei näytä olevan ulospääsyä veloistaan, suodaan uusi, velaton alku hänen suoritettuaan velkajärjestelyn velkajärjestelylain mukaisesti. Elinikäistä velkataakkaa ei pidetä moraalisesti perusteltuna, tähän yhtyy niin hyvinvointivaltiollinen kuin markkinaliberaalinenkin ajattelu.²

Henkilön pysyvä ylivelkaantuminen johtaa tavallisesti moniin kielteisiin seuraamuksiin velallisen elämässä, kuten kasvaneeseen syrjäytymisriskiin ja muihin sosiaalisiin sekä taloudellisiin ongelmiin. Pysyvä ylivelkaantuminen vaikuttaa myös yhteiskunnan taloudelliseen toimintaan monilla tavoin. Maksukyvyttömällä henkilöllä ei ole kykyä eikä aina haluakaan toimia markkinoilla normaalin taloudellisen toimijan tavoin.³ Velallisen käytettävissä olevat varat menevät usein korkojen ja perintäkulojen maksamiseen, eikä velallisella ole intressiä pyrkiä parantamaan tulonhankkimiskeinojaan, mikäli kasvanut maksuvarakaan ei tarjoa ulospääsyä velkaantumisesta. Velkajärjestely poikkeaaakin perinteisistä maksukyvyttömyysmenettelyistä, koska se pyrkii velallisen toimintakyvyn palauttamiseen ensisijaisesti taloudellisesti, mutta myös sosiaalisesti.⁴

Velkajärjestelyllä on positiivinen merkitys velallisen asemaan, mutta kääntöpuolena on yleensä velkojan aseman heikentyminen. Menettelyssä on vastakkain velallisen ja yksittäisten velkojien intressit, sillä velkajärjestely kohdistuu velallisen velkoihin, velkojien saataviin. Velan alkuperäisiä ehtoja voidaan muuttaa velkojan vahingoksi tai velallisen maksuvelvollisuus voidaan poistaa kokonaan. Vaikka vain pysyvästi maksukyvytön henkilö voi hakea velkajärjestelyä, on luotonantajien huomioitava velkajärjestelyn mahdollisuus luottotappioiden eli menetettynä pääomana sekä mahdollisten perimis- ja korkotulojen menetyksenä. Ilman kohtuullista varmuutta saatavalleen rahoitusmarkkinoiden toiminta häiriintyisi, mikäli velkajärjestely nähtäisiin helppona ulospääsynä mahdollisista velkaongelmista.

¹ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt.

² Koulou - Lindfors 2017, s. 829–832.

³ Koulou - Lindfors 2017, s. 831–832.

⁴ HE 183/1992 vp, s. 37–38.

Tämä huomioiden lainsäätäjä on korostanut velkajärjestelylain esitöissä (HE 183/1992 vp) yleistä maksumoraalia. Järjestelmän piiriin ei haluta päästää henkilöitä, joiden velkaantumiseen liittyy yleisen yhteiskunta- ja maksumoraalin kannalta arveluttavia piirteitä.⁵ Velkajärjestelylakiin tehdyistä lukuisista muutoksista huolimatta, joista pääosa on parantanut velallisten asemaa, on tausta-ajatus yleisestä maksumoraalista yhteiskunnan rahoitusmarkkinoita turvaamassa pysynyt samana. Velkajärjestelylain viimeisin hallituksen esitys (HE 83/2014 vp) muistuttaakin tästä yleisen maksumoraalin tehtävästä. Velallinen ei ole oikeutettu velkajärjestelyyn, jos hänen velkaantumiseensa tai käyttäytymiseensä velallisenä liittyy moitittavuutta.⁶

Nämä moiteperusteet saavat konkreettisen ilmentymänsä velkajärjestelylaissa velkajärjestelyn yleisinä esteinä. Mikäli esteperuste ilmenee, on velkajärjestelylle lähtökohtaisesti este eikä velkajärjestelyä tule myöntää. Velkajärjestelylain esteperusteet ovat pysyneet keskeisinä maksumoraalin ylläpitäjinä lain voimassaolon ajan. Velkajärjestelylain esitöiden mukaan velkajärjestelyä ei voitu myöntää, mikäli esteperuste esiintyi eikä erityisiä vastasyitä ollut.⁷ Vuoden 2003 velkajärjestelylain muutoksessa lakiin lisättiin VJL 10 a §:n säännös, joka mahdollisti velkajärjestelyn myöntämisen painavin vastasyin esteperusteen olemassaolosta huolimatta. Yleisen maksumoraalin ei katsottu vaarantuvan, mikäli velkajärjestelyyn oli muuten painavat perusteet ottaen huomioon velkojen määrän ja velallisen maksukyvyn välillä vallitsevan epäsuhdan.⁸

Vuoden 2010 lainmuutos vähensi pääsääntöisen maksuohjelman kestoa kolmesta viiteen vuoteen ja muutoksen jälkeen entistä suurempaa merkitystä on annettu sille, myönnetäänkö velkajärjestely painavien syiden nojalla esteperusteesta huolimatta.⁹ Velkajärjestelylain viimeisin uudistus vuonna 2015 vähensi velkaantumisesta kuluneen ajan merkitystä painavien vastasyiden arvioinnissa osana kokonaisharkintaa. Uudistuksessa korostettiin myös luotonantajien vastuuta etenkin pikaluottoihin liittyvässä markkinoinnissa ja asiakkaan maksukyvyn arvioinnissa.¹⁰ Velkajärjestelyyn on siis mahdollista päästä yhä useamman velallisen, vaikka heidän velkaantumiseensa liittyisi tietynasteista moitittavuutta.

Sekä esteperusteille että painavien vastasyiden arvioinnille on ominaista niiden monitulkintaisuus. Lainsäätäjä on halunnut korostaa tuomioistuimen kokonaisharkintaa esteperusteiden ja painavien syiden arvioinnissa.¹¹ Tämä on ymmärrettävää käytännön tilanteiden vaihdellessa tapauskohtaisesti. Erilaisia tilanteita on yhtä paljon kuin on hakemuksiakin. Velkajärjestelyn edellytysten täytyessä tuomioistuin harkitsee onko velkajärjestelylle yleinen este ja mikä painoarvo mahdolliselle esteperusteelle annetaan.

⁵ HE 183/1992 vp, s. 25.

⁶ HE 83/2014 vp, s. 12.

⁷ HE 183/1882 vp, s. 53.

⁸ HE 98/2002 vp, s. 5.

⁹ HE 52/2010 vp, s. 7–8. OMML 59/2013, s. 33.

¹⁰ HE 83/2014 vp, s. 12, 53–55.

¹¹ HE 98/2002 vp, s. 22.

Säännöksissä mainittuja osatekijöitä on punnittava ja kokonaisarvioinnin perustella arvioitava, mikäli painavat syyt puoltavat velkajärjestelyn myöntämistä tarpeeksi. Esteperusteiden ja painavien vastasyiden joustavuuden kääntöpuolena on juuri niiden tulkinnanvaraisuus. Oikeuskäytäntö on osoittanut, että varsinkin painavien vastasyiden arviointi on haastavaa, mutta myös osa esteperusteita on tulkinnalle alttiita. Ratkaisujen ennakoiti voi olla vaikeaa, mikä vähentää oikeusturvaa velallisen ja myös velkojien ollessa epätietoisia ratkaisun lopputuloksesta. Esteperusteen ollessa erityisen moitittava, eivät painavatkaan vastasyt mahdollista velkajärjestelyyn pääsyä, vaikka velallisen taloudellista asemaa koskevat velkajärjestelyn edellytykset täyttyisivätkin. Vaikka kysymys on lähtökohtaisesti velallisen moitittavan toiminnan arvioinnista esteperusteen kannalta, on tiettyjä esteperusteita pidetty jo lähtökohtaisesti moitittavampina kuin toisia esteperusteita.¹² Tietyissä esteperusteissa tarkoitetut menettelytavat voivat jo yksinään osoittaa velallisen toiminnassa sellaista moitittavuutta, jota ei yleiseltä kannalta voida pitää hyväksyttävänä.¹³

Velkajärjestelyn tarkoituksena on pitkällä tähtäimellä korjata maksukyvyttömän velallisen taloudellinen tilanne ja sitä voidaankin pitää viimesijaisena keinona henkilön maksuvaikeuksien korjaamiseen. Velkajärjestelyn viimesijaisuus ja ainutkertaisuus kytkeytyy yhteen velkajärjestelylain esteperusteeseen, VJL 10 §:n 10 kohdan aikaisemmin vahvistettuun maksuohjelmaan. Velalliselle aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma eli aikaisempi velkajärjestely on esteenä uudelle velkajärjestelylle. Tarkoituksena ei ole, että velkajärjestely mielletäisiin yleiseksi menettelyksi, johon voitaisiin aina turvautua maksuvaikeuksien ilmetessä. Esteperuste onkin pitkään osoittautunut hyvin kategoriseksi ja laadullisesti moitittavaksi esteeksi. Henkilön on katsottu jo saaneen mahdollisuutensa aikaisemman velkajärjestelyn muodossa. Velkajärjestelylain esitöissä velkajärjestelyn ainutkertaisuus kytkeytyy läheisesti yleiseen maksumoraaliin. Sen käsityksen yleistymisellä, että velkajärjestelyyn voisi turvautua useammin kuin kerran, saattaisi olla maksumoraalia heikentävä vaikutus. Lähtökohtana on siis velkajärjestelyn myöntäminen samalle henkilölle vain yhden kerran.¹⁴

Pitkään painavatkaan vastasyt eivät mahdollistaneet uutta velkajärjestelyä henkilölle, joka oli jo kertaalleen ollut velkajärjestelyssä. Oikeustila ja esteperusteen ehdottomuus on kuitenkin näyttänyt viime vuosina muuttuneen. Lukuisia uusia velkajärjestelyjä on aloitettu niitä hakeneille velallisille. Yhä useammalla näyttää olevan mahdollisuus päästä toiseen velkajärjestelyyn.

¹² KKO 2014:52. HE 98/2002 vp, s. 31, HE 180/1996 vp, s. 33.

¹³ HE 180/1996 vp, s. 21.

¹⁴ HE 183/1992 vp, s. 53.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodit

Tutkielman tavoite on selvittää toisen velkajärjestelyn asemaa velkajärjestelyjärjestelmässä. Keskeistä tämän tutkimisessa on velkajärjestelylain (57/1993, VJL) 10 §:n 10 kohdan esteperuste, aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma. Esteperuste on selvin ilmentymä lainsäätäjän suhtautumisesta toiseen velkajärjestelyyn. Toisen velkajärjestelyn mahdollisuutta arvioitaessa keskiössä on lisäksi VJL 10 a §:n painavien vastasyiden tulkinta, joka on VJL 10 §:n 10 kohdan riidattomuuden myötä poikkeuksetta mukana.

Nämä säännökset muodostavat velkajärjestelylain ytimen koskien toista velkajärjestelyä. Ensisijaiseksi tutkimuskysymykseksi muodostuu se, *milloin henkilölle tulisi myöntää toinen velkajärjestely*. Tulkinta-apua saadaan velkajärjestelylain säännöksistä, lain esitöistä ja oikeuskäytännöstä. Keskeistä on kartoittaa lainsäätäjän tarkoitus koskien toisen velkajärjestelyn asemaa. On myös selvitettävä sitä, onko lainsäätäjä tuonut tarpeeksi esille kantaansa toisen velkajärjestelyn asemasta.

Pääasiallisena tutkimussuuntauksena on lainoppi ja jotta tähän tutkimuskysymykseen voidaan vastata, on normatiivista aineistoa pystyttävä systematisoimaan ja tulkitsemaan. Tutkimus tukeutuu siis oikeusdogmaattiseen menetelmään.¹⁵ Tavoitteena on kartoittaa ja tulkita niitä olennaisia velkajärjestelylain säännöksiä ja lain esitöitä, joiden tulisi vaikuttaa tuomioistuimen pohdintaan henkilön hakiessa toista velkajärjestelyä.

Lainsäätäjä on antanut tuomioistuimille laajan harkintavallan velkajärjestelyn aloittamisharkinnassa. Velkajärjestelyn myöntäminen on aina tuomioistuimen kokonaisharkintaa ottaen huomioon VJL 10 §:n mukaiset esteperusteet ja VJL 10 a §:n painavat vastasyt. Hallituksen esityksen (HE 83/2014 vp) mukaan VJL 10 a §:n tulkinnassa kaikkien säännöksessä mainittujen seikkojen ei tarvitse puoltaa velkajärjestelyn myöntämistä. Joissain tilanteissa riittää, että yksi seikka puoltaa vahvasti velkajärjestelyn myöntämistä, kun taas toisissa saattaa usean puoltavan seikan lisäksi jokin merkittävä seikka olla voimakkaasti velkajärjestelyä vastaan ja estää sen.¹⁶ Velallisen toiminnan moitittavuus tulee arvioitavaksi niin esteperusteen kannalta kuin painavien vastasyiden harkinnassa.

Velkajärjestelyä koskeva oikeuskäytäntö ei ole aina vastannut lainsäätäjän tarkoitusta ja tavoitteita.¹⁷ Tämä on osittain seurausta tuomioistuimien suorittamasta kokonaisharkinnasta, joka mahdollistaa kaikkien merkityksellisten seikkojen huomioon ottamisen arvioitaessa velkajärjestelyn oikeutusta. Velkajärjestelylaki on joustava, mutta kääntöpuolena on oikeuskäytännön mahdollinen hajanaisuus.

¹⁵ Minkkinen 2017, s. 916 ja Hirvonen 2011, s. 21–22.

¹⁶ HE 83/2014 vp, s. 56.

¹⁷ HE 83/2014 vp, s. 11. Lainsäätäjä on usein tarkentanut tavoitteitaan velkajärjestelylain uudistuksissa.

Tuomioistuimet ovat soveltaneet tiettyjä säännöksiä lainsäätäjän tarkoituksesta poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi oikeuskäytännössä velallisella katsottiin olevan VJL 9 a §:n mukainen väliaikainen este, mikäli työttömyys oli kestänyt alle kaksi vuotta. Tämä kahden vuoden ajanjakso oli muodostunut pidemmäksi kuin mitä lainsäätäjä oli tarkoittanut.

Toiseksi tutkimuskysymykseksi muodostuukin se, *milloin henkilöille on myönnetty toinen velkajärjestely*. Miten toisen velkajärjestelyn asemaa on tulkittu oikeuskäytännössä ja vastaako oikeustila lainsäätäjän tarkoitusta? Jotta tähän kysymykseen voidaan antaa tyydyttävä vastaus, on oikeuskäytäntöä käytävä systemaattisesti läpi. Tutkimus on siis osaltaan myös empiiristä oikeustutkimusta. Vasta tutkimuskohdetta edustavan otannan avulla voidaan arvioida niitä keskeisiä tekijöitä, jotka mahdollistavat toisen velkajärjestelyn. Nämä tekijät voivat olla niin velkajärjestelylain säännösten kohtia tai reaaliaikailman olosuhteita, joita tuomioistuimet ovat painottaneet.

Empiirisen tutkimustiedon yksi pääfunktio on tiedon antaminen nykyisestä oikeustilasta ja ilman empiiristä tutkimustietoa vallitsevan oikeustilan arviointi voisi jäädä puutteelliseksi tai jopa virheelliseksi.¹⁸ Empiirinen aineisto ei luonnollisesti voi itse vastata tutkimuskysymyksiin, mutta systemaattisesti kerätty aineisto tukee lainopillista tutkimusta ja sen avulla voidaan perustella vastauksia paremmin.¹⁹ Empiirisen menetelmän tarkoituksena on siis tukea tutkimusta ja tarjota määrällisiä havaintoja tutkimuskohteesta.

Aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma on yksiselitteinen esteperuste, mutta useat esteperusteet ovat alttiita tulkinnalle. Oikeuskäytäntö on osoittanut, että etenkin VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste, piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen esiintyy hyvin usein henkilön hakiessa toista velkajärjestelyä. Velallisen aikaisempi velkajärjestely muodostaa useita kysymyksiä koskien piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointia. Onko velallisella korostunut huolellisuusvelvoite taloudellisista asioistaan hänen jo käymänsä velkajärjestelyn takia? Toisen velkajärjestelyn asemaa ei voida lähestyä rajautumalla VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteeseen ja VJL 10 a §:n mukaisiin painaviin vastasyihin, vaan on tarkasteltava kaikkia niitä tekijöitä, jotka tosiasiallisesti vaikuttavat harkintaan. Aikaisemman velkajärjestelyn ja piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen suhde onkin yksi tutkielman tarkastelun kohteista.

Mikäli VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste aktualisoituu useammin, on käsillä kaksi esteperustetta, jonka myötä vaaditaan entistä painavampia vastasyitä aloittaa velkajärjestely. Myös näitä erityisen painavien vastasyiden edellytyksiä tarkastellaan tutkielmassa. Minkälaisissa tilanteissa henkilöt ovat olleet, kun heille on myönnetty toinen velkajärjestely painavien vastasyiden nojalla useamman esteperusteen olemassaolosta huolimatta? Toinen velkajärjestely on altis useammalle esteperusteelle VJL 10 §:n 10 kohdan automaattisen mukanaolon myötä. Velkajärjestelylakia on muutettu useaan otteeseen sen voimassaolon aikana. Tutkielmassa arvioidaan myös sitä, kuinka lainsäädäntömuutokset ovat vaikuttaneet toisen velkajärjestelyn asemaan.

Toisen velkajärjestelyn asemaa on lähestyttävä laajasta näkökulmasta ja huomiota on kiinnitettävä kokonaisuuteen. Tutkimuskohteena on koko toisen velkajärjestelyn oikeudellinen

¹⁸ Lohi 2004, s. 34 ja Eskola – Suonranta 1998, s. 69.

¹⁹ Määttä 2015, s. 43.

ja yhteiskunnallinen ilmentymä, eikä liian sisäinen näkökulma oikeuteen antaisi tyydyttäviä vastauksia moniin kysymyksiin.²⁰ Merkitystä saavat myös velkajärjestelylain säännöksiä ja esitöiden ulkopuoliset seikat. Tutkimuksen ydin on lainoppia, mutta tutkimusaihe pakottaa tutkimusta suuntautumaan osittain lainopin ulkopuolelle. Tutkimuksessa on täten mukana myös yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa.²¹ Tutkimuksen lopussa arvioidaan muun muassa oikeuskäytännön nykyistä tilaa ja mahdollisia epäkohtia koskien toisen velkajärjestelyn asemaa.

1.3 Toisen velkajärjestelyn tutkimuksen tarve ja aiheen rajaus

Toisen velkajärjestelyn aseman tutkiminen on ajankohtaista monesta syystä. Yhä useampi suomalainen on käynyt menettelyn läpi ja monilla edellisistä velkajärjestelyistä on jo aikaa.²² Vuosien saatossa ihmisten elämäntilanteet ovat muuttuneet ja monilla 1990-luvun laman seurauksena velkaantuneiden velkajärjestelyistä on kulunut yli kaksi vuosikymmentä. Uusia ylitsepääsemättömiä velkaongelmia on voinut ilmaantua, eikä oikeustila siitä, milloin on mahdollista päästä toistamiseen velkajärjestelyyn ole selvä. Velkajärjestelyllä on lähes ainutkertaisen menettelyn maine ja vaikka velkajärjestelyn kertaluontoisuus lähtökohtaisesti pitääkin paikkansa, on tätä sanomaa korostettu ehkä liikaakin. Tietoa toisen velkajärjestelyn mahdollisuudesta ei juuri löydy tavanomaisista lähteistä, joista uudelleenvelkaantuneet henkilöt etsisivät tietoa. Velalliset kokevat velkajärjestelymenettelyn aloittamisen usein raskaaksi ja toisen velkajärjestelyn kohdalla henkilön tulisi käydä sama menettely uudelleen läpi.²³ Toisen velkajärjestelyn asema koetaan epäselväksi.

Osaltaan epätietoisuutta kasvattaa myös velkajärjestelyn tapauskohtainen harkinta. Esimerkiksi velkaneuvojan on haastava arvioida asiakkaan mahdollisuuksia toiseen velkajärjestelyyn, mikäli hänellä ei ole tietoa niistä seikoista, jotka ennakoisivat velkajärjestelyhakemuksen läpikäymistä. Tulkitsemalla velkajärjestelylain säännöksiä ja käymällä läpi oikeuskäytäntöä voidaan havaita suuntaviivoja siitä, milloin toinen velkajärjestely voisi olla mahdollinen ja milloin taas sitä ei todennäköisesti voitaisi aloittaa.

Toisen velkajärjestelyn merkitykseen vaikuttaa myös yleinen taloudellinen tilanne. Vuodesta 2008 alkanut maailmanlaajuinen talouskriisi jatkui Suomessa muuhun Eurooppaan nähden poikkeuksellisen pitkään ja osittain tämän seurauksena ulosottovelallisten määrä nousi jatkuvasti vuosina 2008-2018. Vuoden 2018 lopulla jo yli 300 000 suomalaista oli ulosottovelallisena.²⁴ Talouden epävarmuuden uudelleen lisääntyessä ulosottojen määrä

²⁰ Ervasti 2011, s. 75 ja Nousiainen 1997, s. 220–221.

²¹ Dalberg-Larsen 1977, s. 540.

²² Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt. Velkajärjestelyn hakijamäärät olivat korkeimmillaan vuosina 1993–1996 jolloin hakijoita oli keskimäärin 12 000 vuodessa. Velkajärjestelyyn hakevien määrä on sittemmin laskenut noin 3400 hakijaan vuodessa.

²³ Römer-Paakkanen – Pentikäinen 2003, s. 62–63.

²⁴ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Ulosottoasiat.

tuleekin oletettavasti jatkamaan kasvuaan. Perintätoimien kohteena tulee olemaan myös velkajärjestelyn jo kertaalleen käyneitä ja osa näistä velallisista tulee ennen pitkää pyrkimään toistamiseen velkajärjestelyyn.²⁵ Mikäli pitkäikäisessä ulosotossa oleville henkilöille, jotka ovat olleet jo kertaalleen velkajärjestelyssä ei suotaisi mahdollisuutta uuteen velkajärjestelyyn, tarkoittaisi se heidän taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien jatkumista tulevaisuudessakin.

Toisen velkajärjestelyn asemasta ei ole oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu ja esteperustekin on jäänyt lähinnä maininnan tasolle. Tämä on ymmärrettävää, sillä toiseen velkajärjestelyyn on ollut erittäin vaikea päästä velkajärjestelyn historian aikana. Esteperuste on ollut yksiselitteinen, eikä oikeuskäytäntöä ole juuri ollut. Oikeustilan muuttuessa syntyy tarve selvittää toisen velkajärjestelyn asemaa ja sen mahdollisia ongelmakohtia. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen hyödyttää useita tahoja, kuten velkaneuvontaa tai vaikeassa tilanteessa olevia velallisia, joille uudesta velkajärjestelystä olisi hyötyä.

Tutkielma keskittyy pääasiallisesti velkajärjestelyn aloittamista edeltävään vaiheeseen itse velkajärjestelymenettelyn jäädessä tutkielman ulkopuolelle. Huomiota kiinnitetään rajoitettusti niihin syihin, joiden myötä aikaisempi velkajärjestely on rauennut. Tutkielman keskiössä ovat VJL 10 §:n 10 ja 7 kohdan esteperusteet, jotka ovat tyypillisesti keskeisessä asemassa harkittaessa uutta velkajärjestelyä. Vaikka toisen velkajärjestelyn harkinnassa voi esiintyä muitakin esteperusteita, rajataan ne työn ulkopuolelle niiden itsenäisyyden vuoksi.

1.4 Tutkielman lähdeaineisto

Tutkielman pääasiallisina oikeuslähteinä ovat velkajärjestelylain yksityiskohtaiset lainvalmistelutyöt ja oikeuskäytäntö, koskien erityisesti tapauksia, joissa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste esiintyy. Velkajärjestelylain esteperusteiden ja painavien vastasyiden arvioinnissa säännösten tosiasialliset vaikutukset täsmentyvät usein vasta oikeuskäytännön tapauskohtaisen harkinnan kautta. Velkajärjestelyyn liittyvänä erityispiirteenä oikeuskäytäntö onkin korostuneen keskeisessä osassa.

Korkein oikeus ei ole käsitellyt aikaisemmin vahvistettua maksuohjelmaa esteperusteena, mutta alempien oikeusasteiden ratkaisuja koskien esteperustetta esiintyy varsinkin viime vuosilta runsaasti. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen puuttuminen kasvattaa alempien instanssien ratkaisujen merkitystä, vaikka sama oikeuslähdeopillinen painoarvo näiltä puuttuukin.²⁶ Korkeimman oikeuden ennakkotapauksia tarkastellaan VJL 10 a §:n painavien vastasyiden ja VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen osalta. Ennakkotapaukset ohjaavat alempia tuomioistuimia prejudikaattiasemallaan, joten KKO:n argumentaation tutkiminen auttaa

²⁵ Valkama 2011b, s. 10. Yli kolmanneksella (37 %) oli velkaa noin vuosi velkajärjestelyn päättymisen jälkeen ja joka neljäs velkajärjestelyn läpikäynyt oli ottanut uutta lainaa. Uudelleenvelkaantuneiden osuus velkajärjestelyn läpikäyneistä on kohtuullisen suuri ja osuus todennäköisesti kasvaa mitä kauemmin velkajärjestelyn päättymisestä on kulunut aikaa.

²⁶ Ruuskanen 2005, s. 78–79.

arvioimaan esteperusteiden ja painavien vastasyiden asemaa suhteessa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteeseen.

Tutkielman hyödyntämä oikeuskäytäntö keskittyy hovioikeusasteelle, missä tarkastellaan lainvoimaisia hovioikeusratkaisuja, joilla voidaan katsoa olevan oikeuskäytäntöä ohjaava vaikutus.²⁷ Ratkaisuja perustuen esteperusteen eri sanamuotoihin on haettu tutkimuslupahakemuksella Helsingin, Itä-Suomen ja Vaasan hovioikeuksista aikaväliltä 1.1.2005–31.12.2019.²⁸ Hakusanojen perusteella ratkaisuja, jotka käsittelivät VJL 10 §:n 10 kohdan esteperustetta saatiin yhteensä 63 kappaletta. Ratkaisuista 36 on Helsingin hovioikeudesta, 24 Itä-Suomen hovioikeudesta ja 5 Vaasan hovioikeudesta.

Tutkielman mielenkiinto kohdistuu pääosin viimeisimmän velkajärjestelylain muutoksen jälkeiseen aikaan vuoden 2015 alusta eteenpäin. Kuitenkin on tarpeellista käydä läpi ratkaisuja myös aikaisemmalta ajalta, jotta voidaan havaita oikeuskäytännön muutos. Huomioiden lainsäädäntömuutokset, on valtaosa vanhemmistakin ratkaisuista relevantteja nykyisen oikeustilan kannalta. Lainopillinen tutkimus hyödyntää ratkaisuja, joissa 10 §:n 10 kohdan esteperustetta on käsitelty kattavasti tai aikaisempi velkajärjestely on vaikuttanut muuten relevantilla tavalla asiaratkaisuun hovioikeudessa. Lainopillisessa tutkimuksessa on mukana ratkaisuja myös muista hovioikeuksista, mutta nämä eivät ole systemaattisesti kerättyjä.

Empiiristen huomioiden osalta tutkimus hyödyntää kaikkia hovioikeuksista systemaattisesti haettuja asia- ja prosessiratkaisuja. Mikäli jatkokäsittelylupaa ei ole myönnetty, on kysymys käräjäoikeuden ratkaisusta, joka on jäänyt pysyväksi. Tutkimuksesta on rajautunut pois ensiasteen päätökset, joista ei ole valitettu. Lähes kaikissa hovioikeuden ratkaisuissa valittajana oli velallinen ja ensiasteiden ratkaisujen luonne olisi todennäköisesti hyvin samankaltainen.

1.5 Empiirisen tutkimuksen tuloksia

Empiirisen aineiston tulokset on kerätty alaluvun lopussa olevaan taulukkoon. Otannan ratkaisut on jaettu kolmeen tarkastelujaksoon, jotta oikeustilan mahdollisia muutoksia voitaisiin havaita. Ajallisesti jaotellun otannan tarkoitus on paremman kuvan antaminen nykyisestä oikeustilasta. Tarkastelujaksot ovat viiden vuoden pituisia ja ne ovat ajalta 1.1.2005–31.12.2009, 1.1.2010–31.12.2014 ja 1.1.2015–31.12.2019.²⁹ Taulukko on jaettu toista velkajärjestelyä hakeviin sekä toiseen velkajärjestelyyn hyväksytyihin hakijoihin.

²⁷ Aarnio 1992, s. 15–16.

²⁸ Ratkaisuja on haettu seuraavilla katkaistuilla hakusanoilla: 10 §:n 10 koh*, 10 koh*, aikaisem*.

²⁹ Lähdeluettelossa olevien Itä-Suomen, Helsingin ja Vaasan hovioikeuksien ratkaisujen lisäksi empiirisissä huomioissa on hyödynnetty seuraavia ratkaisuja: Helsingin hovioikeus, S 04/3610, S 06/226, S 08/1487, S 11/956, S 12/1762, S 12/2748, S 14/7, S 14/1467, S 14/2209, S 14/2848, S 15/965, S 15/1160, S 15/1163, S 15/1895, H 16/607, S 17/1465, S 17/1572, S 18/1655, S 18/2418, S 19/69, S 19/398, S 19/2268. Itä-Suomen hovioikeus, S 12/961, S 13/334, S 14/446, S 16/971, S 19/99.

Empiirisen tutkimusaineiston ratkaisuihin on haettu seuraavat tiedot:

- 1a) Toista velkajärjestelyä hakeneiden lukumäärä
- 1b) Aika ensimmäisen velkajärjestelyn maksuohjelman päättymisestä
- 1c) Esteperusteiden esiintyminen
- 2a) Toiseen velkajärjestelyyn hyväksytyjen lukumäärä
- 2b) Aika 1. ja 2. velkajärjestelyjen välillä
- 2c) Esteperusteiden esiintyminen ratkaisuihin, joissa toinen velkajärjestely aloitettiin
- 3) Toiseen velkajärjestelyyn päässeiden hyväksymisprosentti kaikista hakijoista
- 4) Pääasiallisen velkaantumisen mediaaniaika ratkaisuihin, joissa toinen velkajärjestely aloitettiin.

Tutkimusaineistosta on ensin haettu toista velkajärjestelyä hakevien lukumäärä ja toiseen velkajärjestelyyn hyväksytyjen osuus. Velallisten ensimmäisen maksuohjelman päättymisen ja toisen velkajärjestelyhakemuksen välistä ajanjaksoa on tarkasteltu mediaanin avulla. Osassa ratkaisuihin ajankaksot poikkesivat keskimääräisestä huomattavasti ja keskiarvo olisi antanut harhaanjohtavia tuloksia. Velkajärjestelyn esteperusteiden osalta katsottiin mitä esteperusteita esiintyi haettaessa toista velkajärjestelyä. Alla olevassa taulukossa on tarkasteltu VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen esiintymistä. Pääasiallisen velkaantumisen mediaaniajalla tarkoitetaan velallisten velkojen pääosan syntymisen ja velkajärjestelyn aloittamisen välisen ajanjakson mediaania. Pääasiallisen velkaantumisen mediaaniaika on ratkaisuihin, joissa pääasiallisen velkaantumisen ajankohta tuli selvästi ilmi. Taulukon tuloksiin ja niiden pohdintaan palataan myöhemmin tutkielmassa.

Empiirisen tutkimusaineiston tuloksia

Tarkasteluväli	2005–2009	2010–2014	2015–2019
Kaikki hakijat			
1a. Toista velkajärjestelyä hakeneiden lkm	5 kpl	18 kpl	40 kpl
1b. Aika 1. ja 2. velkajärj. välillä (mediaani, vuosina)	5 v	12 v	13 v
1.c VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen esiintyminen	1/5	8/18	27/40
Tarkasteluväli	2005–2009	2010–2014	2015–2019

Velkajärjestelyyn hyväksytyt hakijat

2a. Toiseen velkajärjestelyyn hyväksytyt lkm	2 kpl	3 kpl	13 kpl
--	-------	-------	--------

2b. Aika 1. ja 2. velkajärj. välillä (mediaani, vuosina)	7 v	14 v	16 v
2c. VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen esiintyminen	0/2	1/3	5/13
3. Hyväksymisprosentti	40 %	17 %	33 %
4. Pääasiallisesta velkaantumisesta kulunut aika (mediaani, vuosina)	15 v	10 v	5 v

Kaavio 1. Tutkimusaineiston numeeriset tulokset

1.6 Tutkielman rakenne

Tutkielma on jaettu seitsemään päälukuun. Tutkielman johdantoluvun jälkeen käydään ensin läpi velkajärjestelylain taustalla vaikuttavia tavoitteita ja periaatteita, velkajärjestelymenettelyn edellytykset sekä esteperusteiden sekä painavien vastasyiden tarkoitus pääpiirteittäin. Luvun lopussa suoritetaan katsaus pohjoismaisten velkajärjestelyjärjestelmien suhtautumiseen koskien toista velkajärjestelyä.

Kolmas luku käsittelee aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperusteen asemaa ja sen esiintymistä oikeuskäytännössä. Piittaamatonta ja vastuutonta velkaantumista käsitellään erillisessä neljännessä luvussa sen runsaan esiintymisen myötä. Painotus on niiden ratkaisujen tarkastelussa, joissa VJL 10 §:n 7 ja 10 kohdan esteperusteet esiintyvät. Viidennessä luvussa käsitellään painavien vastasyiden poikkeussäännöstä, jonka perusteella velkajärjestely voidaan esteperusteista huolimatta myöntää. Luvussa pyrin löytämään keskeiset tekijät, joiden perusteella toinen velkajärjestely on myönnetty. Luvuissa 3–5 käsiteltävät aiheet ja pohdinta ovat paikoin toisiaan sivuavia velkajärjestelylain rakenteen ja tuomioistuimien suorittaman kokonaisharkinnan luonteen takia.

Tutkielman kuudennessa luvussa pyritään kokoamaan johtopäätöksiä ja niistä syntyviä pääsääntöjä. Luvussa myös tarkastellaan minkälaisissa asemassa oleville henkilöille tuomioistuimet ovat tyypillisesti myöntäneet toisen velkajärjestelyn ja sisältyykö toisen velkajärjestelyn asemaan periaatteellisia ongelmakohtia. Lopuksi pohditaan lyhyesti tutkimustuloksia ja havaintoja.

2 Yksityishenkilön velkajärjestelystä

2.1 Velkajärjestelyn oikeutuksesta

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä mahdollistaa ylivelkaantuneen tilanteeseen puuttumisen yleistäytöntöönpanomenettelyllä, menettelyn piiriin kuuluu lähtökohtaisesti velallisen koko varallisuus ja kaikki hänen velkansa. Ennen lain voimaantuloa 8.2.1993 ainoastaan yksittäisiin velkasuhteisiin voitiin puuttua sovittelemalla niitä. Velkajärjestelylaki edustikin voimaantullessaan uudenlaista maksukyvyttömyysfilosofiaa, rehabilitaatiota. Lain tarkoitus käy ilmi velkajärjestelylain ensimmäisestä pykälästä, velkajärjestelyn tavoitteena on maksukyvyttömän yksityishenkilön taloudellisen tilanteen korjaaminen (VJL 1 §). Tavoitteena on siis velallisen maksukyvyn palauttaminen.

Rehabilitaatiota voidaan pitää ihanteena modernissa insolvenssioikeudessa, jolle pyritäänkin antamaan etusija suhteessa likvidaatioon eli velkojen maksuun. Molemmilla maksukyvyttömyysfilosofiolla on asemansa insolvenssioikeudessa, mutta rehabilitaatio välttää monet likvidaatian epäkohdat. Vaikka likvidaatiota edustavassa ulosottomenettelyssä velkojat saavatkin lähtökohtaisesti suorituksen saatavalleen heti, voi rehabilitaatio olla monesti pitkällä tähtäimellä edullisempi malli kokonaistuloksen kannalta. Nopeat suoritukset velkojille ovat tavallisesti vain vähäinen osa koko saatavasta, sillä pakkorealisointi ei anna tyypillisesti hyvää myyntitulosta omaisuutta myytäessä alle käyvän arvon. Lisäksi likvidaatioon liittyy vakavia epäkohtia velallisen ja yhteiskunnan kannalta. Ongelmina ovat pitkäikäiset velkavastuut ja erilaiset lieveilmiöt, jotka heikentävät velallisen elämänlaatua. Likvidaatian pyritäänkin ohjaamaan vain ne velalliset, joiden maksukykyä ei kyetä tai haluta palauttaa.³⁰

Kuitenkin liian helppo pääsy rehabilitaatiota edustavaan velkajärjestelyyn katsotaan vaarantavan yleisen maksumoraalin.³¹ Pääsy rehabilitaatioon on ikään kuin ansaittava. Tämän ajatuksen mukaisesti VJL 10 §:n 10 kohdan aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperuste rajaa toistuvia velkajärjestelyjä. Velkajärjestelylaki ohjaa moralistiseen velallisen käyttäytymisen arviointiin velkaa otettaessa ja sitä takaisin maksettaessa. Tämä lain moralistinen näkökulma konkretisoituu oikeuskäytännössä.³²

2.2 Velkajärjestelymenettelyn edellytykset

2.2.1 Maksukyvyttömyys ja väliaikainen este

Jotta velallisen on mahdollista päästä velkajärjestelyyn, on ensinnäkin velkajärjestelyn edellytykset täyttyttävä. Velallisen maksukyvyttömyys on VJL 9 §:n mukainen velkajärjestelyn

³⁰ Koulumäki 2015, s. 81–82.

³¹ Linna 2011, s. 667–668.

³² Koulumäki 2015, s. 82–83.

yleinen edellytys. Velkajärjestelyn piiriin voivat tulla vain maksukyvyttömät henkilöt. Maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan VJL 3.1 §:n 2 kohdan mukaan sitä, että velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä. VJL 4 §:n mukaan velallisen maksukykyä arvioitaessa on otettava huomioon velallisen varallisuuden rahaksi muuttaminen, tulot ja ansaintamahdollisuudet, välttämättömät elinkustannukset, elatusvelvollisuus ja muut hänen taloudelliseen asemaansa vaikuttavat seikat.

Velkajärjestelylain tarkoittamaa maksukyvyttömyyttä ja sen pysyvyyttä arvioidaan suhteellisen pitkällä aikavälillä. Velallinen, jonka velat ovat erääntyneet voi olla velkajärjestelylain tarkoittamassa merkityksessä maksukykyinen, mikäli hän pystyy maksamaan velkansa pidemmällä aikataululla. Maksukyvyttömyyden edellytys lähtökohtaisesti täyttyy, mikäli velallinen ei kykenisi muutamankaan vuoden aikana selviytymään veloistaan.³³

Velallisen maksuvara voi väliaikaisesta syystä puuttua täysin tai hän ei väliaikaisen syyn vuoksi kykene maksuvarallaan maksamaan tavallisia velkojaan vähäisenä pidettävää määrää enempää. Tällöin velkajärjestely estyy VJL 9 a §:n mukaisesti väliaikaisena pidettävän syyn takia. Erityistä huomiota kiinnitetään velallisen ansaintamahdollisuuksiin. Säännöksen tavoitteena on pyrkiä välttämään velkajärjestelyn ajoittumista ajankohtaan, jolloin velallisen maksukyky on poikkeuksellisen heikko, kuten opiskeluaikaan tai lyhytaikaiseen työttömyyteen.³⁴ Velallisella täytyy lähtökohtaisesti olla tuloja, jotta velkajärjestely tulisi kysymykseen.³⁵ Velallisen mahdollinen maksuvara on tavallisesti se taso, joka velallisen olisi mahdollista saavuttaa olleessaan kokopäiväisessä koulutustaan vastaavassa ansiotyössä.

Maksukyvyttömyys sinänsä ei kuitenkaan yksin ole riittävä edellytys velkajärjestelylle. Merkitystä on yhtäältä maksukyvyttömyyden syillä ja sen asteella sekä muilla velallista koskevilla seikoilla.³⁶ VJL 9 § määrittää kaksi vaihtoehtoista perustetta velkajärjestelyn myöntämiselle, joista velallisen on täytettävä vähintään toinen.

2.2.2 Sosiaalinen suorituseste

VJL 9 §:n 1 kohdan mukaan maksukyvyttömyyden tulee johtua sairaudesta, työkyvyttömyydestä, työttömyydestä tai muusta olosuhteesta ilman velallisen omaa myötävaikutusta. Maksukyvyttömyyden tulee siis johtua pääasiassa olosuhteiden muuttumisesta velallisesta riippumattomasta syystä.³⁷ Mikäli tämänkaltaista luonteeltaan sosiaalisista syistä johtuvaa suoritusestettä ei olisi syntynyt, olisi velallinen selviytynyt velanmaksustaan.

³³ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn edellytykset.

³⁴ HE 83/2014 vp, s. 9, 28. VJL 9 a §:n mukaan työttömyyden kestäessä yli 18 kuukautta, ei työttömyyttä ole enää pidettävä väliaikaisena.

³⁵ HE 180/1996 vp, s. 19.

³⁶ HE 183/1992 vp, s. 25.

³⁷ HE 83/2014 vp, s. 9.

Säännöksessä mainitut olosuhteiden muutokset ovat tyypillisesti välittömästi negatiivisesti velallisen maksukykyyn vaikuttavia. Velallisen olosuhteiden heikentymiseen voi kuitenkin vaikuttaa myös muut sosiaaliset syyt, kuten velallisen perhesuhteissa tai asumistilanteessa tapahtuneet muutokset. Tämänkaltaisia velallisen taloudellisen asemaan välillisesti vaikuttavia tilanteita ovat esimerkiksi avioero, velallisen kanssa yhteisessä taloudessa asuvan läheisen sairaus taikka vuokrasuhteen päättymisen. Lainkohta ei siis ole tyhjentävä, vaan tuomioistuimen tehtäväksi jää harkita, onko kyseessä niin sanottu sosiaalinen suorituseste. Velkajärjestelylain esitöissä on korostettu tavoitetta pyrkiä ratkaisemaan tämän tyyppisiä velkaongelmia. Riskiä olosuhteiden epäedullisesta muutoksesta ei tällöin jätetä pelkästään oikeussuhteen yhden osapuolen, velallisena olevan yksityishenkilön kannettavaksi.³⁸

2.2.3 Velkojen määrä suhteessa maksukykyyn

Vaikka maksukyvyttömyys ei johtuisi sosiaalisesta suoritusesteestä, voidaan velkajärjestely myöntää VJL 9 §:n 2 kohdan mukaan, mikäli velkajärjestelylle on muuten painavat perusteet ottaen huomioon velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä suhteessa velallisen maksukykyyn. Moitearvostelu ei kohdistu velallisen maksukyvyttömyyden syyhyn ja siihen, johtuuko se velallisen olosuhteissa tapahtuneista muutoksista. Velallinen on voinut arvioida maksukykynsä yksinkertaisesti väärin. Lain esitöissä kuitenkin korostetaan, että velkajärjestelylle on VJL 10 §:n 7 kohdan mukainen esteperuste, mikäli velallinen on velkaantunut kevytmielisesti tai harkitsemattomasti. Vaikeasti velkaantunut velallinen voi siis täyttää velkajärjestelyn edellytykset, mutta velkajärjestely voidaan edelleen evätä velkajärjestelyn yleisten esteiden perusteella.³⁹

Keskeistä painavien perusteiden harkinnassa velkajärjestelyn edellytyksiä arvioitaessa on velallisen maksukyvyn ja velkojen välillä vallitseva epäsuhta. Edellytys täyttyy, mikäli kokonaisarvioinnin perusteella velallinen ei tulisi selviytymään veloistaan ilman velkajärjestelyä. Perusteita velkajärjestelyyn voi olla erityisesti, jos voidaan havaita, että velallinen ei useiden vuosienkaan aikana kykene lyhentämään velkaansa kuin osaksi. Velallinen ei esimerkiksi kykene lyhentämään velan pääomaa vaan hänen suorituksensa menevät luottokustannusten maksamiseen. Lain esitöissä todetaan, että jälkimmäisenkaltaisessa tilanteessa velkajärjestelyn tarve on ilmeinen.⁴⁰ Lähtökohtaisesti voidaan katsoa, että mitä syvemmästä maksukyvyttömyydestä on kyse, sitä lyhyempi ajanjakso maksukyvyttömyyden alkamisen ja velkajärjestelyn edellytysten täyttymisen välillä vaaditaan.

Hallituksen esitys muistuttaa, että velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos velallinen pystyy maksamaan velkansa suhteellisen lyhyenä ajanjaksona toimeentuloaan vaarantamatta.⁴¹ Tähän

³⁸ HE 183/1992 vp, s. 25, 48.

³⁹ HE 183/1992 vp, s. 48.

⁴⁰ HE 183/1992 vp, s. 49.

⁴¹ HE 98/2002 vp, s. 3.

tukeutuen korkein oikeus on katsonut ennakkopäätöksessään, ettei tapauksen velallisen velkamäärä suhteessa maksukykyyn edellyttänyt velkajärjestelyn myöntämistä.

KKO 1996:136: Velallinen pyysi velkajärjestelyhakemuksessaan velkajärjestelyn aloittamista sillä perusteella, että hänen maksukykynsä oli olennaisesti heikentynyt työkyvyttömyyden ja takausvelan maksuuntulon vuoksi. Velallinen katsoi, että velkajärjestelyyn oli painavat perusteet ottaen huomioon velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä suhteessa hänen maksukykynsä. Korkein oikeus totesi, ettei velkajärjestelylle ollut painavia perusteita, koska velallisen katsottiin kykenevän maksamaan 21 748 markan suuruisen velkansa suhteellisen lyhyenä vain muutaman vuoden kestävässä ajanjaksona vaarantamatta perustoimeentuloaan. Velallisen velkojen määrän ja maksukykyyn välillä ei vallinnut sellaista epäsuhdetta, että velkajärjestelylle oli VJL 9 §:n 2 kohdan mukaiset painavat perusteet.

2.2.4 Velvollisuus parantaa maksukykyä

Velkajärjestelylain 9 § edellyttää lisäksi, ettei velallinen kohtuudella kykene parantamaan maksukykyään voidakseen selviytyä veloistaan aiheutuvista menoista. Tämä on lainkohdan yleinen edellytys riippumatta siitä, onko maksukyvyttömyys VJL 9 §:n 1 tai 2 kohdan mukaista. Velkajärjestelylle ei ole yleisesti ottaen ole perusteita, mikäli velallinen pystyisi omatoimisesti parantamaan maksukykyään. Lain esityöt mainitsevat maksukykyä parantaviksi toimiksi työnteon lisäämisen esimerkiksi osa-aikatyöstä kokoaikatyöhön. Työttömältä velalliselta taas edellytetään aktiivista työnhakua ja mahdollista työpaikan vastaanottamista. Henkilökohtaiset olosuhteet, kuten lastenhoitoon liittyvät syyt voivat kuitenkin muuttaa tätä arvostelua. Velallinen voi parantaa maksukykyään työnteon lisäämisen ohella varallisuuden kohtuullisella realisoinnilla sekä alentamalla kulutusmenojaan vastaamaan VJL 4 §:n tavoitteita. Varallisuuden kohtuullista realisointia on esimerkiksi sellaisen omaisuuden myynti käypään hintaan, joka ei kuulu velallisen perusturvaan. Velallisen kulutusmenoihin kuuluvat kaikki yksityiseen kulutukseen hankkimat tavarat tai palvelut sekä laskennalliset asumismenot. Näiden menojen alentaminen voi tulla kysymykseen esimerkiksi, jos velallisen asumiskustannukset ylittävät selvästi kohtuullisena pidettävän tason.⁴²

2.3 Velkajärjestelyn yleinen este

Käytännössä keskeisin velkajärjestelyn myöntämistä velalliselle rajoittava tekijä on jokin velkajärjestelyn yleisistä esteistä. VJL 10 § säätelee niistä perusteista, joilla hakemus velkajärjestelystä voidaan hylätä, vaikka velallisen taloudellista asemaa koskevat velkajärjestelyn edellytykset täyttyisivätkin. Velkajärjestelylain esitöissä on korostettu velkajärjestelyyn pääsyä vain niille velallisille, joiden maksuvaikeudet johtuvat hyväksyttävästä syystä, eikä velkaantumiseen liitty yleisen yhteiskunta- ja maksumoraalin

⁴² HE 183/1992 vp, s. 49.

kannalta arveluttavia piirteitä.⁴³ Velkajärjestelyä ei voida myöntää kaikille velkajärjestelyn edellytyksiä täyttävälle hakijoille.

Velkajärjestelylain 10 § luettelee 11 velkajärjestelyn yleistä estettä. Toisin kuin tuomioistuimen melko vapaakin velkajärjestelyn edellytysten harkinta, esteperusteiden lista on tyhjentävä. Säännöksessä mainitut esteperusteet ovat velkaantumisen taustalla vaikuttavia tekijöitä, joiden on katsottu moitittavuusarviointiin perustuen muodostavan esteen velkajärjestelylle. Esteperusteita voidaan jaotella usealla tavalla selkeyden vuoksi erilaisiin ryhmiin, kuten ennen velkaantumista tai velkaantumisen jälkeen tapahtunut velallisen moitittava käyttäytyminen.⁴⁴ Tyypiesimerkkejä velallisen toiminnasta, jotka muodostavat esteperusteen ovat rikosperusteiset velat sekä piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Velallisen moitittava toiminta voi muodostaa useammankin esteperusteen ja etenkin uutta velkajärjestelyä hakiessa onkin tavanomaista, että käsillä on useampi kuin yksi esteperuste.

Esteperusteiden tulkinnassa on myös huomattavia eroavaisuuksia. Tietyt esteperusteet, kuten VJL 10 §:n kohdan 10 aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma on hyvin yksiselitteinen esteperuste, kun taas kohdan 7 piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperuste on altis eriäville tulkinnoille. Toisaalta esteperuste jättää runsaasti vapaata harkintaa tuomioistuimelle esteperusteen moitittavuutta arvioitaessa tarjoten mahdollisuutta ottaa huomioon kaikki seikat esteperusteen kannalta, mutta liiallinen yleisluontoisuus on omiaan liittämään esteperuste kaikkiin velkajärjestelyhakemuksiin.⁴⁵

2.4 Velkajärjestelyn myöntäminen painavien vastasyiden myötä

Jo velkajärjestelylain esitöissä on mainittu mahdollisuudesta myöntää velkajärjestely erityisen painavilla vastasyillä esteperusteesta huolimatta.⁴⁶ Esteperusteita ei ole katsottu velkajärjestelyn ehdottomiksi esteiksi, sillä esimerkiksi ihmisten elämäntilanne ja tapa hoitaa asioita on voinut muuttua. Nuori henkilö on voinut velkaantua harkitsemattomasti, ja hän on myöhemmin pyrkinyt parantamaan taloudellista tilannettaan.⁴⁷ Ilman mitään mahdollisuutta velkajärjestelyyn esteen seurauksena, henkilön velkaongelmiin liittyvät henkilökohtaiset ongelmat jatkuisivat. Hyvin pitkään jatkuvaa perintää ei voi perustella pelkästään yleisen maksumoraalin ylläpitämisellä.⁴⁸ Vuonna 1993 voimaan tullessa velkajärjestelylaissa ei ollut nimenomaista pykälää painavien vastasyiden harkinnalle, vaan harkinnan katsottiin muodostuvan lain esitöiden ja oikeuskäytännön kautta.

⁴³ HE 183/1992 vp, s. 25.

⁴⁴ Uitto 2010, s. 46.

⁴⁵ HE 98/2002 vp, s. 6.

⁴⁶ HE 183/1992 vp, s. 53.

⁴⁷ HE 183/1992 vp, s. 25.

⁴⁸ HE 98/2002 vp, s. 16.

Vuonna 2003 velkajärjestelylakiin otettiin VJL 10 a §:n säännös, joka sisälsi nimenomaisia seikkoja, joihin tuomioistuimien tuli kiinnittää huomiota. Lain esityöt korostivat lisäksi kokonaisharkintaa, jolloin voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon tapauksen yksilölliset seikat ja saavuttaa kokonaisuudessa kohtuullinen lopputulos.⁴⁹ Muutos paransi velallisten asemaa selventämällä painavien vastasyiden kriteereitä sekä kasvattamalla näiden painavien syiden painoarvoa velkajärjestelyn puolesta puhuvina seikkoina.⁵⁰

Nykyisen muotonsa lainkohta velkajärjestelyn myöntämisestä yleisestä esteestä huolimatta on saanut velkajärjestelylain vuoden 2015 uudistuksessa. Säännöksen lausejärjestystä muutettiin tavoitteena alentaa velkaantumisen kuluneen ajan merkitystä painavia vastasyitä arvioitaessa. Tuomioistuimen harkinnan tulisi kohdistua erityisesti velallisen toimiin velkojen maksamiseksi. Lainkohdan nykyisen muodon mukaan velkajärjestely voidaan esteestä huolimatta myöntää, jos siihen on painavia syitä ottaen erityisesti huomioon velallisen toimet velkojen maksamiseksi, velkaantumisen kuluneen ajan ja muut velallisen olosuhteet sekä velkajärjestelyn merkityksen velallisen ja velkojen kannalta. Myös tässä velkajärjestelylain uudistuksessa hallituksen esitys korosti tuomioistuimen kokonaisvaltaista harkintaa velallisen tilanteesta arvioitaessa painavien vastasyiden merkitystä.⁵¹

2.5 Toisen velkajärjestelyn asema Pohjoismaissa

Yksityishenkilön velkajärjestelyä muistuttavaa säännöstöä on ollut eri Pohjoismaiden lainsäädännöissä 1980- ja 1990-luvuilta lähtien. Lainsäädännön tarve oli osittain seurausta luottomarkkinoiden vapautumisesta ja tästä seuranneista yhteiskunnallisista ja sosiaalisista ongelmista. Ylivelkaantumisongelmaa on Pohjoismaissa pyritty ratkaisemaan rehabilitaatiolähtöisestä näkökohdasta käsin ja ylivelkaantuneen on mahdollista päästä maksukyvyttömyysmenettelyyn, jonka kautta velallinen vapautuu velkavastuustaan. Velallisen on noudatettava yleensä useamman vuoden kestävää maksuohjelmaa.⁵² Edellytykset velkojen järjestelylle ovat sisällöltään hyvin samankaltaiset. Velallisen on oltava käytännössä pysyvästi maksukyvytön. Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa velkajärjestelyn täytäntöönpano on toteutettu erillismenettelyllä.⁵³ Tanskassa säännökset velkajärjestelystä sisältyvät kansalliseen konkurssilakiin (*konkursloven*, nr 11 af 06/01/2014).⁵⁴

⁴⁹ HE 98/2002 vp, s. 22.

⁵⁰ Uitto 2010, s. 85.

⁵¹ HE 83/2014 vp, s. 13, 28–29, 55–56.

⁵² HE 183/1992 vp, s. 14.

⁵³ Norjan velkajärjestelylaki on säädetty samoihin aikoihin Suomen velkajärjestelylain kanssa ja sitä on uudistettu vuonna 2003. Ruotsin velkajärjestelylaki säädettiin vuonna 1994 ja viimeisin uudistus on vuodelta 2016.

⁵⁴ HE 83/2014 vp, s. 9. OMML 59/2013, s. 26. Tanskassa on ollut säännöksiä koskien luonnollisen henkilön velkajärjestelyä vuodesta 1984 osana Tanskan konkurssilakia.

Mahdollisuus toiseen velkajärjestelymenettelyyn on olemassa kaikissa pohjoismaissa, vaikka edellytykset ja harkinta eroavatkin toisistaan. Norjan velkajärjestelylain (*lov om frivillig og tvungen gjedsordning for privatpersoner*, 1992-07-17 nr 99) 1–4 §:n 2 kohdan mukaan aikaisempi velkajärjestely muodostaa esteen uudelle menettelylle ja velkajärjestely voidaan lähtökohtaisesti myöntää velalliselle vain kerran. Säännöksen 3 kohta mahdollistaa velalliselle toisen velkajärjestelyn myöntämisen erityisistä syistä. Toisin kuin Suomen velkajärjestelylaissa, norjalainen velkajärjestelylaki ei sisällä painavien vastasyiden arviointipykälää, vaan velkajärjestelyn myöntäminen esteestä huolimatta on sisällytetty estesäännöksiin. Säännöksen sanamuoto jättää laajan harkintavallan tuomioistuimille uuden velkajärjestelyn tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa.

Norjan velkajärjestelylain esitöissä korostetaan kielteistä suhtautumista toiseen velkajärjestelyyn, mikäli velallinen on velkaantunut moitittavasti. Oikeuskäytännössä toisen velkajärjestelyn myöntämiseen onkin suhtauduttu hyvin pidättyväisesti. Oikeuskäytäntö on pysynyt suhteellisen muuttumattomana Norjassa, vaikka lainkohta mahdollistaisikin oikeuskäytännön muuttumisen.⁵⁵ Kuten Suomessa, Norjassakin velallisen hakiessa toista velkajärjestelyä on usein mukana velallisen moitittavaa käyttäytymistä. Tämä vertautuu Suomessa piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen olemassaoloon. Toinen velkajärjestely estyy helposti, mikäli sen katsotaan olevan ilmeisen moitittava muiden velallisten tai yhteiskunnan kannalta. Jotta Norjan oikeuskäytäntö muuttuisi myönteisemmäksi toiselle velkajärjestelylle, edellyttäisi se lainsäätäjän ohjeistusta tai Norjan korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä.⁵⁶

Tanskan velkajärjestelysäännöstöstä ei löydy mainintaa suhtautumisesta toisen velkajärjestelyn myöntämiseen vaan harkinta perustuu konkurssilain 197.2 §:n ja 197.4 §:n mukaisiin esteperusteisiin sekä velkajärjestelyä erityisesti vastaan puhuvien seikkojen arviointiin.⁵⁷ Toisen velkajärjestelyn myöntäminen estyy helposti sen kohtuuttomuuden ja yleistä maksumoraalia heikentävän vaikutuksen seurauksena. Käsillä on usein moitittava velkaantuminen, mikäli velallinen uudelleenvelkaantuu edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Tällöin esteperuste lähtökohtaisesti estää toisen velkajärjestelyn myöntämisen. Toisen velkajärjestelyn mahdollisuus kasvaa, mikäli velat ovat erityisen vanhoja ja velallisen olosuhteet puoltavat vahvasti velkajärjestelyä.

Ruotsin velkajärjestelylaissa (*skuldsaneringslagen* 2016:675) velallisen aikaisempi velkajärjestely muodostaa esteperusteen ja lähtökohtaisesti estää toisen velkajärjestelyn myöntämisen (4 §). Velkajärjestelyn myöntämisen yleisenä edellytyksenä on sen kohtuullisuus ottaen huomioon ylivelkaantuneen luonnollisen henkilön henkilökohtaiset ja taloudelliset olosuhteet (9 §). Toinen velkajärjestely voidaan myöntää, mikäli siihen on erityisiä syitä (10 §). Toisen velkajärjestelyn myöntäminen on siten huomattavasti rajoitetumpaa suhteessa

⁵⁵ Bjørgen, s. 51.

⁵⁶ Bjørgen, s. 52.

⁵⁷ OMML 59/2013, s. 26.

ensimmäiseen velkajärjestelyyn. Velkajärjestelylain esitöissä mainitaan mahdollisuudesta toiseen velkajärjestelyyn tilanteissa, joissa velallinen on joutunut uudelleen vakaviin velkaongelmiin hänestä riippumattomien olosuhdemuutosten takia. Esimerkiksi velallisen sairastuminen ja tästä seuraava velkaantuminen lähtökohtaisesti puoltaisi menettelyn myöntämistä. Edellytyksenä on lisäksi huomattavan ajan kuluminen edellisestä velkajärjestelystä.⁵⁸ Myös tämä suhtautuminen rinnastuu Suomen velkajärjestelylain arviointiin koskien toista velkajärjestelyä. Velallisen olosuhdemuutokset, joilla on tosiasiallista vaikutusta velkaantumiseen ja velkojen takaisinmaksuun, otetaan huomioon niin esteperusteiden moitittavuusarvioinnissa kuin painavien vastasyiden mukaisissa nimenomaisesti huomioon otettavissa seikoissa.

Ruotsin velkajärjestelylain mukaan, mikäli aikaisempi velkajärjestely on rauennut, tulee raukeamisen syyt huomioida toista velkajärjestelyä myönnettäessä. Velallisesta riippumattomasta syystä raukeava velkajärjestely ei muodosta erityisen moitittavaa estettä uudelle velkajärjestelylle. Aikaisemmin onnistuneesti suoritettua velkajärjestelyä jälkeen toista velkajärjestelyä harkittaessa erityistä huomiota tulee kiinnittää velallisen uuden velan syntyolosuhteisiin. Vain poikkeuksellisesti voitaisiin myöntää toinen velkajärjestely henkilölle, joka on velkaantunut samankaltaisesti toistamiseen.⁵⁹ Tilanne vastaa Suomen velkajärjestelylain piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen olemassaoloa. Toista velkajärjestelyä on hankala perustella kohtuullisuusnäkökulmalla, mikäli velkaongelmat eivät ole johtuneet velallisesta riippumattomasta syystä.

⁵⁸ Prop. 2015/16:125, s. 208

⁵⁹ Prop. 2015/16:125, s. 209.

3 Velallisen aikaisempi velkajärjestely

3.1 Velkajärjestelyn ainutkertaisuus

Velkajärjestelyn tavoitteena on maksukyvyttömän velallisen taloudellisen tilanteen korjaaminen pysyvästi. Lain esitöiden mukaan velkajärjestelyn tarkoitus ei ole, että se mielletäisiin yleiseksi menettelyksi, johon voitaisiin aina turvautua maksuvaikeuksien ilmetessä. Sen käsityksen yleistymisellä, että velallisen olisi mahdollista päästä useaan velkajärjestelyyn saattaisi olla maksumoraaliakin heikentävä vaikutus.⁶⁰ Velkajärjestelyn ainutkertaisuus olikin selkeänä lähtökohtana vuonna 1992 velkajärjestelylakia laadittaessa. Tämä tavoite sai ilmentymänsä velkajärjestelyn esteperusteena. Velkajärjestely voitiin VJL 10 §:n 10 kohdan perusteella evätä silloin, kun velalliselle oli jo aikaisemmin myönnetty velkajärjestely, mutta hän oli sen jälkeen velkaantunut uudelleen ja tullut maksukyvyttömäksi.

Lainkohdan sanamuoto on muuttunut vuosien varrella, mutta oikeusvaikutukset ovat perusteiltaan pysyneet samana. Esteperusteen muodostaa velallisen maksuohjelman vahvistaminen eli aikaisempi velkajärjestely. Velkajärjestelyn tarkoituksena on korjata maksukyvyttömän yksityishenkilön taloudellinen tilanne pysyvällä tavalla, eikä sitä ole tarkoitettu jatkuvaksi keinoksi korjata velallisen ylivelkaantumistilanteita.⁶¹

Esteperuste onkin pitkään ollut hyvin yksiselitteinen ja kategorinen.⁶² Eri oikeusasteet hylkäsivät säännönmukaisesti toisen velkajärjestelyn myöntämisen kyseisen esteperusteen nojalla.⁶³ Painavinaan vastasyyt eivät oikeuttaneet toista velkajärjestelyä, sillä henkilön katsottiin jo saaneen mahdollisuutensa aikaisemman velkajärjestelyn muodossa. Vain erittäin rajatuissa tapauksissa toinen velkajärjestely voitiin myöntää, kuten velallisen hyvin poikkeuksellisten olosuhteiden myötä.

Helsingin hovioikeus S 07/3027: Velallisen edellinen velkajärjestely ja maksuohjelma oli päättynyt vuonna 2002. Toisen velkajärjestelyn myöntämiselle oli siten VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste ja velkajärjestelyn myöntäminen edellytti painavia syitä. Velkajärjestelyn myöntämisestä vastaan puhui se, ettei edellisen maksuohjelman päättymisestä ja uusien velkojen syntymisestä ollut kulunut pitkää aikaa. Uudelleenvelkaantuminen pian maksuohjelman päättymisen jälkeen ei myöskään osoittanut velallisen ottaneen vastuullista otetta taloutensa hoidosta. Velkajärjestelyn myöntämisen puolesta puhui velallisen sairastuminen masennukseen ja työsuhteen päättymisen sekä työkyvyttömyys. Hovioikeus katsoi, etteivät velkajärjestelyn

⁶⁰ HE 183/1992 vp, s. 53.

⁶¹ HE 83/2014 vp, s. 55.

⁶² Tutkimuksen aineiston perustella Vaasan, Itä-Suomen ja Helsingin hovioikeudet vahvistivat vuosina 2004-2009 vain 3 velkajärjestelyä, joissa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste esiintyi.

⁶³ Ks. esim. Itä-Suomen HO S 10/481, S 10/176, S 12/854. Kaikissa ratkaisuissa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen asemasta ei ole mainintaa. Usein tuomioistuimien tyytyi mainitsemaan, ettei yleisen maksumoraalin kannalta velkajärjestelyn myöntämistä useammin kuin yhden kerran voinut pitää hyväksyttävänä.

puolesta puhuvat syyt olleet riittävän painavia, ottaen huomioon VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuden.

Helsingin hovioikeus S 13/2599: Velalliselle oli aikaisemmin myönnetty velkajärjestely vuosille 1995–2000. Velallisen katsottiin velkaantuneen ilmeisen kevytmielisesti kulutusluottojen seurauksena, ottaen huomioon minkäläistä harkintaa hänen asemassaan olleelta henkilöltä kohtuudella voitiin edellyttää. Velkajärjestelylle oli siten VJL 10 §:n 7 ja 10 kohtien mukaiset esteet. Ratkaisussa muistutettiin, ettei velkajärjestelyä tule mieltää sellaiseksi menettelyksi, johon voitaisiin turvautua aina maksuvaikeuksien tai velkaongelmien ilmetessä. Velkajärjestelyn myöntämisen puolesta puhui hakijan sairaus ja siitä aiheutunut työkyvyttömyys. Kokonaisharkinnan myötä tuomioistuimien päätettiin, että painavat syyt eivät puoltaneet tarpeeksi toisen velkajärjestelyn myöntämistä.

Helsingin hovioikeus S 08/1195: Velallisen edellinen velkajärjestely oli päättynyt vuonna 2000. Velkajärjestelylle oli siten velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Asiassa oli jäänyt epäselväksi, oliko velallinen jättänyt ilmoittamatta aikaisemmin ottamiensa luottoja koskevia tietoja, jotka olisivat vaikuttaneet olennaisesti luottojen myöntämiseen. Hovioikeus katsoi, että vaikka velallisen menettely olisi ollut kuvatonlaista, ei kysymyksessä ollut ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen, ottaen erityisesti huomioon hänen sairautensa vaikutus velkaantumiseen. VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen myötä asiassa jäi arvioitavaksi VJL 10 a §:n mukaiset painavat vastasyt.

Hovioikeus totesi, että velkajärjestelyn aloittamista on tarkasteltava kokonaisuutena. Velallisen velkaantumisesta kulunut aika oli suhteellisen lyhyt, mutta hänen sairautensa katsottiin vaikuttaneen olennaisesti velkaantumiseen. Näin ollen velkaantumisesta kulunutta lyhyttä aikaa ei pidetty velkajärjestelyä vastaan puhuvana seikkana. Velallinen oli mahdollisuuksiensa mukaan pyrkinyt saamaan taloudellisen tilanteensa hallintaan hakemalla itselleen edunvalvojan määräämistä ja näin osoittamalla maksuhaluaan. Velallisen henkilökohtaiset olosuhteet puolsivat myös velkajärjestelyn myöntämistä. Velallinen oli sairautensa johdosta ollut pysyvästi eläkkeellä jo vuodesta 1987 alkaen sekä hänen ikänsä ja taloudellinen tilanteensa kokonaisuutena puolsivat velkajärjestelyn myöntämistä. Velkajärjestelyn aloittamisella oli suuri merkitys velalliselle eikä sitä voitu pitää velkojien kannalta kohtuuttomana. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että velallisen velkajärjestelylle oli VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia perusteita VJL 10 §:n 10 kohdan esteestä huolimatta. Uusi velkajärjestely voitiin aloittaa.

Tapaukset kuvaavat hyvin, kuinka poikkeuksellisia syitä toisen velkajärjestelyn myöntäminen on edellyttänyt. Vaikka hyvinkin painavia vastasyitä esiintyi, uusi velkajärjestely katsottiin kokonaisharkinnan perusteella oikeutetuksi vain harvoin. Suuriakaan muutoksia velallisen olosuhteissa ei pidetty tarpeeksi painavina syinä ottaen huomioon VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuden.

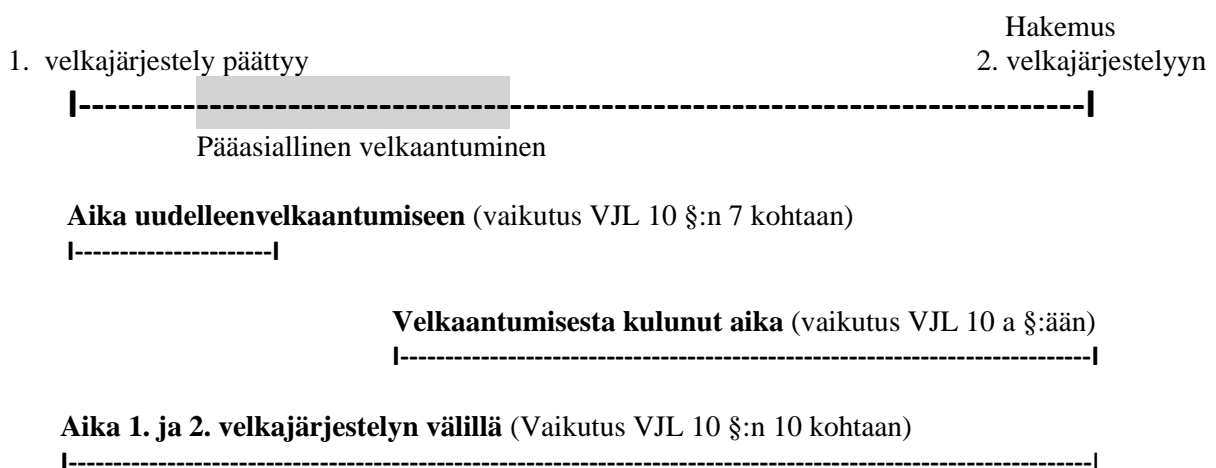
Osaltaan toisen velkajärjestelyn myöntämistä vaikeutti lyhyt ajanjakso edellisestä velkajärjestelystä. Tutkielman aineiston perusteella useimmat velalliset olivat suorittaneet maksuohjelmansa loppuun 2000-luvun alussa eikä toista velkajärjestelyä katsottu oikeutetuksi

pian edellisen päättymisen jälkeen. Mikäli useampi esteperuste esiintyi, vaadittiin erittäin painavia syitä aloittaa velkajärjestely eikä pitkäkään aika edellisestä velkajärjestelystä näyttänyt muuttavan tilannetta. Varsinkin piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen yleisyys tarkoitti sitä, että vain harvoissa tapauksissa toinen velkajärjestely oli mahdollinen.

Vasta viime vuosina voidaan nähdä oikeustilan muuttuneen ja eri tuomioistuinasteet ovat vahvistaneet velallisille runsaasti uusia velkajärjestelyjä. Tutkimuksen aineistossa vain viisi ratkaisua sijoittui vuosille 2005–2009 ja uusi velkajärjestely aloitettiin kahdessa ratkaisussa. Vuosina 2010–2014 tapausten määrät kasvoivat 18 kappaleeseen, joista uusi velkajärjestely aloitettiin kolmessa ratkaisussa. Viimeisimmässä tarkastelujaksossa vuosina 2015–2019 VJL 10 §:n 10 kohdan sisältäviä velkajärjestelyhakemuksia esiintyi jo 40 kappaletta, joista 13 aloitettiin. Toiseen velkajärjestelyyn hakevien määrä on siis kasvussa ja suhteellisestikin yhä useammalle vahvistetaan maksuohjelma.

Vaikka velkajärjestelylakiin on tullut useita lainsäädäntömuutoksia, on VJL 10 §:n 10 kohta pysynyt samana. Oikeustilan muutos ei siten selity esteperusteen sanamuodon muutoksella tai lainsäätäjän nimenomaisella ohjauksella.⁶⁴ Oikeuskäytännön muuttuminen myötemielisemmäksi toista velkajärjestelyä kohtaan on seurausta monesta seikasta.

Yksi merkittävä tekijä on ajan kulumisen. Monien henkilöiden aikaisemmista velkajärjestelyistä on kulunut jo pitkä aika. Ajan kulumisen vaikuttaa perusteellisella tavalla useaan velkajärjestelyn esteperusteeseen ja painavien vastasyiden arviointiin. Kuluneen ajan merkitystä koskien toista velkajärjestelyä voidaan havainnollistaa kuvaajalla, josta ilmenee sen vaikutus VJL 10 §:n 10 ja 7 kohtien esteperusteisiin sekä VJL 10 a §:n painaviin vastasyihin.

Kaavio 2. Kuluneen ajan merkitys toisen velkajärjestelyn kannalta.

⁶⁴ HE 83/2014 vp, s. 55. Esitöissä ei ole otettu kantaa aikaisemman velkajärjestelyn asemaan, silloin kun velallinen on suorittanut maksuohjelman onnistuneesti. Pykälään on tehty vähäisiä kielellisiä tarkistuksia, mutta muutoksia on tarkoitettu ainoastaan selkeyttäväksi.

Ajan kulumisen vaikutus voi olla nimenomaisesti huomioon otettava, kuten velkaantumisen kuluneen ajan arviointi osana VJL 10 a §:n harkintaa. Mitä pidempään velallinen on ollut ylivelkaantunut, sitä painavampia syitä on aloittaa velkajärjestely. Ajan kulumisen on myös keskeinen VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuden arviointikriteeri. Velkajärjestelylaki tai lain esityöt eivät mainitse ajan kulumisen merkitystä osana esteperusteen arviointia, mutta ajan kulumisen merkitystä on käsitelty oikeuskäytännössä runsaasti. Mitä pidempi aika edellisestä velkajärjestelyä on, sitä vähäisemmäksi 10 kohdan esteperusteen moitittavuus muodostuu.

Ajan kulumisen vaikuttaa lisäksi VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen kautta toisen velkajärjestelyn myöntämisen todennäköisyyteen. Mikäli velallinen uudelleenvelkaantuu lähes välittömästi edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen, pidetään hänen velkaantumistaan herkästi piittaamattomana ja vastuuttomana. Velkaantumisajankohdalla on huomattava merkitys toisen velkajärjestelyn arvioinnissa.

Toisen velkajärjestelyn mahdollisuus on kasvanut myös monen velkajärjestelylain VJL 10 §:n 10 kohdan ulkopuolisen muutoksen myötä. Esimerkiksi VJL 10 §:n 7 kohdan ja VJL 10 a §:n muutokset ovat pyrkineet ratkaisemaan muita velkajärjestelyn ongelmakohtia, mutta velalliset, jotka ovat pyrkineet toistamiseen velkajärjestelyyn ovat hyötäneet näistä muutoksista. Kuitenkin viimeisimmässä velkajärjestelylain esityössä muistutetaan edelleen, että toisen velkajärjestelyn myöntäminen on poikkeuksellista ja siihen tulisi suhtautua pidättyvästi.⁶⁵

3.2 Aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma esteperusteena

Velkajärjestelylain mukainen 10 §:n 10 kohdan esteperuste on hyvin yksiselitteinen. Velalliselle aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma eli aikaisempi velkajärjestely muodostaa esteen toiselle velkajärjestelylle. Esteperuste on saanut nykyisen sanamuotonsa vuonna 2015.

10 § Velkajärjestelyn yleiset esteet

Jollei 10 a §:stä muuta johdu, velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos:

10) velalliselle on aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma

Vain aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma on esteperuste uudelle velkajärjestelylle. Tutkielmassa tarkoitetaan velallisen aikaisemmalla velkajärjestelyllä tilannetta, jossa velalliselle on aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma ja esteperuste on muodostunut. Tilanteessa, jossa velkajärjestely on aloitettu, mutta maksuohjelmaa ei ole vahvistettu, ei esteperustetta synny.⁶⁶

Velallinen on voinut toimittaa toimivaltaiseen käräjäoikeuteen useampiakin velkajärjestelyhakemuksia, mikäli aikaisemmat maksuohjelmat eivät ole johtaneet

⁶⁵ HE 83/2014 vp, s. 56.

⁶⁶ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

maksuohjelman vahvistamiseen. Hylätyllä ratkaisulla on oikeusvoimavaikutus, eikä velallisen myöhemmin toimittamaa velkajärjestelyhakemusta tutkita, mikäli se on identtinen aikaisemman hakemuksen kanssa ja johtaisi samaan lopputulokseen. Velallisen tilanne on kuitenkin voinut muuttua esimerkiksi maksukyvyn parantuessa tai painavien vastasyiden ilmaantuessa. Myös velkaantumisajan pidentyminen voi vaikuttaa velkajärjestelyn myöntämiseen.⁶⁷ Tällöin uudelle hakemukselle ei ole estettä.

Velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn maksuohjelma voi raueta VJL 42.4 §:n perusteella. Maksuohjelman raukeaminen on joissain ratkaisuissa kasvattanut VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuusarviointia.

Helsingin hovioikeus S 06/1865: Velalliselle oli vahvistettu velkajärjestelylain mukainen maksuohjelma 12.12.1996. Maksuohjelma määrättiin raukeamaan 7.11.2001, sillä velallinen oli ollut ennen velkajärjestelyn aloittamista epäilyttä esitutkinnassa rikoksesta, jolla oli tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä ja hän oli laiminlyönyt tästä ilmoittamisen. Velallisen uudelle velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste. Hovioikeus otti kantaa maksuohjelman raukeamisen merkitykseen VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen kannalta:

”Kuten mainittu, noudatettukin maksuohjelma, merkitsee estettä. Kun maksuohjelma on päättynyt rauettamiseen, on kysymyksessä hyvin vahva este uudelle velkajärjestelylle.”

Tapauksessa maksuohjelman raukeaminen korotti VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei 10 kohdan arviointiin tulisi vaikuttaa se, onko velallinen suorittanut aikaisemman velkajärjestelyn maksuohjelman mukaisesti vai onko maksuohjelma määrätty raukeamaan. Raukeaminen vaikuttaisi kuitenkin kokonaisvaltaisesti velkajärjestelyn myöntämisen arviointiin painavien vastasyiden kautta ja täten sillä olisi edelleen vaikutusta toisen velkajärjestelyn myöntämiseen.⁶⁸ Maksuohjelman raukeaminen voi siis vaikuttaa joko VJL 10 §:n 10 kohdan tai VJL 10 a §:n arviointiin.

Maksuohjelman raukeamista voidaan tietyissä tapauksissa lähestyä myös VJL 10 §:n 9 kohdan kautta. Maksuohjelma on voinut raueta esimerkiksi velallisen myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnin takia, joka taas voi antaa perustellun syyn olettaa, että velallinen ei tulisi noudattamaan uuttakaan maksuohjelmaa. Näin uudelle velkajärjestelylle voitaisiin katsoa olevan VJL 10 §:n 9 kohdan esteperuste. Vaikutus toisen velkajärjestelyn myöntämiseen kohdistuisi kuitenkin VJL 10 §:n 9 kohdan esteperusteen muodossa, ei aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperusteen moitittavuuden kasvulla.

⁶⁷ Koulou – Niemi-Kiesiläinen 1999, s. 47 ja Lappalainen 2001, s. 427. KKO 2011:76. Velallisen velkajärjestelyhakemus oli hylätty vuonna 2005. Velallinen pyrki uudestaan velkajärjestelyyn vuonna 2010. Uusia velkoja oli noin 8.000 euroa. Uusi velkajärjestelyhakemus voitiin ottaa käsittelyyn.

⁶⁸ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

3.3 VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuteen vaikuttavat seikat

3.3.1 Edellisestä velkajärjestelystä kulunut aika

Aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman mukaiseen esteperusteen moitittavuuteen vaikuttaa moni seikka ja moitittavuus on vaihdellut huomattavastikin tuomioistuimissa. Ajan kulumisella on keskeinen merkitys esteperusteen moitittavuutta arvioitaessa. Mitä pidempi ajanjakso ensimmäisen velkajärjestelyn ja uuden velkajärjestelyhakemuksen välillä on, sitä vähäisemmäksi esteperusteen moitittavuus on oikeuskäytännössä muodostunut.⁶⁹

Tutkimuksen aineiston perusteella toista velkajärjestelyä haettiin noin kolmesta vuotta edellisen velkajärjestelyn maksuohjelman päättymisestä.⁷⁰ Tätä ajanjaksoa voidaan pitää suhteellisen lyhyenä ottaen huomioon, että usein velallinen on joutunut uusiin vakaviin velkaongelmiin pian velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Toisaalta edes velkajärjestely ei suo velatonta alkua kaikille velallisille. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (nyk. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti) selvityksessä on havaittu, että velattoman uuden alun saa noin seitsemän velallista kymmenestä, kun katsotaan tilannetta muutaman vuoden kuluttua velkajärjestelystä. Muun muassa lisäsuoritusvelvollisuus aiheuttaa taloudellisia haasteita velkajärjestelyn käyneille ja osalla lisäsuoritukset etenevät ulosottoperintään. Lähes neljällä velallisella kymmenestä on velkaa vuosi velkajärjestelyn päättymisen jälkeen ja joka neljäs on lisäksi ottanut uutta velkaa. Yhdistettynä velkajärjestelyssä olleiden henkilöiden heikkoon toimeentuloon on useille vaarana uusi velkaantumisen kierre.⁷¹

Tuomioistuimet ovat käsitelleet edellisestä velkajärjestelystä kuluneen ajan merkitystä laajalti. Useimmissa ratkaisuissa hakijan edellisestä velkajärjestelystä on kulunut jo pitkä ajanjakso, ja esteperusteen painoarvoa on pidetty vähäisenä.

Helsingin hovioikeus S 17/1465: Velalliselle oli vahvistettu velkajärjestelylain mukainen maksuohjelma ajalle 1.5.1996-30.4.2001. Velallisen velkajärjestelylle oli siten velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Hovioikeus arvioi esteperusteen moitittavuutta seuraavasti:

”Vakiintunutta oikeuskäytäntöä ei ole sen osalta, mikä merkitys painavien syiden harkinnassa on aikaisemman maksuohjelman päättymisestä kuluneella pitkällä ajalla. Selvänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että mitä pitempi aika aikaisemmasta velkajärjestelystä on, sitä vähäisempi on tämän esteperusteen vaikutus velkajärjestelyn myöntämistä vastaan puhuvana seikkana. Arvioitaessa esteperusteen merkitystä velkajärjestelyn myöntämistä puoltaakin ennen kaikkea se, että aikaisemman velkajärjestelyn maksuohjelman päättymisestä on kulunut huomattavan

⁶⁹ Ajan kulumisen merkityksestä esteperusteen kannalta ks. esim. Vaasan HO S 18/834, Helsingin HO S 17/1465, S 17/197, S 16/2318, S 16/31, S 17/198.

⁷⁰ Itä-Suomen, Vaasan ja Helsingin hovioikeuksien vuosien 2015–2019 40 ratkaisun velallisten mediaaniaika edellisestä velkajärjestelystä oli 13 vuotta.

⁷¹ Valkama 2011b, s. 10–11.

pitkä yli 16 vuoden aika, ja myös se, että aikaisemmassa velkajärjestelyssä velkaantumisen syyt olivat olleet erilaiset kuin nyt.”

Itä-Suomen hovioikeus S 18/31: Velalliselle oli vahvistettu aikaisemman velkajärjestelylain mukainen maksuohjelma ajalle 1.5.1994-30.4.1999. Velkajärjestelylle oli täten VJL 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Hovioikeus katsoi, että Velkajärjestelyn 10 §:n 10 kohdan mukaisen esteperusteen painoarvoa oli pidettävä vähäisenä ottaen huomioon aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman päättymisestä kuluneen lähes 20 vuoden ajan.

Itä-Suomen hovioikeus S 19/959: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma ajalle 1.10.1998-30.9.2003. Velkajärjestelylle oli täten velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan este. Velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan mukaisen esteen moitittavuuden osalta hovioikeus totesi, että aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman päättymisestä oli kulunut jo 16 vuotta. Aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman merkitykselle esteperusteena ei täten yhdessä velkaantumisen erilaisuuden vuoksi annettu erityisen suurta painoarvoa.

Aina kysymys ei ole pitkästä ajanjaksosta. Ylivelkaantunut saattaa hakea toista velkajärjestelyä hyvinkin pian edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Varsinkin ensimmäisten vuosien aikana esteperustetta on pidetty niin moitittavana lyhyen ajanjakson takia, etteivät painavatkaan vastasyt ole oikeuttaneet pääsyä toiseen velkajärjestelyyn.

Velallisen tilannetta vaikeuttaa se, että painavat vastasyt eivät voi käytännössä puoltaa tämänkaltaisessa tilanteessa velkajärjestelyä kokonaisvaltaisesti. Painavien syiden arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota velallisen toimiin velkojen maksamiseksi ja velallisen on erittäin hankala osoittaa asianmukaista vastuunkantoaan veloistaan lyhyen ajanjakson aikana. Myös velkaantumisesta kulunut aika on merkityksellinen seikka painavien syiden arvioinnissa, vaikka sen painoarvo onkin pienentynyt. Oikeuskäytännössä velalliselta on odotettu pitkäaikaista pyrkimystä velvoitteidensa hoitamiseen VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuden takia.⁷² Velallisella on siis lyhyen ajanjakson seurauksena taakkanaan niin moitittava esteperuste kuin painavien vastasyidenkin puutteellisuus.

Velkajärjestelyn myöntäminen on kuitenkin aina kokonaisharkintaa. On mahdollista, että jokin painava syy puoltaa velkajärjestelyä niin paljon, ettei esteperusteen moitittavuus tai muiden painavien syiden puuttuminen estä velkajärjestelyn myöntämistä. Tämänkaltaisen tilanne voi esimerkiksi olla velkaantumisen alkaminen lähes välittömästi edellisen velkajärjestelyn jälkeen ja velallisen vakava sairastuminen. Velallisen maksuvaran ollessa pieni sairastumisen seurauksena ei häneltä voitaisi odottaa VJL 10 a §:n edellyttämiä erityisiä toimia velkojensa maksamiseksi.

Tämänkaltaisessa tilanteessa velkajärjestelyn epäämistä olisi hankala perustella myöskään maksumoraalin vaarantumisen takia. Velallisen nopeaan uudelleenvelkaantumiseen luonnollisesti liittyy tietynasteista moitittavuutta, mutta uudelleenvelkaantuminen ei olisi seurasta velallisen moitittavasta käyttäytymisestä. Käsillä ei siten olisi VJL 10 §:n 7 kohdan

⁷² Ks. esim. Itä-Suomen HO S 18/408, Vaasan HO S 18/834, Turun HO S 16/4.

piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen tilannetta. Näiden kaikkien seikkojen olemassaolo on epätodennäköistä, mutta oikeuskäytäntö on osoittanut, että velallisilla voi olla hyvin monenkirjavia tilanteita. Tuomioistuimen tehtäväksi jäisi arvioida VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta painaviin vastasyihin. Näissä harvoissa yksittäistapauksissa velkajärjestely olisi perustellusti mahdollista myöntää suhteellisen pian edellisen menettelyn päätyttyä. Seuraavassa hovioikeuden ratkaisussa oli kysymys jo kertaalleen velkajärjestelyssä olleen velallisen vakavasta sairastumisesta.

Toista velkajärjestelyä hakeneen vakavasti sairaan ja pysyvästi työkyvyttömän hakijan ei katsottu velkaantuneen pikavippejä otettuaan piittaamattomasti ja vastuuttomasti eikä aikaisempi velkajärjestely estänyt uuden velkajärjestelyn aloittamista.

Rovaniemen hovioikeus S 14/500: Toista velkajärjestelyä hakeneelta vakavasti sairaalta ja pysyvästi työkyvyttömältä velalliselta ei voitu vallinneissa olosuhteissa kohtuudella edellyttää taloudellisissa asioissa suurempaa harkintaa. Velallisen ei katsottu velkaantuneen pikavippejä otettuaan piittaamattomasti eikä aikaisempi velkajärjestely estänyt uuden velkajärjestelyn aloittamista.

Velallisen edellisestä velkajärjestelystä oli kulunut noin 10 vuotta ja uudesta velkaantumisesta noin 8 vuotta. Hän oli maksanut velkojaan ulosoton kautta 5 vuoden ajan. Velkojen kokonaismäärä oli noin 31 000 euroa, jotka muodostuivat pääosin pikaluotoista. Hovioikeus totesi, että tavanomaisesti tämänkaltaista velkaantumista olisi pidettävä lain tarkoittamana piittaamattomana ja vastuuttomana velkaantumisena. Velallinen oli myös joutunut toisen henkilön taloudellisesti hyväksikäyttämäksi.

Velallinen oli vakavasti sairas ja pysyvästi työkyvytön. Hänellä ei ollut mahdollisuutta parantaa maksukykyään. Velalliselle oli diagnosoitu useita terveydentilaan vakavasti vaikuttavia sairauksia ja osa näistä sairauksista oli diagnosoitu ensimmäisen maksuohjelman päättymisen jälkeen. Näin ollen hovioikeus katsoi, ettei hakija ollut velkaantunut piittaamattomasti ja vastuuttomasti. Painavien syiden myötä velkajärjestely voitiin myöntää aikaisemmasta velkajärjestelystä huolimatta.

Tapauksessa velkajärjestelyjen välinen aika oli noin 10 vuotta. Velallisesta riippumaton olosuhteiden muutos poisti piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen uhan. Oikeuskäytännön kautta voidaan havaita, että tämänkaltainen tilanne on lähes ainoa mahdollisuus päästä toistamiseen velkajärjestelyyn suhteellisen pian edellisen velkajärjestelyn päättymisestä. Hyvin rajatuissa tapauksissa velkajärjestelyjen välinen aika voi muodostua vieläkin lyhyemmäksi.

Helsingin hovioikeus S 08/1195: Velalliselle oli aikaisemmin myönnetty velkajärjestely ja vahvistettu maksuohjelma vuosille 1995-2000. Velkajärjestelylle oli siten VJL 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Edellisen maksuohjelman päättymisestä oli kulunut noin 8 vuotta. Velallinen sairasti skitsoaffektiivista häiriötä ja hänen sairaudesta johtunut kykenemättömyytensä ymmärtää taloudellista tilannettaan oli vaikuttanut olennaisesti hänen velkaantumiseensa lähes välittömästi aiemman velkajärjestelyn jälkeen.

Uudelleenvelkaantumisen aikoihin hakijalla oli toistuvia sairaalajaksoja maanisten vaiheiden vuoksi. Hakijan ymmärtäessä hänen joutuneensa vakaviin taloudellisiin vaikeuksiin hän oli ryhtynyt toimiin velkakierteen katkaisemiseksi muun muassa huoltotilin avaamisella ja lopulta hakemalla itselleen edunvalvojaa. Hovioikeus katsoi, ettei velkaantuminen ollut tapahtunut piittaamattomasti ja vastuuttomasti VJL 10 §:n 7 kohdan mukaisesti. Hänen sairautensa oli vaikuttanut olennaisesti velkaantumiseen ja kykyyn ymmärtää velkaantumiseen liittyviä seikkoja.

Hakija oli velkaantunut lähes välittömästi maksuohjelman päätyttyä ja hakijan velkaantumisesta oli kulunut vasta muutama vuosi. Hovioikeus ei pitänyt näitä seikkoja erityisen moitittavina, ottaen huomioon hakijan sairauden vaikutuksen velkaantumiseen ja hakijan toimet tilanteensa korjaamiseksi. Lisäksi hakija osoitti pyrkimystä suoriutua olemassa olevista veloista. Velkajärjestelyn myöntämisellä olisi ollut suuri merkitys hakijan elämään eikä hänen tulotasonsa arvioitu kasvavan tulevaisuudessa. Uusi velkajärjestely voitiin myöntää 8 vuoden kuluttua edellisen maksuohjelman päättymisestä.

Tätä lyhempi ajanjakso velkajärjestelyjen välillä on erittäin epätodennäköistä. Tilanne, jossa velallinen ylivelkaantuu hänestä riippumattomasta syystä välittömästi edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen on mahdollinen, mutta tällöin piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperuste voisi silti tulla kysymykseen. Huomattava velanotto edellisen velkajärjestelyn jälkeen on osoitus tietynasteisesta riskinotosta, joka ei ole suotavaa heti velkajärjestelyn päätyttyä. Mikäli VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste esiintyisi, siirtäisi se lähes väistämättä toisen velkajärjestelyn aloittamista myöhemmäksi tulevaisuuteen.

Tuomioistuimet ovat myös ottaneet kantaa nopeaan ylivelkaantumiseen edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Mikäli velallinen velkaantuu nopeasti velkajärjestelyn päättymisen jälkeen, on se tietyissä tapauksissa kasvattanut VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta sen lisäksi, että käsillä on helposti 7 kohdan mukainen piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen.⁷³ 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta on siis lisännyt niin lyhyt ajanjakso edellisestä velkajärjestelystä kuin nopea velkaantuminen edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/683: Velalliselle oli aikaisemmin myönnetty velkajärjestely ja vahvistettu maksuohjelma vuosille 2004–2009. Velkajärjestelylle oli siten VJL 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Velkaantuminen on alkanut vuosina 2010 ja 2011 eli lähes heti edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen ja kiihtynyt vuodesta 2013 lähtien. Uudelleen velkaantumiseen kulunutta lyhyttä aikaa pidettiin velkajärjestelyä vastaan puhuvana seikkana.

Hovioikeus otti kantaa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuteen: ”Velalliselle on myönnetty aikaisemmin velkajärjestely. Yleisen yhteiskunta- ja maksumoraalin kannalta on pidetty lähtökohtana, että velkajärjestely voidaan myöntää samalle henkilölle vain kerran. Velkaantumisen ei ole aikaisemman velkajärjestelyn myöntämisen hetkellä katsottu johtuneen

⁷³ Ks. esim. Itä-Suomen HO 17/429. Velallinen oli alkanut velkaantua heti edellisen maksuohjelman päätyttyä. Osittain tämän perusteella VJL 10 §:n 10 kohdan esteperustetta oli pidettävä moitittavana.

velallisen puolella olleista moitittavista syistä, eikä aiempaa velkajärjestelyä yksin voida pitää laadultaan erityisen moitittavana esteenä, ellei uudelleen velkaantuminen ole alkanut heti edellisen maksuohjelman päättymisen jälkeen.”

Lähes välitön kulutusluotoilla velkaantuminen edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen katsottiin piittaamattomaksi ja vastuuttomaksi velkaantumiseksi. Velallisen henkilökohtaisissa olosuhteissa tai tuloissa ei ollut tapahtunut oleellisia muutoksia edellisen maksuohjelman jälkeen. Velallisen olisi tullut ymmärtää, ettei hänellä ollut tosiasiallista mahdollisuutta selvittää uusista veloistaan. Ottaen huomioon molempien esteperusteiden moitittavuuden hovi oikeus katsoi, ettei velkajärjestelyn myöntämiselle ollut tarpeeksi painavia syitä.

Tapauksessa nopea uudelleenvelkaantuminen vaikutti niin piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen kuin aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperusteiden moitittavuuteen.

Keskeinen kysymys koskien nopeaa uudelleenvelkaantumista on se, kuinka sen tulisi vaikuttaa esteperusteiden arviointiin. Nopea uudelleenvelkaantuminen vaikuttaa epäilemättä VJL 10 §:n 7 kohdan piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointiin, mikä on ymmärrettävää huomioiden esteperusteen tarkoituksen. Onko mielekästä, että tuomioistuimien puhuu myös VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuden kasvusta nopean uudelleenvelkaantumisen takia? Velkajärjestelylaki ei mainitse VJL 10 §:n 10 kohdassa nimenomaisia arviointikriteerejä ja esteperusteen arviointi on muodostunut täysin oikeuskäytännössä. Esteperusteen moitittavuuteen on lähtökohtaisesti mahdollista liittää hyvin monenlaisia seikkoja. Nopeaa uudelleenvelkaantumista ei kuitenkaan ole mielekästä kytkeä 10 kohdan esteperusteeseen, vaan sitä tulisi arvioida ainoastaan 7 kohdan kannalta. Luvussa 4 käsitellään nopean uudelleenvelkaantumisen vaikutusta VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen arviointiin.

Tutkimuksen otannassa vuosilta 2015–2019 velalliset pääsivät toiseen velkajärjestelyyn noin 16 vuoden kuluttua edellisen maksuohjelman päättymisestä ja vaihteluväli oli 12–19 vuotta.⁷⁴ Uuden ja vanhan velkajärjestelyn välinen hyväksyttävänä pidetty ajanjakso on näyttänyt asettuneen tälle tasolle eikä se ole noussut tai laskenut viimeisten vuosien aikana. Tämä voi olla merkki siitä, että ajanjakso on oikeuskäytännössä katsottu kohtuulliseksi velkajärjestelyjen väliseksi ajaksi. Tarpeeksi pitkä ajanjakso vähentää VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuutta eikä esteperustetta pidetä enää olennaisena tekijänä arvioitaessa uutta velkajärjestelyä. Noin kymmenen vuotta näyttää kuitenkin olevan lähes ehdoton edellytys esteperusteen moitittavuuden laskemiselle.

Aika ensimmäisen ja toisen velkajärjestelyn välillä ei ole ainoa VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuteen vaikuttava seikka. Tuomioistuimet ovat kiinnittäneet huomiota myös velallisen toimiin ennen ensimmäistä velkajärjestelyä.

⁷⁴ Itä-Suomen, Vaasan ja Helsingin hovioikeuksien vuosien 2015–2019 tarkastelujaksolla 40 ratkaisusta 13 päättyi uuden velkajärjestelyn aloittamiseen. Uusien hyväksytyjen velkajärjestelyjen ja maksuohjelmien päättymisen välinen mediaaniaika oli 16 vuotta.

3.3.2 Velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn velkaantumishistoria

Toinen 10 kohdan esteperusteen moitittavuuteen vaikuttava seikka on velallisen edellisen velkajärjestelyn velkaantumishistoria. Velallinen ei aloita ikään kuin puhtaalta pöydältä, eli hänellä ei ole taakkanaan vain aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperuste itsessään, vaan velallisen toiminta ennen ensimmäistä velkajärjestelyä saa merkitystä myös uuden velkajärjestelyn harkinnassa. Tässä arvioinnissa voidaan erottaa kaksi eri kriteeriä, joita tuomioistuimet ovat painottaneet arvioidessaan velallisen velkaantumishistorian merkitystä esteperusteen kannalta.

Merkitystä on ensinnäkin saanut velallisen velkaantumishistorian moitittavuus ennen ensimmäistä velkajärjestelyä. Ensimmäisen velkajärjestelyn mahdolliset esteperusteet osoittavat selvimmin velallisen velkaantumisen moitittavuutta. Ensimmäiseen velkajärjestelyyn ei kuitenkaan ole välttämättä liittynyt esteperusteita. Velallinen on voinut ylivelkaantua hänestä riippumattomasta syystä.

Itä-Suomen hovioikeus S 14/741: Velallisen aikaisempi velkajärjestely oli myönnetty pääasiassa hänen sairautensa ja siitä seurannan eläkkeelle siirtymisen johdosta. Hovioikeus katsoi, että velallisen aiempi velkajärjestely johtui syistä, joihin hän ei itse voinut vaikuttaa. Aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman mukaista esteperustetta ei täten voitu pitää erityisen moitittavana esteenä.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/1115: Hakijan aiempi velkajärjestely oli päättynyt lähes 19 vuotta sitten ja se oli aiheutunut yritystoiminnassa tapahtuneesta velkaantumisesta. Hovioikeus katsoi, ettei aiempaan velkajärjestelyyn liittynyt sellaista moitittavuutta, jonka perusteella toisen velkajärjestelyn myöntämistä olisi yleisen yhteiskunta- ja maksumoraalin kannalta ollut mahdotonta hyväksyä.

Aiempaa velkajärjestelyä ei ole yksin pidetty erityisen moitittavana esteenä, mikäli velkaantumisen ei ole aikaisemman velkajärjestelyn myöntämisen hetkellä katsottu johtuneen velallisen puolella olleista moitittavista syistä ja velkajärjestelystä on kulunut asianmukaisena pidetty ajanjakso.⁷⁵

Toisena kriteerinä tuomioistuimet ovat verranneet ensimmäisen ja toisen velkajärjestelyn velkaantumishistoriaa.

Itä-Suomen hovioikeus S 19/959: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma ajalle 1.10.1998-30.9.2003. Velkajärjestelylle oli velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan este. Aikaisemmassa velkajärjestelyssä oli kysymys pääosin yritystoimintaan liittyvistä veloista. Uudet velat taas olivat yksityiselämään liittyviä velkoja. Hovioikeus katsoi, ettei aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman merkitykselle esteperusteena yhdessä aikaisemman

⁷⁵ Edellisen velkajärjestelyn velkaantumishistoria ks. esim. Itä-Suomen HO S 17/683, S 13/72, Helsingin HO S 18/1041, Vaasan HO S18/1002, Turun HO S 19/436.

maksuohjelman päättymisestä kuluneen 16 vuoden ajanjakson kanssa voitu antaa kovin suurta painoarvoa.

Helsingin hovioikeus S 16/31: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma 30.3.1995. Velkajärjestelylle oli velkajärjestelylain 10 §:n 10 kohdan este. Aikaisempi velkajärjestely oli johtunut siitä, että velallisen omainen oli painostanut häntä omavelkaiseksi takaajaksi lainoilleen, jotka olivat jääneet velallisen maksettaviksi. Velkaantumisen peruste oli ollut eri kuin nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa. Esteperustetta ei täten yhdessä kuluneen ajan kanssa pidetty erityisen moitittavana.

Turun hovioikeus S 19/436: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma vuosille 2005–2010. Velallisen velat olivat noin 40 000 euroa ja hänen maksuvaransa oli pieni. Velallinen katsoi, että velkajärjestely tulisi myöntää esteestä huolimatta painavien vastasyiden perusteella. Velkajärjestelylle katsottiin olevan VJL 10 §:n 7 kohdan ja 10 kohdan mukaiset esteet. Velallisen aikaisemman velkajärjestelyn osalta oli myös ollut olemassa VJL 10 §:n 7 kohdan mukainen este, mutta velkajärjestely oli myönnetty painavien vastasyiden perusteella. Nyt käsillä olevassa tapauksessa painavien vastasyiden ei katsottu puoltavan velkajärjestelyä vielä tässä vaiheessa. Erityisesti otettiin huomioon VJL 10 §:n 7 kohdan mukainen esteperuste, joka esiintyi myös ensimmäisen velkajärjestelyn aikaan. Velallisen olisi tullut välttää samaa moitittavaa velkaantumista vain muutaman vuoden kuluttua edellisen maksuohjelman päättymisestä.

Velkaantumishistorian erilaisuus eri velkajärjestelykerroilla on vähentänyt 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta. Maksumoraalin kannalta ei olisi suotavaa, että henkilölle, joka ylivelkaantuu samalla tavalla moitittavasti toistamiseen, suodaan uusi mahdollisuus kevyin perustein.

Velallinen voi velkaantua moitittavasti molemmilla velkajärjestelykerroilla, mutta velkaantumisen syyt ovat erilaisia. Vaikka tilanne olisi selvä osoitus velallisen välinpitämättömyydestä suhtautumisesta velkaantumiseen, ei häneen voida VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen osalta kohdistaa täysin samaa moitittavuutta kuin tilanteessa, jossa hän velkaantuisi hyvin samankaltaisesti toistamiseen. Todennäköistä kuitenkin on, ettei uutta velkajärjestelyä myönnettäisi hänen toimintansa ja esteperusteiden yleisen moitittavuuden myötä.

Käänteisesti velkaantumishistorian samankaltaisuus on vaikeuttanut toiseen velkajärjestelyyn pääsyä. Velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn moitittavuus ja velkaantumishistorian samankaltaisuus kriteereinä ovat lähellä toisiaan. Voidaan perustellusti kysyä, minkälaiselta näyttää tilanne, jossa velkaantuminen ei ole ollut erityisen moitittavaa ensimmäisellä kerralla, mutta velkaantuminen on samankaltaista. Tämänkaltaisen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi velallisen ylivelkaantuessa molemmilla kerroilla yritystoiminnassa, mutta velkaantumista ei ole katsottava itsessään moitittavaksi. Mikäli velallinen velkaantuu samalla tavalla toistamiseen, voi 10 kohdan moitittavuus kasvaa.

Velallisen samankaltainen velkaantuminen voi vaikuttaa VJL 10 §:n 10 kohdan sijasta VJL 10 §:n 7 kohdan moitittavuuteen. Usein kysymys on piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta ilman aikaisemman velkajärjestelyn vaikutustakin. Samankaltainen uudelleenvelkaantuminen kasvattaa 7 kohdan moitittavuutta entisestään, sillä velallinen ei ole muuttanut toimintaansa. Samankaltaisen velkaantumisen tulisi vaikuttaa VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuteen lähinnä tilanteissa, joissa VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste ei sovellu.

Voidaan pohtia kuinka velkaantumisen samankaltaisuuden tulisi vaikuttaa toisen velkajärjestelyn esteperusteisiin. Velallisen toiminta ennen ensimmäistä velkajärjestelyä on jo vaikuttanut mahdollisten esteperusteiden muodossa koskien ensimmäistä velkajärjestelyä. Jos velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn 7 kohdan mukainen piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen kasvattaa myös toisen velkajärjestelyn piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen moitittavuutta huomattavasti, voi toiseen velkajärjestelyyn pääsy vaikeutua kohtuuttomasti. Usein kysymys ei ole edes samankaltaisesta velkaantumisesta. Tuomioistuimet ovat tyypillisesti katsoneet, että aikaisempi velkajärjestely jo sinällään korottaa velallisen huolellisuusvelvoitetta. Velallisen aikaisempi velkajärjestely on vahvasti yhteydessä VJL 10 §:n 7 kohdan piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointiin.

4 Piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen

4.1 VJL 10 §:n 7 kohdan kokonaisharkinta

Velkajärjestelylain 10 §:n 7 kohdan mukainen piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen on useimmiten sovellettu esteperuste ja se onkin vahvasti mukana harkittaessa toista velkajärjestelyä.⁷⁶ Kun tarkastellaan myös ensimmäistä kertaa velkajärjestelyyn pyrkivien hakemuksia, esiintyy alle 40 prosentissa jokin laissa mainittu esteperuste. Usein kysymys on piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta, mutta luku sisältää myös muita esteperusteita.⁷⁷ Tutkimusaineiston ratkaisuissa kahdessa kolmasosassa esiintyi 7 kohdan esteperuste, eli ero on huomattava.⁷⁸

Vaikka uudelleenvelkaantuminen ei ole suora osoitus piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta, on esteperusteen esiintyminen esteenä monelle velalliselle, jotka pyrkivät toistamiseen velkajärjestelyyn. Voidaan kysyä, onko kyseessä helpommin piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen tilanne, mikäli henkilö jo kerran vapautunut veloistaan, mutta ylivelkaantuu vakavasti toistamiseen.

Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen lähtökohtana on velallisen toimien vertaaminen siihen, mitä velalliselta voitaisiin tilanteessa kohtuudella edellyttää.⁷⁹ Esteperusteen perimmäinen tarkoitus on säilynyt samana koko velkajärjestelylain historian aikana, velallisen moitittava käyttäytyminen velkaa otettaessa ja etenkin velkaa takaisin maksettaessa muodostaa esteen velkajärjestelylle. Vähättelevä tai välinpitämätön suhtautuminen luottojen takaisin maksamiseen kertoo tyypillisesti piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta.⁸⁰

Viimeisin muutos esteperusteeseen on tehty vuonna 2015, jolloin esteperusteen kieliasua nykyaikaistettiin aikaisemmasta ilmeisen kevytmielisestä velkaantumisesta piittaamattomaan ja vastuuttoman velkaantumisen määritelmään. Hallituksen esityksen mukaan kieliasun muutos oli ainoastaan terminologinen, eikä tarkoitus ollut nostaa tai laskea esteperusteen soveltamiskynnystä.⁸¹ Kielellisen uudistuksen lisäksi säännökseen lisättiin luotonantajien vastuun ja velallisen iän huomioiminen, jolla taas on ollut vaikutusta esteperusteen soveltamiseen. Luotonantajien toimien vastuullisuuden arvioimisen tarpeellisuus on osaltaan

⁷⁶ Uitto 2012, s. 424. Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

⁷⁷ Valkama 2011a, s. 10.

⁷⁸ Itä-Suomen, Vaasan ja Helsingin hovioikeuksien vuosien 2015–2019 40 ratkaisusta 34 sisälsi vähintään kaksi esteperustetta. 27 ratkaisua sisälsi VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen.

⁷⁹ HE 183/1992 vp, s. 52.

⁸⁰ HE 83/2014 vp, s. 54.

⁸¹ HE 83/2014 vp, s. 53. Ennen uudistusta annetut ratkaisut ja lain esityöt ovat lähtökohtaisesti relevantteja säännöksen tulkinnassa. Muutos ei kumoa oikeuskäytäntöä tapauksissa, joissa velkaantumista ei ole katsottu kevytmieliseksi. Tapauksissa, joissa velkaantuminen on katsottu kevytmieliseksi, velkajärjestelyn myöntäminen voisi olla uudistuksen jälkeen mahdollista, jos kyse on nuoresta tai iäkkästä velallisesta tai velkojien toiminta ei ole ollut vastuullista.

seurausta luottoyhteiskunnan voimistumisesta. Hallituksen esitys painotti luottojen markkinoinnin vaikutusta velkaantumiseen ja velallisen maksukyvyn selvittämisen huolellisuutta, joissa on ollut puutteita erityisesti pikaluottoja tarjoavien luotonantajien kohdalla.⁸²

Toinen muutos koski velallisen iän merkitystä esteperusteen soveltamisessa. Velallisen ollessa nuori tai ikääntynyt on kohdan 7 esteperusteen soveltamiskynnys korkeampi.⁸³ Muutoksen on tarkoitus helpottaa niin nuorten kuin ikääntyneidenkin pääsyä velkajärjestelyyn, sillä näiden ryhmien harkintakyky velan takaisinmaksusta selviytymiseen saattaa olla puutteellinen.⁸⁴ Velkaantumisen piittaamattomuuden ja vastuuttomuuden arvioinnissa tulee huomioida velallisen iän ja luotonantajien vastuullisuuden lisäksi velallisen asema ja muut olosuhteet. Kysymys on kokonaisarviointista, eli huomioitavien seikkojen luettelo ei ole tyhjentävä. Kaikkien velallisen asemaan vaikuttavien merkityksellisten seikkojen huomioiminen mahdollistaa tapauskohtaisen harkinnan. Esteperusteen voimassa oleva sanamuoto on seuraavanlainen.

10 § Velkajärjestelyn yleiset esteet

Jollei 10 a §:stä muuta johdu, velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos:

7) velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai velallisen velkaantumiseen johtaneita toimia voidaan kokonaisuutena arvioiden pitää piittaamattomina ja vastuuttomina ottaen huomioon velallisen ikä, asema ja muut olosuhteet sekä se, ovatko luotonantajat toimineet vastuullisesti.

4.2 Velkaantuminen velkajärjestelyä silmällä pitäen

VJL 10 §:n 7 kohta käsittää myös tilanteet, joissa velkaantuminen on tapahtunut velkajärjestelyä silmällä pitäen. Tässä arvioinnissa on huomiota kiinnitettävä velkojen perusteeseen ja niiden syntyolosuhteisiin, velallisen tapaan hoitaa talouttaan ja muihin seikkoihin. Velallisen ottaessa velkaa ilman toimeentuloon liittyvää perustetta, vaikka hän olisi selviytynyt entisistä veloistaan, mutta on uuden velan seurauksena tullut maksukyvyttömäksi ja lopulta hakee velkajärjestelyä, on lähtökohtaisesti velkaantumista velkajärjestelyä silmällä pitäen. Kysymys tämänkaltaisesta velkaantumisesta voi olla esimerkiksi velallisen käyttäessä tulojaan läheistensä varallisuuden kartuttamiseen, laiminlyöden samalla omat velvoitteensa.

⁸² HE 83/2014 vp, s. 13, 29, 53.

⁸³ Ikäkriteerin lisääminen ei tarkasti ottaen muuta estekynnystä, koska jo tähänkin saakka velallisen ikä on pitänyt ottaa kokonaisarvioinnissa huomioon. Enemmän lieneekin kyse siitä, että lainsäätäjä haluaa ohjata ja yhtenäistää oikeuskäytäntöä siihen, mitä alun perinkin on tarkoitettu. Muutoksella on kuitenkin ollut tosiasiallista vaikutusta oikeuskäytännössä.

⁸⁴ HE 83/2014 vp, s. 27.

Arvioitaessa esteperusteen toteutumista, kiinnitetään erityistä huomiota velan syntyolosuhteisiin ajallisesti ja velkojen perusteisiin. Tarpeeksi vahva epäily näiden seikkojen perusteella on osoitus velkaantumisesta velkajärjestelyä silmällä pitäen.⁸⁵

Velallisen velkaantumista velkajärjestelyä silmällä pitäen voi olla hankala näyttää toteen ja tavanomaista on, että tuomioistuimien katsoo velallisen velkaantuneen VJL 10 §:n 7 kohdan mukaisesti piittaamattomasti ja vastuuttomasti, vaikka kysymyksessä ei olisikaan velkaantuminen velkajärjestelyä silmällä pitäen.⁸⁶ Erona piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen perussääntöön on lähinnä esteperusteen moitittavuus. Velkaantumista velkajärjestelyä silmällä pitäen voidaan katsoa moitittavammaksi menettelyksi kuin perustilanteen piittaamatonta ja vastuutonta velkaantumista.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/1115: Velallinen oli hakenut toista yksityishenkilön velkajärjestelyä noin 33.000 euron yhteismääräisiin 56 velkaan, koska hänen maksukykynsä oli olennaisesti heikentynyt sairauksien ja elämänhallinnan vaikeuksien takia. Hovioikeus katsoi, ettei velanotto selittynyt perustarpeiden tyydyttämisellä. Osa veloista oli otettu ylimääraisten kulutushyödykkeiden hankintaa varten. Tällainen velkaantuminen osoittaa vastuutonta taloudenhoitoa ja välinpitämättömyyttä lainojen takaisinmaksua kohtaan. Merkittävä osa veloista oli pikaluottoja, joiden markkinointi on erityisen voimakasta.

Arvioidessaan velallisen velkaantumisesta esitettyä selvitystä kokonaisuudessaan hovioikeus katsoi, että velkaantuminen on pääosin piittaamatonta ja vastuutonta, vaikka siihen on liittynyt myös inhimillisiä ja luotonantajista johtuvia syitä. Velkajärjestelylle oli täten VJL 10 §:n 7 kohdan este. Kuitenkin näistä syistä johtuen hovioikeus katsoi, ettei velkaantuminen ole tapahtunut velkajärjestelyä silmällä pitäen.

4.3 VJL 10 §:n 7 kohdan arviointiin erityisesti vaikuttavat seikat

4.3.1 Velallisen asema ja muut olosuhteet

Velallisen aseman ja muiden olosuhteiden nimenomainen maininta korostaa VJL 10 §:n 7 kohdan tapauskohtaista harkintaa. Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointi on suhteutettava velallisen asemaan ja olosuhteisiin. Esimerkiksi velallisen koulutuksen ja ammatin voidaan katsoa vaikuttavan velalliselta odotettavaan harkintakykyyn velanotossa ja laskevan esteperusteen aktualisoitumiskynnystä.⁸⁷ Toisaalta velallisen mielenterveydelliset ongelmat tai muu sairaudesta johtuva harkintakyvyn puutteellisuus voivat laskea moitittavuusarviointia ja täten estää esteperusteen toteutumisen.⁸⁸ Keskeistä on olosuhteiden

⁸⁵ HE 183/1992 vp, s. 51–52.

⁸⁶ Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 194.

⁸⁷ Vaasan HO 19.1.2017 nro 16. Tapauksessa hovioikeus katsoi, että ottaen huomioon velallisen 30 vuoden työura luottopäälikönä, hänen merkonomien tutkinto ja erillinen luottotutkinto, voitiin hakijalta odottaa normaalia parempaa harkintakykyä velkojen ottamiseen ja kykyyn arvioida omaa mahdollisuuttaan selviytyä velkojen takaisinmaksusta. Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

⁸⁸ HE 83/2014 vp, s. 53.

tosiasiallinen vaikuttavuus arvioitaessa velallisen toimien piittaamattomuutta ja vastuuttomuutta.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/1115: Hovioikeus totesi, ettei velallisen velkojen ottaminen selittynyt perustarpeiden tyydyttämisellä. Osa veloista oli otettu ylimääräisten kulutushyödykkeiden hankintaa varten. Tällaisen velkaantumisen katsottiin osoittavan vastuutonta taloudenhoitoa ja välinpitämättömyyttä lainojen takaisimaksua kohtaan. Velkaantumiselle voi osittain olla henkilökohtaisiin olosuhteisiin liittyneitä inhimillisiä syitä, mutta selvitys ei kuitenkaan osoita, että velkaantumisessa olisi kysymys sellaisista sairauteen tai mielenterveyden horjumiseen verrattavista olosuhteista, jotka selittäisivät huomattavaa velkaantumista. Nämä seikat eivät täten poistaneet VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen olemassaoloa.

Huomiota siis kiinnitetään myös velkojen käyttötarkoitukseen. Luoton ottamista perustarpeiden tyydyttämiseen ei yleensä ole katsottu piittaamattomaksi ja vastuuttomaksi velkaantumiseksi.⁸⁹ Tällaiset perustarpeisiin liittyvät velat ovat voineet syntyä velallisen tai hänen huollettaviensa ravintoon tai asuntoon liittyvistä kuluista, jolloin velkaantumisen taustalla voidaan toisinaan nähdä anteeksiannettavia ja inhimillisiä syitä. Velkajärjestelylain esitöiden mukaan tarkastelun tulisi kohdistua ensisijaisesti velkojen käyttötarkoitukseen, luottotyyppin jäädessä vähemmälle huomiolle.⁹⁰ Pikaluotoista syntyneet velat eivät ole huomattavasti moitittavammassa asemassa, kuin tavanomainen luotto.

Itä-Suomen hovioikeus S 19/959: Velallisen esittämän selvityksen mukaan hänen uudellenvelkaantumisensa oli pääosin aiheutunut siitä, että hän joutui useiden vuosien ajan ottamaan lainaa auttaakseen taloudellisissa vaikeuksissa olleita täysi-ikäisiä lapsiaan ja näiden perheitä. Hovioikeus katsoi, että vaikka velkaantumiseen johtaneessa menettelyssä oli nähtävissä inhimillisiä ja anteeksiantavia piirteitä, ei velallisella ollut velvollisuutta oman taloudellisen asemansa kustannuksella tukea täysi-ikäisiä lapsiaan ja näiden perheitä. Tästä syystä velallisen velkaantumiseen johtaneita toimia pidettiin kokonaisuutena arvioiden siinä määrin piittaamattomina ja vastuuttomina, että velkajärjestelylle on velkajärjestelylain 10 §:n 7 kohdan mukainen este.

Vaikka kysymys ei olisikaan sairaudesta, joka laskisi velallisen harkintakykyä selviytyä veloistaan tai velat eivät olisi syntyneet perustarpeiden tyydyttämisestä, voi velallinen velkaantua yllättäen olosuhteiden muuttumisen myötä. Olosuhdemuutoksen on oltava suhteellisen ennakoimaton, jolloin velalliselta ei voida odottaa toisenlaista käyttäytymistä velanotossa. Velallisen maksukyky voi laskea odottamattomasti esimerkiksi sairauden seurauksena. Myös yleisen taloudellisen tilanteen äkillinen muutos on katsottu lähtökohtaisesti ennakoimattomaksi.⁹¹ Tällöin painoarvoa tulisi asettaa velkojen määrälle suhteutettuna velallisen maksukykyyn. Velallisen täydellinen kyvyttömyys varautua suhdannevaihteluihin

⁸⁹ Uitto 2012, s. 431.

⁹⁰ HE 83/2014 vp, s. 53.

⁹¹ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 86–87.

ilman välitöntä ylivelkaantumista voi kuitenkin olla osoitus piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta.

4.3.2 Luotonantajien vastuullinen toiminta

Luotonantajien toiminnan vastuullisuus saa merkitystä arvioitaessa velkaantumisen piittaamattomuutta ja vastuuttomuutta. Jo velkajärjestelylakia säädettäessä lainsäätäjää on maininnut, että luottojen voimakas markkinointi ja luoton myöntäminen ilman velallisen maksukyvyyn selvittämistä tai ilman minkäänlaisia vakuuksia on johtanut usein luotonottoon ilman riittävää harkintaa.⁹² Luotonantajien toiminnan vastuullisuuden arvioinnin nimenomaisella lisäyksellä VJL 10 §:n 7 kohtaan vuonna 2015 pyrittiinkin ohjaamaan ja yhtenäistämään oikeuskäytäntöä sekä puuttumaan erityisesti pikavippien voimakkaaseen markkinointiin ja helppoon saatavuuteen. Taustalla oli tavoite oikeudenmukaisesta riskienjaosta velallisen ja velkojen välille nykyisessä luottoyhteiskunnassa.⁹³

Lain esitöissä painotetaan erityisesti luottojen markkinoinnin vaikutusta velkaantumiseen ja velallisen maksukyvyyn selvittämisen huolellisuutta arvioitaessa luotonantajien toiminnan vastuullisuutta. Perustana tälle arvioinnille on kuluttajansuojalain (KSL 38/1978) 7:13 §:n mukainen hyvä luotonantotapa, jonka mukaan luotonantajan on luotonannossa meneteltävä vastuullisesti. Hyvä luotonantotapa korostaa markkinoinnin vaikutusta velallisen harkintakykyyn. Luotonantajan on markkinoitava luottoa siten, ettei markkinointi ole omiaan selvästi heikentämään kuluttajan kykyä harkita luoton ottamista huolellisesti. Vastuullinen luotonanto edellyttää lisäksi luotonantajan selvittävän velallisen luottokelpoisuuden KSL 7:14 §:n mukaisesti. Luotonantajan on ennen luottosopimuksen tekemistä arvioitava, kykeneekö kuluttaja täyttämään luottosopimuksen mukaiset velvoitteensa. Arviointi on tehtävä kuluttajan tuloja ja muita taloudellisia olosuhteita koskevien riittävien tietojen perusteella.⁹⁴

Luotonantajien vastuullisuutta arvioidaan kuitenkin aina tapauskohtaisesti, eivätkä kuluttajansuojalain säännökset määrittele tyhjentävästi tätä vastuuta.⁹⁵ Kyseessä voi olla esimerkiksi elinkeinonharjoittajana toimiva velallinen, jolloin luotonantajien vastuuta ei voida arvioida suoraan kuluttajansuojalain mukaisesti. Luotonantajien vastuun arvioinnissa merkityksellistä on myös se, kuinka moni velkoja on laiminlyönyt vastuullisen velanannon. Mikäli valtaosa veloista on syntynyt velkojen vastuuttoman toiminnan perusteella, osoittaa se pienempää velallisen moitittavuutta velanotossa.⁹⁶ Luotonantajien toimien vastuuttomuus ei toisaalta ole suora osoitus velallisen piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen

⁹² HE 180/1992 vp, s. 52.

⁹³ Niiranen 2015, s. 49–50. HE 83/2014 vp, s. 13, 27, 43.

⁹⁴ HE 83/2014 vp, s. 29, 53.

⁹⁵ HE 24/2010 vp, HE 78/2012 vp, HE 83/2014 vp, s. 53–54.

⁹⁶ HE 83/2014 vp, s. 54.

puuttumisesta. VJL 10 §:n 7 kohdan arvioinnissa kysymys on aina kokonaisharkinnasta, jossa luotonantajien vastuu on vain yksi peruste.

4.3.3 Velallisen ikä

Vuoden 2015 lainmuutoksen myötä velallisen iällä on merkitystä nimenomaisena arviointiperusteena arvioitaessa velallisen piittaamatonta ja vastuutonta velkaantumista. Tausta-ajatuksena velallisen iän lisäyksellä esteperusteeseen on ollut nuorten velkajärjestelyyn pääsyn helpottaminen. Huomiota haluttiin kiinnittää erityisesti nuorten puuttuvasta elämäkokemuksesta aiheutuvan velkaantumisen erityispiirteisiin ja tämä tavoite onkin useasti esillä velkajärjestelylain esitöissä (HE 83/2014 vp).⁹⁷ Esteperusteen soveltamiskynnystä on nostettu myös varttuneempien henkilöiden osalta, sillä korkea ikä saattaa heikentää henkilön harkintakykyä velanotossa. Sen sijaan taloudellisia asioitaan huolehtimaan tottuneilta keski-ikäisiltä taas voidaan odottaa tavanomaista harkintakykyä ja huolellisuutta velan ottamisessa ja takaisinmaksukyvyyn arvioinnissa.⁹⁸

Kuten luotonantajan vastuun nimenomaisessa lisäämisessä esteperusteeseen, myös iän vaikutuksen lisäyksessä on lähtökohtaisesti kysymys lainsäätäjän halusta ohjata ja tarkentaa oikeuskäytäntöä vastaamaan lainsäätäjän alkuperäistä tarkoitusta. Jo vuoden 1992 velkajärjestelylain esitöissä on mainittu velallisen nuori ikä huomioon otettavana seikkana arvioitaessa velkaantumisen kevytmielisyyttä.⁹⁹ Kuitenkin vasta vuoden 2015 uudistuksen esitöissä on mainittu varttuneempien henkilöiden mahdollisesti laskenut harkintakyky velanotossa ja täten korkean iän nimenomainen vaikutus esteperusteeseen.

Esteperusteen moitittavuuden väheneminen velallisen korkean iän ja siihen liittyvän alentuneen arviointikyvyn seurauksena on helpottanut toiseen velkajärjestelyyn pääsyä joissain tapauksissa. Velallisen korkea ikä huomioidaan lisäksi välillisesti osana velallisen olosuhteita VJL 10 a §:n painavien vastasyiden arvioinnissa ja yhdessä esteperusteen moitittavuuden alenemisen kanssa toinen velkajärjestely on voitu myöntää.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/284: Velalliselle oli aikaisemmin myönnetty velkajärjestely. Maksuohjelma oli päättynyt vuonna 2002. Velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 7 ja 10 kohtien mukaiset esteet. Asiassa oli arvioitava, oliko velkajärjestelyn myöntämiselle esteistä huolimatta VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia syitä. Velallinen oli 69-vuotias eläkeläinen, eikä hän kyennyt parantamaan maksukykyään. Hovioikeus katsoi, etteivät velkajärjestelyn esteet osoittaneet hänen menettelyssään sellaista moitittavuutta, että painavien syiden käsillä oloa olisi syytä arvioida erityisen ankarasti. Velkajärjestely voitiin myöntää VJL 10 a §:n nojalla esteistä huolimatta.

⁹⁷ HE 83/2014 vp, s. 12, 27, 29, 30, 43, 49-50.

⁹⁸ HE 83/2014 vp, s. 53.

⁹⁹ HE 183/1992 vp, s. 52.

Iän huomioiminen esteperusteessa auttaa erityisesti iäkkäämpiä velallisia, jotka ovat pyrkimässä toiseen velkajärjestelyyn. Esteperusteen muutos ei vaikuta merkittävästi nuorten asemaan koskien toista velkajärjestelyä, sillä nuoren on käytännössä mahdotonta ehtiä uudelleen velkajärjestelyyn hänen vielä ollessaan nuori. Iän huomioimisen merkitys voi tulla esille lähinnä tilanteissa, joissa nuorena velkajärjestelyssä ollut henkilö hakee myöhemmin toista velkajärjestelyä ja tuomioistuimien tarkastelee ensimmäisen velkajärjestelyn velkaantumista.

Sen sijaan tavanomaisempaa on keski-ikäisten pyrkiminen toiseen velkajärjestelyyn. Koska keski-ikäisiltä edellytetään tavanomaista harkintakykyä velanoton seurauksista, eikä iän merkitys täten vähennä esteperusteen moitittavuutta, on käsillä helposti piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Näissä tapauksissa toista velkajärjestelyä hakiessa esiintyy vähintään kaksi esteperustetta ja velkajärjestelyyn pääsy vaikeutuu huomattavasti.

Iän lisääminen kohdan 7 esteperusteeseen ei kuitenkaan tarkoita iäkkäiden tai nuorten velkaantumisen moitittavuuden automaattista laskua. Kyse on edelleen tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta, jossa ikä on vain yksi arviointikriteeri arvioitaessa velallisen harkintakykyä suhteessa velkaantumiseen ja takaisinmaksuun. Lisäksi kokonaisharkinnan myötä voi olla vaikea erottaa VJL 10 §:n 7 kohdan velallisen iän ja VJL 10 a §:n mukaisen velallisen olosuhteiden arviointia, johon velallisen korkea ikä vaikuttaa. Velallisen korkea ikä vaikuttaa niin 7 kohdan esteperusteen kuin VJL 10 a §:n painavien vastasyiden arviointiin.

4.4 Piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen osana toista velkajärjestelyä

Velallisen aikaisempi velkajärjestely vaikuttaa VJL 10 §:n 10 kohdan mukanaolon lisäksi VJL 10 §:n 7 kohdan piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen arviointiin. VJL 10 a §:n painavat vastasyöt ovat poikkeuksetta mukana toista velkajärjestelyä harkittaessa, mutta olennainen merkitys on sillä, esiintyykö esteperusteena myös piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Ennen velkajärjestelyn myöntämisharkintaa painavien vastasyiden perusteella on tuomioistuimen todettava esteperusteet. On ensin tarkasteltava sitä, kuinka aikaisempi velkajärjestely vaikuttaa piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen toteutumiseen.

Keskeinen kysymys koskien aikaisemman velkajärjestelyn suhdetta piittaamattomaan ja vastuuttomaan velkaantumiseen on velalliselta odotettava huolellisuusvelvoite. Onko velallisella korostunut velvollisuus huolehtia taloudellisista asioistaan hänen jo kertaalleen käymänsä velkajärjestelyn myötä? Mikäli velalliselta edellytetään korostunutta huolellisuusvelvoitetta, arvioidaan VJL 10 §:n 7 kohtaa ankarammin, jolloin velkaantuminen katsotaan herkemmin piittaamattomaksi ja vastuuttomaksi. Tuomioistuimet ovat usein ottaneet kantaa tähän suhteeseen.

Vaasan hovioikeus S 19/193: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma vuosille 2008–2013. Velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 10 kohdan este. VJL 10 §:n 7 kohdan ja aikaisemman velkajärjestelyn merkityksen osalta todettiin seuraavaa: ”Kokonaisarvostelussa on huomioitu myös se, minkälaista harkintaa hakijan asemassa olevalta henkilöltä on kohtuudella voitu edellyttää etenkin siihen nähden, että hän on jo kerran aikaisemmin ollut velkajärjestelyssä. Tällaisen henkilön tulisi hoitaa talouttaan siten, ettei hän velkaannu hallitsemattomasti enää uudelleen. Hakijan olisi tullut kyetä huolellisempaan harkintaan velkaa ottaessaan.”

Helsingin hovioikeus S 19/69: Velalliselle oli aikaisemmin vahvistettu maksuohjelma vuosille 2011–2014. Velkajärjestelylle katsottiin olevan VJL 10 §:n 10 ja 7 kohdan esteet. VJL 10 §:n 7 kohdan ja aikaisemman velkajärjestelyn merkityksen osalta mainittiin seuraavaa: ”Hakija on ollut velkajärjestelyssä aiemminkin. Hänen edellinen maksuohjelmansa on päättynyt 30.9.2014. Hakijalta on voitu perustellusti edellisen velkajärjestelyn myöntämisen jälkeen odottaa perusteellisempaa vastuun kantamista taloudellisista asioista.”

Itä-Suomen hovioikeus S 17/683: Velallisen velkaantumisen taustalla olivat avioero, sairastuminen ja työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen vuonna 2005. Velallisen pitkäaikaiset psyykkiset ja fyysiset sairaudet ovat heikentäneet hänen harkintakykyään, lisänneet merkittävästi sairaudenhoitomenoja ja vaikuttaneet velkaantumiseen. Velalliselle oli aikaisemmin myönnetty velkajärjestely ja vahvistettu maksuohjelma vuosille 2004–2009. Uudelleenvelkaantuminen tapahtui pääasiassa vuosina 2009–2016. Asiassa oli kysymys siitä, muodostiko velkaantuminen velkajärjestelylain 10 §:n 7 kohdan mukaisen yleisen esteen.

Hovioikeus totesi, että velallisen velkajärjestelyhakemuksessa mainitut velkaantumisen syyt olivat olleet olemassa jo edellisen velkajärjestelyn aikana. Velallisella oli todettu diabetes vuonna 1999 ja vuosina 2001–2002 hän oli sairastunut vaikeaan masennukseen. Velallisen henkilökohtaisissa olosuhteissa ja tuloissa ei katsottu tapahtuneen oleellisia muutoksia edellisen maksuohjelman jälkeen. Velallisen olisi tullut ymmärtää, ettei hänellä ollut tosiasiallista mahdollisuutta selvittää uusista veloistaan. Tämän huomioon ottaen hovioikeus katsoi, että velkaantumista oli pidettävä VJL 10 §:n 7 kohdan tarkoittamalla tavalla piittaamattomana ja vastuuttomana.

Kaikissa kolmessa ratkaisussa velallisilta edellytettiin korostunutta huolellisuusvelvoitetta aikaisemman velkajärjestelyn perusteella. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa velallisella oli moitittavuutta alentava sairaus, joka ensimmäistä velkajärjestelyä harkittaessa poisti 7 kohdan esteperusteen. Toista velkajärjestelyä haettaessa velallisen olosuhteissa ei ollut tapahtunut oleellisia muutoksia eivätkä olosuhteet enää vaikuttaneet samalla moitittavuutta alentavalla tavalla esteperusteen toteutumiseen. Häneltä siis edellytettiin korostunutta huolellisuusvelvoitetta. Lähes välitön ylivelkaantuminen oli osoitus piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta.

Kuten VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen kohdalla, myös piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointiin vaikuttaa kulunut aika. Kuinka pitkään velkajärjestelyn päättymisen jälkeen voidaan velalliselta vaatia korostunutta huolellisuusvelvoitetta? Kysymys liittyy

velallisen aseman ja olosuhteiden arviointiin koskien piittaamatonta ja vastuutonta velkaantumista. Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointi on suhteutettava velallisen olosuhteisiin ja näiden olosuhteiden on tosiasiallisesti vaikutettava velkaantumiseen, jotta arviointi voi muuttua.¹⁰⁰

Turun hovioikeus S 16/4 (Ään.): Hovioikeuden enemmistö katsoi, että hakijalle voitiin myöntää uusi velkajärjestely VJL 10 a §:n perusteella huolimatta VJL 10 §:n 7 ja 10 kohtien esteperusteista. Eri mieltä ollut hovioikeuden neuvos puolestaan katsoi, että hakijan velkaantuminen oli ollut niin moitittavaa, ettei velkajärjestelyä tullut myöntää painavien vastasyiden perusteella.

Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen osalta hovioikeus totesi, että velallisen velkaantumista oli pidettävä vain osittain piittaamattomana ja vastuuttomana. Velkaantumisen moitittavuutta vähensivät lisäksi sosiaaliset syyt, jotka olivat myötävaikuttaneet velkaantumiseen. Eri mieltä ollut hovioikeuden jäsen mainitsi piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen osalta, että hakijalle oli jo kerran myönnetty velkajärjestely, jonka perusteella velalliselta voitiin edellyttää erityistä huolellisuutta velkaantumisen suhteen. Velallisen velkaantuminen osoitti niin suurta moitittavuutta, että velkajärjestelyn myöntäminen olisi edellyttänyt erityisen painavia syitä.

Yllä olevassa ratkaisussa eri mieltä ollut hovioikeuden jäsen katsoi, että velalliselta tuli edellyttää korostunutta huolellisuutta aikaisemman velkajärjestelyn takia. Velallisen velkajärjestely oli päättynyt vuonna 2001 ja hän haki toista velkajärjestelyä lähes 15 vuotta ensimmäisen velkajärjestelyn jälkeen. Velallisen velkaantuminen oli alkanut vuonna 2010 eli kysymys ei ollut välittömästä uudelleenvelkaantumisesta. Hovioikeuden enemmistö katsoi, että velkaantumisen tosiasialliset olosuhteet vähensivät velkaantumisen moitittavuutta ja osaltaan mahdollistivat uuden velkajärjestelyn. Ratkaisu on samankaltainen Itä-Suomen hovioikeuden tapauksen kanssa, jossa velallisen huolellisuusvelvoitetta arvioitiin yhdessä velallisen olosuhteiden kanssa, eikä huolellisuusvaatimus kasvanut automaattisesti suureksi vain aikaisemman velkajärjestelyn perusteella. Vaikka Turun hovioikeuden tapauksessa 7 kohdan esteperuste toteutuikin, väheni sen moitittavuus ja toinen velkajärjestely voitiin aloittaa.

Lähestymistavat koskien velallisen huolellisuusvelvoitetta ovat siis vaihdelleet. Selvää on velallisen nopean ylivelkaantumisen merkitys piittaamattomaan ja vastuuttomaan velkaantumiseen. Muutaman vuoden sisällä tapahtuva uudelleenvelkaantuminen on vahva osoitus henkilön piittaamattomuudesta taloudellisiin asioihinsa ja velalliselta voidaan odottaa korostunutta huolellisuusvelvoitetta.

Korostunutta huolellisuusvelvoitetta ei kuitenkaan voida vaatia kohtuuttoman pitkäksi ajaksi. Velallisen aikaisempi velkajärjestely vaikuttaa jo VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteeseen, eikä ole tarkoituksenmukaista, että aikaisempi velkajärjestely saa käytännössä aikaan myös 7 kohdan esteperusteen. Mitä pidempi aika on edellisestä velkajärjestelystä, sitä vähemmän tulisi

¹⁰⁰ HE 83/2014 vp, s. 53.

korostuneen huolellisuusvelvoitteen vaikuttaa piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arviointiin. Velallisen asemalla ja olosuhteilla on oltava tosiasiallista vaikuttavuutta koskien esteperustetta. Mikäli aikaisemmasta velkajärjestelystä on kulunut pitkä aika, ei aikaisempi velkajärjestely vaikuta tosiasiallisesti velallisen tilanteeseen eikä korostuneen huolellisuusvelvoitteen vaatimus ole enää perusteltua.

Voidaan myös pohtia, voidaanko velalliselta vaatia lainkaan korostunutta huolellisuusvelvoitetta. Velallisen harkintakyvyn puutteellisuus voi laskea 7 kohdan moitittavuusarviointia, kun taas velallisen ammatin tai koulutuksen on katsottu korottavan esteperusteen moitittavuutta.¹⁰¹ Velalliselta on odotettu normaalia parempaa harkintakykyä velkojen ottamiseen ja takaisinmaksuun esimerkiksi hänen pitkän taloudellisiin asioihin keskittyneen työuran ja koulutuksen perusteella.¹⁰² Aikaisempi velkajärjestely rinnastuu huonosti koulutukseen tai ammattiin ja voi ennemminkin antaa viitteitä jatkuvista velkaongelmista. Mikäli velalliselta ei edellytettäisi lainkaan korostunutta huolellisuusvelvoitetta, vaikuttaisi aikaisempi velkajärjestely vain VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen kautta.

Tapauksissa, joissa molemmat esteperusteet toteutuvat edellytetään entistä painavampia vastasyitä. Painavat vastasyyt ovatkin hyvin keskeisessä asemassa toista velkajärjestelyä harkittaessa VJL 10 §:n 10 kohdan riidattomuuden kautta. Painavien vastasyiden merkitys kasvaa entisestään piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen yleisyyden takia uutta velkajärjestelyä haettaessa. Tuomioistuimen argumentointi on voinut keskittyä lähes kokonaan painaviin vastasyihin. Tämä on ymmärrettävää esteperusteiden olemassaolosta huolimatta. Lainsäätäjä on halunnut mahdollistaa velkajärjestelyn myöntämisen hyvin moitittavissakin velkaantumistapauksissa, mikäli velallisen tilanne kokonaisuudessaan puoltaa vahvasti velkajärjestelyä.

¹⁰¹ HE 83/2014 vp, s. 53.

¹⁰² Vaasan HO 19.1.2017 nro 16. Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

5 Painavien vastasyiden harkinta

5.1 Säännöksen tarkoitus

Painavat vastasyt mahdollistavat tapauksen kaikkien merkityksellisten piirteiden huomioon ottamisen ja voivat mahdollistaa velkajärjestelyn moitittavistakin esteperusteista huolimatta.¹⁰³ Mikäli esteperuste on laadultaan erityisen moitittava, ovat tuomioistuimet edellyttäneet painavampia vastasyitä myöntää velkajärjestely. VJL 10 a §:n soveltaminen perustuu aina kokonaisharkintaan, mutta säännös luettelee seikkoja, joihin tuomioistuimen tulee erityisesti kiinnittää huomiota.

10 a § Velkajärjestelyn myöntäminen yleisestä esteestä huolimatta

Velkajärjestely voidaan 10 §:ssä säädetystä esteestä huolimatta myöntää, jos siihen on painavia syitä ottaen erityisesti huomioon velallisen toimet velkojen maksamiseksi, velkaantumisesta kulunut aika ja muut velallisen olosuhteet sekä velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta.

Kaikkien säännöksessä mainittujen seikkojen ei tarvitse puoltaa velkajärjestelyn myöntämistä tai puhua samanlaisella painokkuudella velkajärjestelyn puolesta.¹⁰⁴ Viimeisimmät velkajärjestelylain esityöt (HE 83/2014 vp) muistuttavat tästä kokonaisvaltaisuudesta.¹⁰⁵

”Joissain tilanteissa voi riittää, että yksi seikka puoltaa vahvasti velkajärjestelyn myöntämistä, kun taas toisissa saattaa usean puoltavan seikan lisäksi jokin merkittävä seikka olla voimakkaasti sitä vastaan ja estää velkajärjestelyn. Kysymys on aina tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta, jossa tuomioistuin punnitsee kunkin säännöksessä tarkoitetun osatekijän ja kokonaisarvioinnin perusteella ratkaisee, onko velkajärjestelyn myöntämiselle painavia syitä.”

Tämän tapauskohtaisen kokonaisharkinnan myötä ratkaisujen ennakointi on haastavaa velallisten yksilöllisten tilanteiden vaihdellessa. Kuitenkin tarkastelemalla seikkoja, joihin tuomioistuimet ovat kiinnittäneet erityistä huomiota voidaan havaita painavien vastasyiden arvioinnissa keskeisiä tekijöitä toista velkajärjestelyä harkittaessa.

¹⁰³ HE 98/2002 vp, s. 22.

¹⁰⁴ HE 98/2002 vp, s. 31–32.

¹⁰⁵ HE 83/2014 vp, s. 56.

5.2 Erityisesti huomioon otettavat seikat painavien vastasyiden arvioinnissa

5.2.1 Velallisen toimet velkojen maksamiseksi

Lainsäätäjän ohjauksen ja oikeuskäytännön kautta velallisen toimet velkojen maksamiseksi on muodostunut keskeiseksi kriteeriksi, kun arvioidaan VJL 10 a §:n mukaisia painavia vastasyitä velkajärjestelyn puolesta puhuvina seikkoina.¹⁰⁶ Velkajärjestelylain esityöt korostavat yleisen maksumoraalin kannalta velallisen käyttäytymisen arviointia velkaa otettaessa ja sitä takaisin maksettaessa.¹⁰⁷ Vaikka velallisen toiminta olisikin moitittavaa velkaa otettaessa tapauskohtaisen esteperusteen muodossa, on velallisen pyrkimys suoriutua mahdollisuuksiensa mukaan ylivelkaantumistilanteestaan velkajärjestelyä voimakkaasti puoltava seikka.¹⁰⁸ Yleisen maksumoraalin ei ole katsottu vaarantuvan velallisen pyrkiessä aktiivisesti maksamaan velkojaan.¹⁰⁹ Sillä seikalla, ovatko velallisen suoritukset vapaaehtoisesti maksettuja vai ulosoton kautta tehtyjä suorituksia, ei näytä olevan erityistä merkitystä.¹¹⁰ Ulosotossa olevalla velallisella ei yleensä ole mahdollisuuttakaan tehdä ylimääräisiä vapaaehtoisia suorituksia.¹¹¹ Toisaalta voidaan perustellusti väittää, että mahdollisuuksien mukaan suoritettavat maksut osoittavat suurempaa halua hoitaa velkoja kuin pakkotäytäntöönpanon perusteella suoritettavat.¹¹²

Huomiota kiinnitetään myös suoritusten tosiasialliseen kertymään velkojen kokonaismäärän mahdollisen vähentymisen sijaan.¹¹³ Huomattavan suuren velan takaisinmaksussa velkamäärä voi kasvaa korkojen ja luottokustannusten seurauksena huolimatta säännöllisistä suorituksista.

KKO 2001:21: Velallinen oli velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti ja velkajärjestelylle oli täten este. Velallisen palkasta oli ulosmitattu lähes 10 vuoden ajan säädetty enimmäismäärä. Velkojen suuren määrän vuoksi velallisen suoritukset eivät juuri lyhentäneet velkapääomaa. Korkein oikeus kiinnitti erityistä huomiota velallisen toimiin hoitaa talouttaan ja velkojaan. Mikäli velallinen ei vältellyt vastuutaan, vaan oli kykynsä mukaan tehnyt voitavansa huolehtiakseen taloudestaan ja veloistaan, erityisten vastasyiden vaatimus oli mahdollista täyttyä. Mitä pidemmän ajan velallinen on osoittanut vastuullisuutta taloudellisten asioidensa hoitamisessa, sitä enemmän on perusteita katsoa vastasyiden puoltavan velkajärjestelyä.

Velallisen vapaaehtoisesti maksaman tai ulosmitatun rahamäärän lisäksi huomiota kiinnitetään velallisen muihin toimiin huolehtiakseen taloudestaan ja veloistaan. Lähtökohtaisesti kaikki toimet, jotka osoittavat velallisen aloitteellisuutta velkojen

¹⁰⁶ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet. HE 83/2014 vp, s. 55.

¹⁰⁷ HE 83/2014 vp, s. 12.

¹⁰⁸ KKO 2011:9. Tammi-Salminen 2013, s. 202.

¹⁰⁹ Tammi-Salminen 2013, s. 204.

¹¹⁰ KKO 2000:84, KKO 2001:21, KKO 2004:108, KKO 2011:76. HE 98/2002 vp, s. 34.

¹¹¹ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

¹¹² Ks. esim. Vaasan HO S 18/834, "ulosmittauksen perusteella suoritettavat maksut eivät yksistään osoita varsinaista pitkäaikaista omaehtoista vastuunkantoa ja pyrkimystä velvoitteiden hoitamiseen."

¹¹³ HE 98/2002 vp, s. 34.

maksamiseksi on luettava painaviksi vastasyiksi. Velallinen on voinut esimerkiksi realisoida omaisuuttaan ja täten kasvattaa suorituspäämäärää. Menojen alentaminen, kuten edullisempaan asuntoon muutto voi kasvattaa suorituspäämäärää, joka huomioidaan velallisen toimina velkojen maksamiseksi. Merkitystä annetaan myös velallisen toimille saada aikaan vapaaehtoinen sopimus velkojen kanssa.¹¹⁴

Velkaantumisesta kulunutta aikaa käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Ajan kulumisen vaikuttaa kuitenkin epäsuorasti myös velallisen toimiin velkojensa maksamiseksi. Vaikka velkaantumisesta kuluneen ajan merkitys osana painavia vastasyitä on pienentynyt vuoden 2015 velkajärjestelylain muutoksen seurauksena, on ajan kulumisella usealla tavalla merkitystä arvioitaessa toista velkajärjestelyä. Velallisen on nimittäin vaikea osoittaa haluaan ja tarpeellisia toimiaan velkojensa maksamiseksi, mikäli tämä maksuaika on lyhyt. Mitä pidempään velallinen on osoittanut vastuullisuuttaan taloudellisten asioiden hoidosta, sitä painavampia syitä on aloittaa velkajärjestely. Toisaalta velallinen on voinut olla vain lyhyen aikaa ylivelkaantunut ja pyrkinyt kaikin käytettävissä olevin keinoin suoriutumaan veloistaan. Tämänkaltaisia keinoja voivat olla omaisuuden realisoinnista saatavien tulojen tilitys ja kulujen voimakas vähentäminen. Mitä intensiivisemmin velallinen on pyrkinyt velkojensa maksamiseen, sitä lyhyempi ajanjakso voi osoittaa velallisen asianmukaista asennoitumista velkojenmaksuun. Merkitystä on lisäksi esteperusteen moitittavuudella. Mitä suurempaa moitittavuutta velkajärjestelyn este osoittaa velallisessa, sitä tärkeämpää on, että velallinen on pitkäaikaisesti osoittanut selvää pyrkimystä velvoitteidensa hoitamiseen.¹¹⁵

KKO 2011:9: Velkoja katsoi, ettei velallinen voinut osoittaa pitkäaikaista pyrkimystä hoitaa maksuvelvollisuuksiaan kolmen vuoden ajanjakson aikana.

Korkein oikeus totesi, että mitä suurempaa moitittavuutta velkajärjestelyn este osoittaa velallisessa, sitä tärkeämpää on, että velallinen on pitkäaikaisesti osoittanut selvää pyrkimystä velvoitteidensa hoitamiseen. Velallinen oli suorittanut suhteellisen säännöllisen ulosotto-perinnän kautta velkojaan noin 30 000 euroa. Pieni maksuvara huomioiden velallisella ei ollut mahdollisuutta velkojen vapaaehtoiseen suorittamiseen ulosmittauksen lisäksi eikä hänen katsottu vältelleen velkojensa vapaaehtoista suorittamista. Velallisen osuus eräästä kuolinpesästä sekä muuta omaisuutta oli realisoitu velkojen suorittamiseksi. Velallinen oli hankkinut uuden ammatin ja maininnut velkajärjestelyhakemuksessaan olevan valmis tinkimään elinkustannuksistaan parantaakseen maksuvaraa. Ottaen huomioon velallisen kokonaisvaltaiset toimet velkojen maksamiseksi, sekä velkaantumistapahtumista kuluneen pitkän ajan, korkein oikeus katsoi, että painavat vastasyöt puolsivat velkajärjestelyä.

KKO 2011:76: Velallinen oli velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti ja hänen velkajärjestelyhakemuksensa oli vuonna 2005 hylätty. Velallinen oli tämän jälkeen maksanut velkojaan ulosmittauksen kautta. Velallinen haki vuonna 2009 uudelleen velkajärjestelyä.

¹¹⁴ HE 98/2002 vp, s. 32.

¹¹⁵ HE 98/2002 vp, s. 32. Ks. esim. KKO 2011:9, Itä-Suomen HO S 10/481, S 13/92, S 13/876 Helsingin HO S 16/2538, S 16/45, Vaasan HO S 15/605, S 17/1016, S 18/834, S 16/775.

Korkein oikeus katsoi, että painavien syiden arvioinnin kannalta on keskeistä, millä tavoin velallinen on mahdollisuuksiensa puitteissa osoittanut ottavansa vastuun velkojensa hoitamisesta. Velallisen ulosmittauksen kautta suorittamia varoja voidaan pitää asianmukaisena vastuunottona veloista, ja täten puoltaa velkajärjestelyn myöntämistä.

5.2.2 Velkaantumisesta kulunut aika

Velkaantumisesta kuluneella ajalla oli pitkään keskeinen merkitys painavien vastasyiden arvioinnissa.¹¹⁶ Säädetäessä painavia vastasyitä vuonna 2002, velkaantumisesta kuluneen pitkän ajan merkityksen korostamisella pyrittiin mahdollistamaan 1990-luvun laman aikaan ylivelkaantuneiden pääsy velkajärjestelyyn. Nykyään yhä useampi ylivelkaantunut hakee talous- ja velkaneuvonnan piiriin huomattavasti aikaisemmin ja velkaantumisen luonne on muuttunut luottoyhteiskunnan lieveilmiöiden myötä. Vuonna 2014 keskimääräinen talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden velkaongelmien kesto oli noin 5 vuotta.¹¹⁷ Pikaluottojen osuus velkaongelmista on kasvanut ja tähän onkin pyritty puuttumaan lainsäädännöllä laajalti.¹¹⁸ Pitkään kestävä ylivelkaantuminen johtaa tavallisesti velallisen taloudellisen tilanteen heikkenemiseen entisestään sekä kärjistää erilaisia sosiaalisia ongelmia. Velkajärjestelyn epäminen ei tavallisesti suo velkojien saataville parempaa tulosta ja pitkittää velallisen ongelmia.¹¹⁹ Lainsäätäjä vähensikin velkaantumisesta kuluneen ajan merkitystä painavien syiden soveltamisessa viimeisimmässä velkajärjestelylain uudistuksessa vuonna 2015.¹²⁰

Itä-Suomen hovioikeus S 18/31: Hakijan velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 7 ja 10 kohdan mukaiset esteet. VJL 10 §:n 10 kohdan painoarvoa oli pidettävä vähäisenä, ottaen huomioon aikaisemmasta velkajärjestelystä kulunut yli 20 vuoden aika. VJL 10 §:n 7 kohdan este ei osoittanut niin suurta moitittavuutta, ettei velkajärjestelyä voitu myöntää VJL 10 a §:n perusteella. Velkaantumisesta kuluneen ajan osalta painavien vastasyiden arvioinnissa hovioikeus totesi, että lainsäätäjä on vähentänyt velkaantumisesta kuluneen ajan merkitystä kokonaisharkintaan vaikuttavana seikkana. Aikaisemmin korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2004:108 on katsonut velkaantumisesta kuluneen pitkän ajan, kun tämä ajanjakso on ollut yli 10 vuotta. Käsillä olevassa tapauksessa velallisen velkaantumisesta oli kulunut noin 7 vuotta ja ottaen huomioon velkajärjestelylain muutos, voitiin velkaantumisaikaa pitää velkajärjestelyn myöntämistä puoltavana seikkana.

Lainkohdan tarkennuksen myötä velkajärjestelyn myöntäminen painavilla vastasyillä on mahdollista, vaikka velat eivät olisi erityisen vanhoja. Tällöin kuitenkin muiden painavien

¹¹⁶ HE 98/2002 vp, s. 22, HE 83/2014 vp, s. 55. KKO 200:87, 2001:21, 2004:108, 2006:34.

¹¹⁷ HE 83/2014 vp, s. 55.

¹¹⁸ Ks. esim. kuluttajansuojalain uudistukset, HE 78/2012 vp. ja HE 230/2018 vp.

¹¹⁹ Koskelo – Lehtimäki 1997, s. 32–33.

¹²⁰ HE 83/2014 vp, s. 55. Säännöksen sanajärjestystä muutettiin sijoittamalla velkaantumisesta kuluneen ajan arviointi ennen arviointia, joka koskee velallisen toimia velkojen maksuun.

seikkojen on lähtökohtaisesti puollettava velkajärjestelyn myöntämistä. Myös esteperusteen erityinen moitittavuus edellyttää edelleen oikeuskäytännössä pidempää velkaantumisaikaa.¹²¹

Itä-Suomen hovioikeus S 19/125: Asiassa oli riidatonta, että velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 7 ja 10 kohtien mukaiset esteet. Asiassa oli kysymys siitä, oliko olemassa velkajärjestelylain 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia syitä, joiden nojalla hakijalle voitiin myöntää velkajärjestely esteestä huolimatta. Hovioikeus totesi, että painavia syitä arvioitaessa oli huomioitava kahden esteperusteen olemassaolo, joten voitiin edellyttää erityisen painavia syitä velkajärjestelyn aloittamiselle.

Velkaantumisesta kuluneen ajan arvioinnissa hovioikeus totesi, että hakijan velat olivat vuosilta 2009–2013 ja valtaosa näistä veloista oli otettu vuonna 2013, mutta suurin velka oli otettu vuonna 2009. Pääasiallisen velkaantumisen päättymisestä oli kulunut hieman yli viisi vuotta ja viimeisten velkojen erääntymisestä oli kulunut vasta noin kolme vuotta. Hovioikeus katsoi, että velkaantumisesta kulunutta aikaa arvioitaessa ei tullut huomioida vain suurimman velan syntymisen ajankohtaa vaan pääasiallisen velkaantumisen päättymisen ajankohdalle tuli antaa merkittävin painoarvo. Huomioiden, että kyse oli piittaamattomasta velkaantumisesta ja hakijalle oli jo aikaisemmin myönnetty velkajärjestely eli velkajärjestelylle oli kaksi esteperustetta, ei noin kuuden vuoden velkaantumisesta kulunutta aikaa pidetty velkajärjestelyn myöntämisen puolesta puhuvana seikkana.

Ratkaisussa velkaantumisesta kulunutta kuuden vuoden ajanjaksoa ei pidetty velkajärjestelyn puolesta puhuvana seikkana, mutta toisaalta ajanjakso ei myöskään suoraan estänyt toista velkajärjestelyä. Enemmän huomiota kiinnitettiin muihin painavien vastasyiden ja esteperusteiden seikkoihin.

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella velkaantumisesta ei ole keskimäärin edellytetty erityisen pitkää aikaa haettaessa toista velkajärjestelyä. Toiseen velkajärjestelyyn päässeiden henkilöiden pääasiallisen velkaantumisen mediaaniaika oli viisi vuotta.¹²² Lyhyt velkaantumisesta edellytetty aika on todennäköisesti seurausta muista VJL 10 a §:n painavien vastasyiden seikoista, jotka ovat puhuneet velkajärjestelyn puolesta. Yli kymmenen vuoden velkaantumisaikaa on edellytetty lähinnä tapauksissa, joissa velallisella on rikosperusteisia velkoja tai esteperusteita on huomattavan monta. Varsinkin tilanteissa, joissa velkajärjestelylle oli vain yksi esteperuste ja edellisestä velkajärjestelystä oli kulunut yli kymmenen vuotta, hyvin lyhytkin velkaantumisaika näytti riittävän. Vaikka velallinen olisi velkaantunutkin VJL 10 §:n 7 kohdan mukaisesti, ei huomattavan pitkiä velkaantumisaikoja edellytetty.

¹²¹ HE 83/2014 vp, s. 55. KKO 2012:42. Esimerkiksi rikosperusteisten velkojen vuoksi estynyt velkajärjestely on edellyttänyt n. 10 vuoden velkaantumisesta kulunutta aikaa.

¹²² Vuosina 2015–2019 toiseen velkajärjestelyyn päässeiden henkilöiden pääasiallisen uudelleenvelkaantumisen mediaaniaika oli viisi vuotta.

5.2.3 Velallisen olosuhteet

Painavien vastasyiden arvioinnissa tulee huomioida nimenomaisesti myös muut velallisen olosuhteet. Kuten piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperusteen kohdalla, myös painavien vastasyiden arvioinnissa velallisen henkilökohtaiset olosuhteet saavat merkitystä. Nämä henkilökohtaiset olosuhteet voivat liittyä esimerkiksi velallisen ikään, terveydentilaan tai perheolosuhteisiin. Velallinen on voinut sairastua äkillisesti velkaantumisen jälkeen, jolloin velallisen olosuhteet huomioidaan velkajärjestelyä puoltavina painavina vastasyinä. Velallisen olosuhteet huomioidaan myös VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen arvioinnissa, mutta se käsittää tavallisesti velallisen olosuhteet ennen ylivelkaantumista. Velallisen harkintakyvyn lasku esimerkiksi ikään liittyen voi oleellisesti lieventää 7 kohdan arviointia.¹²³ Painavien vastasyiden mukainen velallisen olosuhteiden arviointi voi kuitenkin käsittää niin ennen velkaantumista, kuin velkaantumisen jälkeisetkin velallisen olosuhteet.¹²⁴

Keskeistä velallisen olosuhteiden huomioimisessa on niiden vaikutus velallisen tosiasialliseen maksukykyyn eli hänen kykyynsä selviytyä veloistaan. Velallinen voi olla pysyvästi kykenemättömän suoriutumaan veloistaan henkilökohtaisten olosuhteiden, kuten työkyvyttömyyden vuoksi. Velallisen henkilökohtaisten olosuhteiden tosiasiallinen vaikutus maksukykyyn ei yksin riitä, vaan maksukyvyyn on täytynyt laskea hyväksyttävästä syystä. Tämänkaltaisen hyväksyttävä syy voi olla esimerkiksi velallisen korkea ikä ja eläkkeellä oleminen. Velallisen heikon taloudellisen tilanteen on lisäksi oltava suhteellisen pysyvä ilman velallisen mahdollisuutta parantaa maksukykyään tulevaisuudessa. Näiden olosuhteiden huomioon ottamisella pyritään mahdollistamaan velkajärjestely henkilöille, jotka ovat kykenemättömiä parantamaan alhaista tai puuttuvaa maksukykyä.¹²⁵

KKO 2004:108: Velallinen oli velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti, mutta velkajärjestelyn myöntämiselle katsottiin olevan VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia syitä. Velallinen oli ollut työkyvyttömyyseläkkeellä vuodesta 1997 lukien ja hänen palkka- ja sittemmin eläketuloja oli ulosmitattu vuodesta 1994 alkaen eli lähes kymmenen vuoden ajan. Ottaen huomioon velkojen määrä, velallisen ikä ja terveydentila, ei velallisella katsottu olevan tosiasiallisesti mahdollisuuksia parantaa velanhoitokykyään tulevaisuudessa. Velallisen ei myöskään osoitettu laiminlyöneen sitä, mitä häneltä voitiin kohtuudella vaatia hänen asioitensa hoitamiseksi. Velkajärjestelyn myöntämisellä oli velalliselle huomattava merkitys. Näiden seikkojen perusteella velkajärjestelylle oli esteperusteesta huolimatta painavia syitä.

¹²³ HE 183/1992 vp, s. 53.

¹²⁴ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

¹²⁵ HE 98/2002 vp, s. 34.

5.2.4 Velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta

Velkajärjestelyä harkittaessa sen merkitystä tulee arvioida sekä velallisen että velkojan kannalta. Lain esitöiden mukaan tällä halutaan korostaa erityisesti velkajärjestelyn tavoitetta ehkäistä ylivoimaisia velkaongelmista johtuvia vakavia yksilöllisiä ja sosiaalisia haittoja velalliselle.¹²⁶ Velkajärjestelylain yleisenä tavoitteena on velallisen taloudellisen tilanteen korjaaminen, sillä hänen jäädessä velkajärjestelyn ulkopuolelle, velkaantumisesta johtuvat ongelmat jatkuisivat tulevaisuudessakin. Varsinkin vakavissa ylivelkaantumistilanteissa velkajärjestelyllä olisi erityisesti merkitystä velalliselle ja tämä on pyritty huomioimaan nimenomaisena mainintana painavien vastasyiden harkinnassa.

Velallisen tilanne maksukyvyn suhteen voi muuttua ja tuomioistuimien tulisi arvioida maksukyvyn mahdollista parantumista tulevaisuudessa tässä vertailussa. On mahdollista, että pysyvästi maksukyvytön työkäinen henkilö saa parannettua maksukykyään ajanjaksolla, joka kattaisi perintätoimet. Velkajärjestelyn merkityksen arviointi on oikeuskäytännössä painottunut velallisen puolelle. Tämä ajallisesti pidemmälle suuntautuva arviointi tasapainottaisi velkajärjestelyn merkityksen arviointia velallisen ja velkojan välillä. Vaarana liian optimistiselle maksukyvyn arvioinnille on kuitenkin velkaongelmien pitkittyminen.

Velkajärjestelyn merkitystä on arvioitava myös velkojan kannalta. Huomiota kiinnitetään saatavien määrään ja niiden merkitykseen suhteessa velkojen taloudelliseen asemaan. Harkinnassa tulisi suorittaa muun muassa vertailua suoritusten määrästä velkajärjestelyn maksuohjelman ja ulosottoperinnän välillä. Mikäli perintätoimet eivät tuottaisi merkittävästi enempää saatavia velkojalle suhteessa velkajärjestelyyn, puhuisi tämä seikka velkajärjestelyn myöntämisen puolesta.¹²⁷ Velallinen voi olla pysyvästi maksukyvytön, jolloin perintätoimet eivät ainakaan lyhytaikaisesti antaisi suurempaa suoritusta verrattuna velkajärjestelyyn. Velkojan jo saaman suorituksen ollessa huomattava osa kokonaisvelasta tai velkojan saatavan ollessa vähäinen, velkajärjestelyn merkitys velkojalle vähenee eikä velkojan vastustus voi yleensä puoltaa velkajärjestelyn epäämistä. Velkojen ollessa institutionaalisia suurvelkojia, ei yksittäisen velallisen velkajärjestelyllä ole katsottu yleensä olevan suurta merkitystä velkojalle.¹²⁸ Toisaalta velkojan vähäisenkin saatava voi puhua velkajärjestelyn myöntämisestä vastaan, mikäli saatavalla on velkojan toimeentulon kannalta tärkeä merkitys. Velkojana saattaa olla yksityishenkilö, jonka talouteen velallisen velkajärjestelyn myöntämisellä on tavallisesti suurempi merkitys.

Velkajärjestelyn merkityksen arviointi on siis punnintaa osapuolten välillä eli minkälainen merkitys velkajärjestelyn myöntämisellä on velallisen olosuhteisiin ja velkojan taloudelliseen tilanteeseen. Valtaosassa tapauksissa velkojan ollessa luotonantolaitos, päättyy tuomioistuin tässä punninnassa arvioimaan velkajärjestelyn merkitystä erityisesti velallisen osalta, eikä

¹²⁶ HE 98/2002 vp, s. 32.

¹²⁷ HE 98/2002 vp, s. 33.

¹²⁸ Niemi – Lindfors 2015, V Yksityishenkilön velkajärjestely 4. Velkajärjestelyn esteet.

velkajärjestelyllä katsota olevan suurta merkitystä velkojan taloudelliseen tilanteeseen. Velkajärjestelyn merkitys osapuolille puhuu velkajärjestelyä vastaan lähinnä tilanteissa, joissa velkojana on yksityishenkilö. Tällöin on otettava lisäksi huomioon VJL 31 a §:n mukainen maksuohjelman keston pidentäminen yksityisvelkojan hyväksi. Velkajärjestelyn merkitys velallisen kannalta taas usein puoltaa velkajärjestelyn myöntämistä. Korkein oikeus on ottanut kantaa velkajärjestelyn merkitykseen erityisesti velallisen kannalta.

KKO 2001:21: Velallisen oli katsottu velkaantuneen yksityishenkilön velkajärjestelylaista annetun lain 10 §:n 7 kohdassa tarkoitettulla tavalla ilmeisen kevytmielisesti. Velallisen palkasta oli lähes kymmenen vuoden ajan ulosmitattu säädetty enimmäismäärä. Velkojen suuren määrän vuoksi suoritukset eivät juuri lyhentäneet velkapääomaa. Painavien vastasyiden arvioinnissa velkajärjestelyn merkitykseen otettiin kantaa. Velkajärjestelyn epäminen velallisen olosuhteissa voi olla kohtuutonta, mikäli velallisen maksukyvyyn ei voida kohtuudella edellyttää paranevan. Huomioon on otettava myös mahdollinen perintätulos, mikäli velkajärjestelyä ei aloiteta sekä velkajärjestelyn vaikutus velallisen asemaan. Ottaen huomioon nämä velkajärjestelyn puolesta puhuvat seikat, velalliselle voitiin painavien vastasyiden myötä myöntää velkajärjestely.

Tapauksessa nostettiin esille kolme seikkaa, joilla on merkitystä arvioidessa velkajärjestelyn merkitystä osapuolille. Velallisen maksukyky katsottiin pysyväksi, johon ei tosin ratkaisussa puututa tarkemmin. Kriteeri on lähellä toista painavien syiden arviointiperustetta, velallisen velanmaksutoimien arviointia. Vaikka tuomioistuimen tulisikin arvioida maksukyvyttömyyden pysyvyyttä suhteellisen pitkältä ajalta, on ansiotyössä olevan velallisen korkein realistinen maksukyky usein saavutettu eivätkä hänen tulonsa tule todennäköisesti kasvamaan tulevaisuudessa. Tämä puoltaa velkajärjestelyn aloittamista velalliselle, sillä hän ei todennäköisesti pysty vapautumaan veloistaan. Mikäli velallisen tulotaso olisi hänen koulutukseensa nähden alhainen, tulisi velallisen mahdollisuutta parantaa maksukykyään arvioida.

Toinen tapauksessa esille nostettu kriteeri on mahdollinen ulosoton kautta saatava perintätulos, mikäli velkajärjestelyä ei aloitettaisi. Perintätuloksen kattaessa suuremman osan velkojan saatavista, olisi sillä suurempi merkitys velkojallekin. Perintätuloksen osuus velkojan saatavista riippuu suoraan saatavan suuruudesta eli suurempi velka vähentää mahdollisen perintätuloksen osuutta tästä. Toisaalta velkojen määrän ollessa suuri, jää perintätulos useammin heikoksi ja velkajärjestelyllä voidaan katsoa olevan pienempi merkitys velkojan taloudelliseen tilanteeseen. Huomiota tulisi kiinnittää ennemminkin perintätuloksen ja velkajärjestelyn maksuohjelman mukaisten suoritusten absoluuttisen eroon. Velallisen maksukyvyyn ja velkamäärän ollessa suuri, kasvaa eri insolvenssimenettelyjen suoritusten erotus. Tällöin perintätuloksen ja velkajärjestelyn suoritusten epäsuhta ei puoltaisi velkajärjestelyä osana velkajärjestelyn merkityksen arviointia osapuolille. Velallisen olisi silti mahdollista päästä velkajärjestelyyn, mikäli velkajärjestelyn merkityksen kokonaisuudessaan katsottaisiin

puoltavan velkajärjestelyä tai muut painavat vastasyyt puhuisivat velkajärjestelyn puolesta kokonaisharkinnan kautta.

Kolmas tapauksessa arvioitu peruste oli velkajärjestelyn yleinen vaikutus velallisen asemaan. Yhdessä edellä mainittujen seikkojen kanssa on velkajärjestelyn merkitys velalliselle lähes poikkeuksetta huomattava. Tuomioistuimet ovat tyypillisesti perustelleet velkajärjestelyn merkitystä velalliselle vain yleisellä tasolla. Tämä peruste voi olla viimeinen keino mahdollistaa velkajärjestely henkilöille, jotka eivät täytä muita painavien syiden kriteereitä. Tarkempi arviointi velkajärjestelyn merkityksestä velallisen ja velkojen kannalta tukeutuen edellä mainittuihin kriteereihin kuitenkin tasapainottaisi kohdan arviointia. Tällöin kohta ei puoltaisi lähes automaattisesti velkajärjestelyn myöntämistä.

5.3 Toisen velkajärjestelyn painavien vastasyiden kokonaisharkinta

5.3.1 Kokonaisharkinnasta

Toista velkajärjestelyä harkitessa tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota useaan asiaanhaaraan. Keskeistä on ensinnäkin esteperusteiden olemassaolo. Vuosien 2015–2019 tarkastelujakson ratkaisuissa 85 prosenttia sisälsi 10 kohdan lisäksi toisen esteperusteen ja joka neljännessä tapauksessa esteperusteita oli kolme tai enemmän. Tyypillisesti toinen esteperuste on VJL 10 §:n 7 kohdan mukainen piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen, joka esiintyi kahdessa kolmasosassa tapauksissa.

Useampikaan esteperuste ei estä toista velkajärjestelyä, sillä yhdeksän kappaletta aineiston vuosien 2015–2019 aloitetuistakin velkajärjestelyistä sisälsi 10 kohdan lisäksi muita esteperusteita. Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen lisäksi VJL 10 §:n 8 kohta oli yleinen, joka esiintyi neljässä ratkaisussa. Kaikissa 8 kohdan esteperusteen tapauksissa oli kysymys 6 §:ssä säädetyn tietojenantovelvollisuuden laiminlyönnistä, sillä hakija ei ollut maininnut jo käymästään velkajärjestelystä. Tuomioistuimet eivät kuitenkaan pitäneet unohduksia erityisen moitittavina. Usean esteperusteen olemassaolo siis vaikeuttaa velkajärjestelyyn pääsyä, mutta tarpeeksi painavilla vastasyillä toinen velkajärjestely on mahdollinen.

Painavien vastasyiden arvioinnissa on pyrittävä sovittamaan yhteen velallisen ja velkojen edut. Painavat vastasyyt antavat tuomioistuimille mahdollisuuden ottaa huomioon tapauksen yksilölliset piirteet.¹²⁹ Päähuomio kiinnittyy VJL 10 a §:n nimenomaisesti mainittuihin seikkoihin, mutta tuomioistuin voi antaa suurta painoarvoa muillekin seikoille, mikäli niillä katsotaan olevan merkitystä velkajärjestelyn kannalta.

¹²⁹ HE 98/2002 vp, s. 22.

Lain esityöt muistuttavat pidätyvästä suhtautumisesta toiseen velkajärjestelyyn. Tätä on perusteltu velkajärjestelyn yhteiskunnallinen hyväksyttävyyden ja yleisen maksumoraalin säilymisellä. Toisen velkajärjestelyn tulisi olla mahdollista vain poikkeuksellisissa tilanteissa painavien vastasyiden nojalla.¹³⁰ Tutkimuksen viimeisimmässä tarkastelujaksossa vuosina 2015–2019 toinen velkajärjestely aloitettiin 13 ratkaisussa. Ratkaisut on kerätty alla olevaan taulukkoon.

Dnro.	Esteperusteet (VJL 10 §:n 10 kohdan lisäksi)	Edellisestä velkajärjestelystä kulunut aika (Mediaani = 16 v)	Velkaantumisesta kulunut aika (Mediaani = 5 v)	Positiiviset toimet velkojen maksamiseksi	Velkajärjestelyä puoltavat velalliset olosuhteet		Merkitys velkojan ja velallisen kannalta puoltaa
1. S17/197	8.	17v	5v	Kyllä, realisoi			Kyllä
2. S17/198	8.	17v	5v	Kyllä, realisoi			
3. S16/45		16v	15v	Kyllä, realisoi	Iäkäs	Sairaus	Ei puolla
4. S17/1465		16v	2v	Ei kykyä	Työkyky		
5. S17/2399	8.	17v	2v	Ei kykyä	Iäkäs		Kyllä
6. S17/284	7.	15v	5v	Ei kykyä	Työkyky		
7. S17/1115	7.	18v	7v	Kyllä, huomattavasti		Sairaus	Kyllä
8. S 18/408	7,8.	17v	8v	Kyllä, realisoi	Iäkäs		
9. S18/31	7.	19v	7v	Kyllä, huomattavasti		Perheolot	Kyllä
10. S15/605		12v	9v	Ei kykyä	Iäkäs		
11. S17/1572		16v	5v	Ei kykyä			Kyllä
12. S18/1665	4,6.	12v	5v	Ei kykyä		Sairaus	
13. S16/971	7.	14v	6v	Kyllä	Työkyky	Perheolot	Kyllä
					Iäkäs		

Kaavio 3. Toiseen velkajärjestelyyn vuosina 2015–2019 päässeiden tilanne.

¹³⁰ HE 183/1992 vp, s. 53, HE 83/2014 vp, s. 56.

Taulukkoon on kerätty velkajärjestelyn esteperusteet, mediaaniaika edellisestä velkajärjestelystä ja velkaantumisesta, tuomioistuimen arviointi velallisen velanmaksutoimista, yleisimmät velkajärjestelyä puoltavat velallisen olosuhteet sekä velkajärjestelyn merkityksen arviointi velkojan ja velallisen kannalta.

Taulukosta voidaan havaita VJL 10 a §:n merkityksellisiä seikkoja osana uuden velkajärjestelyn arviointia. Noin puolessa tapauksissa velallinen ei ollut maksanut velkojaan vähäistä määrää enempää. Tätä ei kuitenkaan pidetty velkajärjestelyä vastaan puhuvana seikkana, sillä velallisilla ei ollut kykyäkään tehdä enempää velkojensa maksamiseksi, ottaen huomioon velallisten olosuhteet. Usein velallinen oli iäkäs tai työkyvytön, ja heidän maksuvaransa katsottiin pysyvän matalalla tasolla tulevaisuudessakin. Velkajärjestelyn merkitys velalliselle ja velkojille puolsi velkajärjestelyn myöntämistä kaikissa paitsi yhdessä tapauksessa.

5.3.2 VJL 10 §:n 10 kohta ja VJL 10 a §:n kokonaisharkinta

Mikäli velallisella on taakkanaan vain VJL 10 §:n 10 kohdan aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperuste, kasvaa velallisen mahdollisuus päästä toiseen velkajärjestelyyn verrattuna usean esteperusteen tilanteeseen.

Lain esitöissä otetaan kantaa aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperusteen moitittavuuteen tapauksissa, joissa velallinen on laiminlyönyt maksuvelvollisuutensa ja velallisen maksuohjelma on määrätty raukeamaan. Tällöin painavien syiden harkinnassa tulee kiinnittää huomiota raukeamisen syihin. Velallisen toimintaan ei voida kohdistaa erityistä moitittavuutta, mikäli maksuohjelman laiminlyönti on ainakin osaltaan johtunut hyväksyttävästä syystä. Velallinen on voinut pysyä passiivisena, vaikka maksuohjelman muuttaminen velallisen hyväksi olisi ollut mahdollista. Sitä vastoin velallisen ilmeinen piittaamattomuus maksuohjelman noudattamiseen nostaa 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta ja edellyttää painavampia vastasyitä aloittaa velkajärjestely.¹³¹

Lain esityöt eivät kuitenkaan ota tarkemmin kantaa tilanteisiin, joissa velallinen on saanut suoritettua maksuohjelman onnistuneesti. Mikäli velallisella on vain VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste, ei erityisen painavia vastasyitä edellytetä velkajärjestelyn aloittamiseksi. Esteperusteen puuttuminen myös ennakoii usein jotain velallisen olosuhdetta, joka on poistanut esteperusteen.

Helsingin hovioikeus S 17/1465: Velalliselle oli vahvistettu aikaisemmin maksuohjelma vuosille 1996–2001. Velkajärjestelylle oli täten VJL 10 §:n 10 kohdan mukainen este. Asiassa oli siten kysymys siitä, oliko velkajärjestelyn myöntämiselle esteestä huolimatta VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia syitä. Velallisen yritys oli ajautunut taloudellisiin ongelmiin vuosina 2011–2014 ja se asetettiin vuonna 2015 konkurssiin. Velkaantumisesta oli kulunut varsin lyhyt aika, sillä velat olivat syntyneet pääosin vuosina 2015 ja 2016. Velallinen oli lopettanut

¹³¹ HE 98/2002 vp, s. 33.

velkojensa maksamisen yritystoiminnan päättymisen jälkeen maksukyvyttömyyden seurauksena. Velallisella ei ollut muita tuloja kuin toimeentulo- ja asumistuki eikä hänellä ollut varallisuutta. Velallinen oli 61-vuotias ja hänen oli vaikea työllistyä koulutustaustansa takia. Hänen maksukykynsä ei täten voitu olettaa olennaisesti paranevan. Näiden olosuhteiden myötä hovioikeus ei antanut ratkaisevaa merkitystä sille, että velkaantumisesta kulunut aika oli varsin lyhyt eikä velallinen pystynyt maksamaan velkojaan. Ilmeistä oli myös, ettei velkajärjestelyllä olisi ollut institutionaalisille velkojille juurikaan merkitystä. Hovioikeus katsoi, että tämänkaltaisessa tilanteessa edellä mainittuja seikkoja keskeisempi merkitys kokonaisarvioinnissa oli velkajärjestelyn merkityksellä velallisen kannalta sekä esteperusteen laadulla.

Erityisesti velallisen olosuhteet puhuivat velkajärjestelyn myöntämisen puolesta. Esteperustetta ei pidetty erityisen moitittavana ottaen huomioon aikaisemman velkajärjestelyn maksuohjelmasta kuluneen huomattavan pitkän yli 16 vuoden ajan ja erilaiset velkaantumisolosuhteet verrattuna aikaisempaan velkajärjestelyyn. Huomiota kiinnitettiin myös velkaantumisen luonteeseen. Velkajärjestelyn puolesta puhui velallisen niin ennen vuotta 1996 kuin vuosina 2014–2016 tapahtunut velkaantuminen, joita kumpaakaan ei sinällään ollut pidettävä moitittavana. Nämä seikat kokonaisuudessaan puhuivat velkajärjestelyn myöntämisen puolesta niin vahvasti, että asiassa oli VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja syitä myöntää velkajärjestely esteestä huolimatta.

Luvussa 3 käydyn oikeuskäytännön perustella 10 kohdan esteperusteen moitittavuus riippui lähtökohtaisesti kolmesta tekijästä. Eniten huomiota kiinnitettiin aikaisemmasta velkajärjestelystä kuluneeseen aikaan. Merkitystä sai myös velallisen ensimmäisen velkajärjestelyn moitittavuus ja velkaantumishistorian samankaltaisuus. Myös nopea uudelleenvelkaantuminen kasvatti 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta tietyissä tapauksissa, mutta tyypillisesti seikalla oli merkitystä vain piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen arvioinnissa.¹³² Vaikka velallinen on uudelleenvelkaantunut nopeasti, on hän voinut velkaantua hänestä riippumattomasta syystä, jolloin piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperuste ei soveltuisi.

Ratkaisussa tulee esille tuomioistuimen suorittama kokonaisharkinta, jossa arvioidaan VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuutta ja suhteutetaan tätä painaviin vastasyihin. Esteperusteen moitittavuutta vähensi huomattavan pitkä yli 16 vuoden ajanjakso edellisen maksuohjelman päättymisestä sekä aikaisempaan velkajärjestelyyn johtaneen velkaantumisen erilaisuus. Esteperusteen moitittavuutta vähensi myös se, ettei ennen kumpaakaan velkajärjestelyä ilmennyt velkaantumiseen liittyvää erityistä moitittavuutta.

Velallinen oli ylivelkaantunut vasta pitkän ajan kuluttua edellisen velkajärjestelyn päättymisestä. Tällä oli merkitystä piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen mukaisen

¹³² Ks. esim. Itä-Suomen HO S 17/683. ”Eikä aiempaa velkajärjestelyä yksin voida pitää laadultaan erityisen moitittavana esteenä, ellei uudelleenvelkaantuminen ole alkanut heti edellisen maksuohjelman päättymisen jälkeen.” Ratkaisun maininta voi toisaalta tarkoittaa aikaisemman velkajärjestelyn aseman vaikutusta kokonaisuudessaan, eikä vain VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuden kasvua.

esteperusteen välttämiseen. Velallisen aikaisemmalla velkajärjestelyllä ei ollut tosiasiallista vaikutusta velallisen tilanteeseen eikä häneltä odotettu korostunutta huolellisuusvelvoitetta suoraan edellisen velkajärjestelyn perusteella. Mikäli hän olisi velkaantunut pian edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen, olisi VJL 10 §:n 7 kohta todennäköisesti toteutunut.

Velkajärjestelyn painavia vastasyitä arvioitiin kaikilla säännöksen nimenomaisesti mainituilla seikoilla. Hovioikeus totesi, ettei velallisella ollut kykyä selviytyä veloistaan ottaen huomioon hänen tulonsa, koulutuksensa ja työllistymismahdollisuutensa. Velallinen oli tehnyt voitavat toimet velkojensa maksamiseksi, eikä hänen toimiansa katsottu vaarantavan yleistä maksumoraalia. Moitittavuutta ei lisäksi ilmennyt velallisen muissa toimissa koskien hänen taloudellista tilannettaan. Velallisella ei ollut realisoitavaa omaisuutta tai mahdollisuutta alentaa menojaan.

Velallisen velkaantumisesta kulunut aika oli lyhyt, mutta seikkaa ei pidetty erityisen moitittavana edellä mainittujen seikkojen takia. Velallisella ei ollut kykyä osoittaa maksuhaluaan tai tarpeellisia toimia velkojensa maksamiseksi. Tämän arvioinnissa vaikutusta oli myös esteperusteen vähäisellä moitittavuudella. Velalliselta ei odotettu pitkäaikaista selvää pyrkimystä velvoitteidensa hoitamiseen. Hovioikeus viittasi esitöihin (HE 98/2002 vp ja HE 83/2014 vp), joissa todetaan, että velkajärjestelylain muutosten tavoitteena on mahdollistaa aikaisempaa useampien velallisten pääseminen velkajärjestelyn piiriin sekä vähentää velkaantumisesta kuluneen ajan merkitystä kokonaisharkinnassa.¹³³ Näillä muutoksilla oli tapauksessa keskeinen merkitys velkaantumisesta kuluneen ajan moitittavuuden vähenemisellä.

Velkajärjestelyllä ei katsottu olevan velkojille suurta merkitystä, koska velkojat olivat institutionaalisia velkojia ja velallisen maksukyky oli alhainen. Velallisen maksukykyyn ei myöskään odotettu paranevan eli epäsuhta ulosoton ja velkajärjestelyn mukaisten suoritusten välillä olisi pysynyt todennäköisesti pienenä. Velalliselle velkajärjestelyllä sitä vastoin katsottiin olevan suuri merkitys. Ratkaisusta ilmenee, kuinka lähellä painavien vastasyiden seikat ovat toisiaan. Velkajärjestelyllä ollessa velalliselle suuri merkitys, puoltavat todennäköisesti myös velallisen olosuhteet velkajärjestelyä.

Velallisen olosuhteet puolsivatkin vahvasti velkajärjestelyä. Hakija oli iäkäs ja hän sai toimeentulotukea. Hänen mahdollisuutensa työllistyä ikänsä takia katsottiin heikoksi ja hänen maksukykynsä oli laskenut hyväksyttävästä syystä. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan korkea ikä voi olla juuri tämänkaltainen hyväksyttävä syy.¹³⁴ Velallisen olosuhteet vaikuttivat tosiasiallisesti hänen nykyiseen maksukykyynsä, sekä keinoihin parantaa sitä tulevaisuudessa lain esitöiden tarkoittamalla tavalla.¹³⁵

Korkeimman oikeuden linjaus velallisen olosuhteiden hyväksyttävästä muutoksesta auttaa erityisesti iäkkäämpiä velkajärjestelyyn hakijoita. Tapauksissa, joissa velallinen ei ole iäkäs, on

¹³³ HE 98/2002 vp, s. 29, HE 83/2014 vp, s. 28.

¹³⁴ KKO 2003:108.

¹³⁵ HE 98/2002 vp, s. 34.

käsillä oltava jokin muu olosuhteiden hyväksyttävä muutos, jolla on tosiasiallista vaikutusta maksukykyyn. Tämänkaltaisia olosuhteiden muutoksia ovat lähinnä pysyvä työkyvyttömyys tai terveydentilan olennainen muutos. Pelkästään tämä edellytys vaikeuttaa useimpien velallisten pääsyä toiseen velkajärjestelyyn.

Olosuhteiden olennainen muutos vaikuttaa välillisesti kaikkiin muihin painavien vastasyiden nimenomaisiin arviointikriteereihin. Esimerkiksi velallisen korkea ikä ja eläkkeellä oleminen vaikuttaa VJL 10 a §:n velallisen olosuhteisiin, velkajärjestelyn merkitykseen velalliselle sekä usein velalliselta odotettavaan pyrkimykseen hoitaa velkojaan. Mikäli velallinen on pyrkinyt mahdollisuuksiensa mukaan hoitamaan velkojaan, ei erityisen pitkää velkaantumisaikaa ole edellytetty. Lähtökohtaisesti yksikin VJL 10 a §:ssä mainittu seikka voi puoltaa velkajärjestelyä niin paljon, että velkajärjestely myönnetään. Käytännössä vain velallisen olosuhteet ovat riittävän vahva peruste yksinään. Olosuhteiden olennainen muutos puoltaa velkajärjestelyä herkästi, kun otetaan huomioon velallisen olosuhteiden yhteisvaikutus muihin painavien vastasyiden seikkoihin. Velallisen olosuhteet näyttävät siis olevan keskeinen tekijä arvioitaessa velkajärjestelyn oikeutusta painavilla vastasyillä.

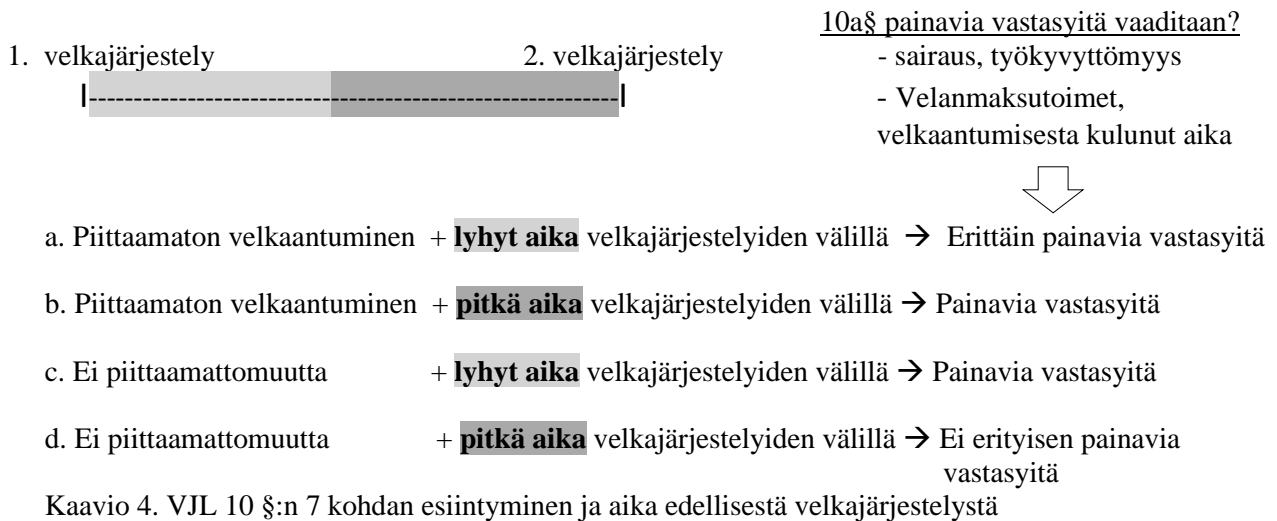
5.3.3 VJL 10 §:n 7 kohta toisena esteperusteena

Tapauksissa, joissa piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esteperuste esiintyy, vaikeutuu toiseen velkajärjestelyyn pääsy huomattavasti. Tilanne on vakavassa ristiriidassa yleisen maksumoraalin kanssa. Velallinen pyrkii uudelleen velkajärjestelyyn, vaikka hän on velkaantunut piittaamattomasti. Uudelleenvelkaantumistilanteet voivat kuitenkin olla hyvin erilaisia eikä useankaan esteperusteen esiintyminen ole ehdoton este uudelle velkajärjestelylle. Tuomioistuin ei välttämättä pidä esteperusteita erityisen moitittavina ja velallisen toiminta velkaantumisen jälkeen tai olosuhteet voivat puoltaa vahvastikin velkajärjestelyä. Etenkin velallisesta selvästi riippumaton ja ennalta-arvaamaton seikka, kuten vaikea sairaus tai yllättävä työkyvyn menetys voi mahdollistaa toisen velkajärjestelyn, vaikka velkaantumista olisi muuten pidettävä hyvin moitittavanakin.¹³⁶

Aina kysymys ei kuitenkaan ole velallisen olosuhteiden odottamattomasta muutoksesta. Velallisen olisi tällöin haastavaa päästä velkajärjestelyyn ilman moitittavaa velkaantumistakin, mutta VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen olemassaolo vaikeuttaa toiseen velkajärjestelyyn pääsyä entisestään. Velkaantumista myös pidetään helpommin piittaamattomana, mikäli olosuhteiden muutos ei ole vaikuttanut velkaantumiseen. Lähtökohtaisesti vain tarpeeksi pitkän ajanjakson kuluminen alentaa esteperusteiden moitittavuutta tarpeeksi sekä kasvattaa painavien vastasyiden merkitystä ja näin mahdollistaa toisen velkajärjestelyn.

¹³⁶ Olosuhteiden yllättävä muutos ks. esim. Rovaniemen HO S 14/500, Vaasan HO S 15/605.

Toisen velkajärjestelyn mahdollisuutta ennustaa hyvin VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen esiintyminen ja edellisestä velkajärjestelystä kulunut aika, joka on keskeinen VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuteen vaikuttava seikka.

Mikäli VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste esiintyy ja edellisestä velkajärjestelystä on kulunut suhteellisen lyhyt aika, vaatii uuden velkajärjestelyn aloittaminen erittäin painavia vastasyitä. Näitä tapauksia tarkasteltiin aikaisemmin luvussa 3. Vasta VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuden lasku mahdollistaa uuden velkajärjestelyn vähemmän painavilla vastasyillä.

Jos velallinen välttää piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen mukaisen esteperusteen, riittää lyhyempikin aika aloittamaan toisen velkajärjestelyn. Velallisen olosuhteet ovat voineet estää esteperusteen toteutumisen ja näillä olosuhteilla on merkitystä myös painavien vastasyiden arvioinnissa. 7 kohdan esteperusteen puuttuminen ja pitkän ajanjakson kulumisen edellisestä velkajärjestelystä taas mahdollistaa toisen velkajärjestelyn hyvin suurella todennäköisyydellä.

Kokonaisharkinnan myötä täsmällisiä aikamääreitä VJL 10 §:n 10 kohdan osalta koskien esteperusteen moitittavuutta ei ole, mutta oikeuskäytännössä esteperusteen painoarvo on tyypillisesti alkanut pienentymään kymmenen vuoden kuluttua ensimmäisestä velkajärjestelystä.¹³⁷ Merkitystä on lisäksi 10 kohdan esteperusteen moitittavuuden arvioinnin muilla kriteereillä. Tilanteessa, jossa velallisen olosuhteet eivät vahvasti puolla velkajärjestelyä, voidaan tämän ajan kulumista pitää lähes ehdottomana edellytyksenä. Mikäli velallinen ei ole pystynyt osoittamaan toimiaan velkojensa maksamiseksi eivätkä muutkaan painavat vastasyt puhu velkajärjestelyn myöntämisen puolesta, ei esteperusteen moitittavuuden

¹³⁷ Ks. esim. Helsingin HO S 17/1465, Itä-Suomen HO S 18/31, S 19/959.

lieventyminenkin todennäköisesti mahdollistaisi uutta velkajärjestelyä kuin vasta hyvin pitkän ajan kuluttua edellisen velkajärjestelyn päättymisestä.

Velallisen uudelleenvelkaantumisen ajankohdalla on merkitystä niin esteperusteita kuin painavia vastasyitäkin arvioitaessa. Velallisen velkaantuessa pian edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen on käsillä todennäköisesti VJL 10 §:n 7 kohdan esteperuste ja mahdollinen VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuuden kasvu. Toisaalta velallisen velkaantuessa aikaisessa vaiheessa, kasvaa VJL 10 a §:n painavien vastasyiden mukainen velkaantumisesta kulunut aika.

Itä-Suomen hovioikeus S 17/1115: Iäkkäälle hakijalle oli myönnetty aikaisempi velkajärjestely ja vahvistettu maksuohjelma vuosille 1994–1999. Velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 10 kohdan este. Asiassa ratkaistiin ensin, oliko velkajärjestelylle VJL 10 §:n 7 kohdassa tarkoitettu este. Tämän jälkeen arvioitiin sitä, oliko velkajärjestelylle VJL 10 a §:ssä tarkoitettuja painavia syitä.

VJL 10 §:n 7 kohdan osalta hovioikeus totesi, että hakija oli velkaantunut pääosin piittaamattomasti ja vastuuttomasti ottaessaan pikaluottoja kulutushyödykkeiden ostoa varten, vaikka velkaantumiseen liittyikin inhimillisiä ja luotonantajien moitittavasta toiminnasta johtuvia syitä. Velkajärjestelylle oli VJL 10 §:n 7 kohdan este, mutta esteperustetta ei pidetty erityisen moitittavana.

Painavien vastasyiden harkinnassa hovioikeus katsoi, että velallisen olosuhteet kokonaisuudessaan puolsivat velkajärjestelyä, vaikka varsinaisesta olosuhdemuutoksesta ei ollutkaan kysymys. Velallinen oli myös pyrkinyt maksamaan velkojaan voitavansa mukaan ja velkajärjestelyn merkitys osapuolille puhui velkajärjestelyn myöntämisen puolesta. Velkaantumisesta kuluneen ajan merkityksen osalta hovioikeus muistutti, että velkajärjestelylain muutos oli vähentänyt ajan merkitystä kokonaisharkintaan vaikuttavana seikkana. Mikäli esteperustetta ei olisi pidettävä erityisen moitittavana voisi tämä vaadittu ajanjakso olla lyhyempi. Hakija oli velkaantunut pääsääntöisesti vuosina 2010–2012 eli kysymys ei ollut pian edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen tapahtuneesta tai hyvin tuoreesta uudelleenvelkaantumisesta. VJL 10 §:n 10 kohdan moitittavuutta vähensi aikaisemman velkajärjestelyn päättymisestä kulunut lähes 19 vuoden aika ja uudelleenvelkaantumisen eri syyt kuin ensimmäisen velkajärjestelyn kohdalla. Velkajärjestelyn esteiden ja painavien vastasyiden punninnan perusteella hovioikeus totesi, että toinen velkajärjestely voitiin aloittaa.

Ratkaisu osoittaa, että velallisen on mahdollista päästä toiseen velkajärjestelyyn, vaikka velkaantuminen olisi piittaamatonta eikä käsillä ole odottamatonta olosuhdemuutosta. Mikään yksittäinen seikka ei puoltanut vahvasti velkajärjestelyä, mutta kokonaisharkinnan perusteella toinen velkajärjestely oli mahdollinen. Keskeinen merkitys oli ensinnäkin sillä, ettei VJL 10 §:n 7 ja 10 kohtien esteperusteita pidetty erityisen moitittavina. Aikaisemmasta velkajärjestelystä oli kulunut huomattavan pitkä yli 19 vuoden aika. Velkaantuminen ei ollut alkanut välittömästi edellisen velkajärjestelyn päätyttyä eivätkä velkaantumisen olosuhteet olleet samoja kuin ensimmäisen velkajärjestelyn aikaan. VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen merkitys oli näin ollen vähäinen.

Velallinen oli velkaantunut piittaamattomasti, mutta osa esteperusteen arviointikriteereistä lievensi moitittavuutta. Velallisen velkaantumiseen ei ollut vaikuttanut harkintakyvyn lasku ja velkojen peruste oli moitittava, mutta velkaantumisen taustalla nähtiin inhimillisiä syitä osittain velallisen korkean iän takia. Luotonantajien menettelyn arvioinnin lisäys velkajärjestelylakiin mahdollisti pikaluottojen aseman perusteellisemman tarkastelun ja luotonantajien toimintaa ei katsottu vastuulliseksi. Merkitystä oli myös sillä, ettei velalliselta odotettu korostunutta huolellisuusvelvoitetta hänen velkaantuessa yli kymmenen vuoden kuluttua edellisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen.

Painavien vastasyiden harkinnassa arvioitiin kaikkia VJL 10 a §:n mukaisia erityisesti huomioon otettavia seikkoja. Velallinen oli maksanut suorituksia ulosoton kautta viiden vuoden aikana. Velallinen ei ollut suorittanut vapaaehtoisia maksuja, mutta ulosottosuoritusten tosiasiallinen kertymä oli huomattava. Huomiota kiinnitettiin myös velallisen muihin toimiin huolehtiakseen taloudestaan. Velallinen oli jatkanut pikaluottojen ottamista myös ylivelkaantumisen jälkeen, eikä tämä osoittanut asianmukaista vastuun ottamista rahankäytöstä. Velallisen velanmaksutoimien katsottiin kuitenkin kokonaisuudessaan puoltavan velkajärjestelyä ottaen etenkin huomioon velanmaksun keston.

Ratkaisussa huomioitiin velkajärjestelylain vuoden 2015 muutos, joka vähensi velkaantumisesta kuluneen ajan merkitystä kokonaisharkintaan vaikuttavana seikkana. Velkaantumisesta kulunut aika ei ollut huomattavan pitkä tai lyhyt eikä kulunutta kuuden vuoden aikaa pidetty velkajärjestelyä vastaan tai puolesta puhuvana seikkana. Velallisen olosuhteiden osalta ei suoria velallisen maksukykyyn vaikuttavia muutoksia ollut, mutta näitä mahdollisia muutoksia arvioitiin kuitenkin lähitulevaisuuteen. Velallinen oli iäkäs ja hänen terveydentilansa arvioitiin mahdollisesti huononevan tulevaisuudessa. Tämä mahdollinen olosuhdemuutos olisi vaikuttanut velallisen maksukykyyn heikentävästi uusien välttämättömien elinkustannusten kuten sairaalamaksujen seurauksena.

Velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta puolsi velkajärjestelyä. Velkojat olivat pääosin suuria luottoyrityksiä, joille velkajärjestelyllä ei ollut suurta taloudellista merkitystä. Ratkaisussa suoritettiin vertailua suoritusten absoluuttisesta määrästä velkajärjestelyn maksuohjelman ja ulosoton välillä. Ulosoton katsottiin tuottavan merkittävästi enemmän saatavia velkojille suhteessa velkajärjestelyyn, mikä ei toisaalta puoltanut velkajärjestelyä. Velkajärjestelyllä oli taas huomattava merkitys velallisen yleiseen asemaan ottaen huomioon hänen korkea ikänsä ja terveydentilan mahdollinen heikkeneminen. Ilman velkajärjestelyn mahdollisuutta hänen velkaongelmansa olisivat jatkuneet tulevaisuudessakin. Kokonaisharkinnan perusteella tuomioistuimien totesi, ettei toisen velkajärjestelyn hyväksyminen ollut yleistä yhteiskunta- ja maksumoraalia vastaan ja toinen velkajärjestely voitiin aloittaa.

6 Johtopäätökset

6.1 Aluksi

Toisen velkajärjestelyn mahdollisuutta on tarkasteltava laajasta näkökulmasta. VJL 10 §:n 10 kohdan esteperuste ja VJL 10 a §:n painavat vastasyyt ovat harkinnan ydin, mutta usein ne eivät yksin ratkaise toisen velkajärjestelyn toteutumista. Lähes yhtä merkittäväksi seikaksi voi muodostua VJL 10 §:n 7 kohdan piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Esteperusteen toteutuminen merkitsee usein eroa velkajärjestelyn hyväksymisen ja hylkäämisen välillä. Siksi tähän arviointiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tehtävä on haastava, sillä arvioitavia seikkoja on lukuisia. Harkintaa ei helpota aikaisemman velkajärjestelyn taustallaolo ja sen merkitys osana velkaantumisen arviointia. Ratkaisuja läpikäymällä kuitenkin huomataan, että tuomioistuimet ovat ansiokkaasti ottaneet huomioon aikaisemman velkajärjestelyn merkityksen osana uuden velkajärjestelyn harkintaa. Velallisten tilanteita on pohdittu tapauskohtaisesti, joissa aikaisemman velkajärjestelyn asemaa on arvioitu osana kokonaisuutta eikä suoraan velallisen huolellisuusvelvoitetta korottavana tekijänä.

Kaikkia velkajärjestelyn puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja on mahdoton arvioida ja tuomioistuinten tehtävänä onkin tehdä ratkaisu tapauskohtaisen kokonaisharkinnan myötä. Yksi seikka voi puoltaa velkajärjestelyä niin vahvasti, että esteperusteiden moitittavuus tai muiden painavien vastasyiden puuttuminen ei estä toisen velkajärjestelyn aloittamista. Velkajärjestelyn arvioinnin taustalla vaikuttaa yleisen maksumoraalin ajatus ja se näkyykin tuomioistuinten harkinnassa. Suhtautuminen toista velkajärjestelyä kohtaan on vaikuttanut oikeuskäytännössä muuttuneen myönteisemmäksi, eikä velkajärjestelyä ole enää mielletty yhtä ainutkertaiseksi menettelyksi kuin vielä kymmenen vuotta sitten. Jokaisella on mahdollisuus päästä velkajärjestelyyn toistamiseen, mikäli kokonaisharkinnan perusteella se katsotaan oikeutetuksi. Oikeuskäytännön avulla on voitu havaita niitä seikkoja ja velkajärjestelylain kohtia, joita tuomioistuimet ovat painottaneet toisen velkajärjestelyn arvioinnissa. Lisäksi on mahdollista arvioida sitä, minkälaisissa tilanteissa velkajärjestelyyn päässeet velalliset ovat olleet.

6.2 Merkityksellisistä seikoista toisen velkajärjestelyn arvioinnissa

Edellisestä velkajärjestelystä kuluneen ajanjakson pituudella on siis huomattava vaikutus. Mikäli aikaisemmasta velkajärjestelystä on kulunut pitkä aika, ei sen merkitys enää tule olla keskeinen toista velkajärjestelyä harkitessa. Aikaisempi velkajärjestely on vain esteperuste muiden joukossa, eikä sen tule tehdä seuraavasta velkajärjestelystä lähes mahdotonta. Toisaalta mikäli velallinen pyrkii toiseen velkajärjestelyyn pian edellisen päätyttyä, vaikuttaa lyhyt ajanjakso negatiivisesti niin esteperusteisiin kuin painaviin vastasyihin eikä velkajärjestelyä

voida aloittaa. Joissain tilanteissa velallinen ei voi tehdä juuri muuta kuin odottaa ajan kulumista, joka lieventää moitittavuusarviointia monella yllättävälläkin tavalla.

Enemmän huomiota tuleekin kiinnittää velallisen toimintaan ja olosuhteisiin koskien toista velkajärjestelyä. Velallinen on voinut velkaantua huolimattomasti, mutta tilannetta on arvioitava osana uutta velkajärjestelyä, ei edellisen velkajärjestelyn jatkumona. Aikaisempi velkajärjestely huomioidaan jo VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen muodossa.

Velallisen nopea ylivelkaantuminen ensimmäisen velkajärjestelyn päättymisen jälkeen on vahva osoitus piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta. Käytännön merkitystä ei ole sillä, lähestytäänkö tilannetta korostuneen huolellisuusvelvoitteen näkökulmasta vai arvioidaanko VJL 10 §:n 7 kohdan esiintymistä sen perusteella, että lähes välitön ylivelkaantuminen yksinkertaisesti antaa viitteitä velallisen välinpitämättömästä suhtautumisesta taloudenhoitoon.

Ottaen huomioon velallisten velkajärjestelyistä kuluneen keskimääräisen ajan, on velallisten tilanne usein erilainen kuin ensimmäisten velkajärjestelyjen aikaan. Velallisilta ei voida edellyttää erityisen korostunutta huolellisuusvelvoitetta vain aikaisempien kauan aikaa sitten päättyneiden velkajärjestelyjen perusteella. Ennemminkin huomiota tulee kiinnittää aikaisemman velkajärjestelyn tosiasialliseen vaikutukseen osana velallisen velkaantumista. Mitä pidempi aika velkajärjestelystä on kulunut, sitä suuremman merkityksen saavat VJL 10 §:n 7 kohdan arviointiin vaikuttavat tekijät. Aina kuitenkin nopeakaan ylivelkaantuminen ei ole osoitus piittaamattomasta ja vastuuttomasta velkaantumisesta.

Usein käsillä on piittaamaton ja vastuuton velkaantuminen. Piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen esiintyessä on kysymys tavallisesti pikaluotoilla velkaantumisesta, johon tosin on puututtu vuonna 2015 ottamalla se muun muassa huomioon yhtenä VJL 10 §:n 7 kohdan esteperusteen osatekijänä. Luottoja on markkinoitu voimakkaasti velallisen maksukykyä tarkastamatta ja kohteena ovat kaikenikäiset. Toinen esteperusteen muutos on ollut iän ja mahdollisen harkintakyvyn puutteellisuuden huomioon ottaminen, ja tällä on ollut tietyissä tapauksissa vaikutusta piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen moitittavuuteen. Usein toiseen velkajärjestelyyn pyrkivät ovat iäkkäämpiä ja muutos yhdessä painavien vastasyiden kanssa on mahdollistanut monen ylivelkaantuneen pääsyn uuteen velkajärjestelyyn. Sen sijaan keski-ikäisten huolimattomaan velkaantumiseen ei tavallisesti liity lieventäviä seikkoja ja toiseen velkajärjestelyyn pääsy useamman esteperusteen esiintyessä on hyvin haastavaa. Toinen velkajärjestely on ollut mahdollinen lähinnä huomattavien olosuhdemuutosten tai velallisen erityisen heikon aseman myötä.

Velallisen olosuhteilla ja asemalla on siis myös keskeinen merkitys harkittaessa toista velkajärjestelyä. Velallisen aseman ollessa heikko ei hän tavallisesti kykene, eikä häneltä voidakaan edellyttää huomattavia toimia velkojensa maksamiseksi. Velallisen heikko asema heikentää myös hänen mahdollisuuksia kasvattaa maksukykyään. Ulosoton kautta maksetut suoritukset näyttivät riittävän tuomioistuimelle osoituksena velallisen pyrkimyksestä hoitaa

velkojaan. Nämä olivat myös korkeimman oikeuden ratkaisun osakriteereitä arvioitaessa velkajärjestelyn merkitystä velalliselle. Velkojille taas velkajärjestelyllä on harvoin katsottu olevan erityisen suurta merkitystä. Tätä osapuolten välistä arviointia voisi tasapainottaa aktiivisempi vertailu ulosoton ja velkajärjestelyn maksuohjelman mukaisten suoritusten välillä sekä velallisen mahdollisen maksukyvyn paranemisen arviointi pidemmälle tulevaisuuteen.

Velkaantumisesta kuluneen ajan merkitys on vähentynyt, mutta sillä on edelleen vaikutusta etenkin tilanteissa, joissa velallisen maksukyky on matala. Esteperusteiden moitittavuus on edellyttänyt pidempää velkaantumisaikaa, mutta velallisen aseman ja olosuhteiden ollessa heikko, on piittaamattoman ja velkaantumisen moitittavuuskin vähentynyt eikä erityisen pitkiä velkaantumisaikoja ole vaadittu. Arviointikriteerien voidaan tällöin katsoa kumoavan toisensa. Mikäli velkaantuminen on alkanut heti edellisen velkajärjestelyn päätyttyä, on esteperusteiden moitittavuus taas kasvanut huomattavasti. Tutkimusaineiston perusteella velkajärjestelyyn hyväksytyjen velkaantumisesta kulunut aika oli 5 vuotta, jota voidaan pitää suhteellisen lyhyenä aikana. Tämä viittaa siihen, että muut painavat vastasyt ovat puoltaneet velkajärjestelyä voimakkaasti. Velallisilta ei ole esimerkiksi voitu edellyttää huomattavia toimia velkojensa maksamiseksi, koska velallisen olosuhteet ovat olleet heikot. Toiseen velkajärjestelyyn pyrkivät ovat todennäköisesti heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa kuin ensimmäistä velkajärjestelyä hakevat.

Viimeisimmän tarkastelujakson ratkaisuista toinen velkajärjestely aloitettiin 13 tapauksessa eli noin joka kolmas hakemus johti toisen velkajärjestelyn aloittamiseen. Aineisto sisälsi tapauksia, joissa hovioikeus antoi asiaratkaisun tai jatkokäsittelylupaa ei myönnetty eli käräjäoikeuden ratkaisu jäi pysyväksi.¹³⁸ Jos huomioidaan myös ensimmäiseen velkajärjestelyyn hakeneet, on hyväksymisprosentti noin 84 prosenttia eli toisen velkajärjestelyn hyväksymisprosentti on selkeästi alhaisempi.¹³⁹

Monissa ratkaisuissa velallinen oli pyrkinyt toiseen velkajärjestelyyn pian edellisen maksuohjelman päättymisestä, ja nämä laskivat myönteisten päätösten osuutta. Mikäli edellisestä velkajärjestelystä on kulunut pidempi aika, kasvaa myönteisen päätöksen mahdollisuus. Vaikka kysymys on aina kokonaisharkinnasta eikä yksittäistapauksessa velkajärjestelyjen väliselle ajalle tule antaa liian suurta merkitystä, ennustaa velkajärjestelyjen välinen ajanjakso toisen velkajärjestelyn onnistumisen mahdollisuutta varsin tarkasti. Lähtökohtaisesti voidaan sanoa, että alle kymmenen vuoden ajanjakso velkajärjestelyjen välillä edellyttäisi erittäin painavia vastasyitä, mutta lähes kahdenkymmenen vuoden väli taas vähentää VJL 10 §:n 10 kohdan vaikutusta merkittävästi, eikä sille anneta erityistä painoarvoa painavien syiden harkinnassa.

¹³⁸ Itä-Suomen, Vaasan ja Helsingin hovioikeuksien vuosien 2015–2019 40 ratkaisusta myönteisiä päätöksiä oli 13 kappaletta.

¹³⁹ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt.

6.3 Toisen velkajärjestelyn yhteiskunnallinen näkökulma

Uudet velkajärjestelyt ovat painottuneet henkilöille, joiden velkaantumiseen on vaikuttanut olosuhdemuutos ja joille velkajärjestelyllä on huomattava merkitys. Tyypillisesti toiseen velkajärjestelyyn päässeet olivat iäkkäitä tai alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevia henkilöitä. Usein velallisella oli lisäksi terveydellisiä ongelmia tai hän oli työkyvytön. Velkajärjestelyt kasaantuvat huono-osaisille ja toisen velkajärjestelyn kohdalla tämä pitää erityisesti paikkansa. Aikaisempi velkajärjestely voi ennakoida uutta velkajärjestelyä. Henkilö, jolla on pitkäikäisiä taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia ylivelkaantuu todennäköisemmin uudelleen ja hakee toistamiseen velkajärjestelyyn, verrattuna henkilöön, jolla on elämänhallinta kunnossa. Toista velkajärjestelyä hakevat ovat ymmärrettävästi iäkkäämpiä, ja heillä on alhaisemmat käytettävissä olevat tulot verrattuna ensimmäistä velkajärjestelyä hakeviin.¹⁴⁰

Toiseen velkajärjestelyyn päässeiden keski-ikäisten määrä on alhainen jo senkin vuoksi, että harva on joutunut velkajärjestelyyn nuorena. Tämä tosin voi muuttua tulevaisuudessa, sillä nuorten aikuisten velkajärjestelyt ovat kasvaneet tasaisesti vuodesta 2005 lähtien.¹⁴¹ Tulevaisuudessa osa näistä jo kertaalleen velkajärjestelyn käyneistä henkilöistä tulee pyrkimään uudelleen velkajärjestelyyn. Nuorten velkaantumisesta on puhuttukin jo yhteiskunnallisena ongelmana.¹⁴²

Ottaen huomioon uuden hyväksytyn velkajärjestelyn ja vanhan velkajärjestelyn maksuohjelman päättymisen välisen ajan, tulee nuorten aikuisten käymiä velkajärjestelyjä todennäköisesti näkymään toisina velkajärjestelyinä 2020-luvun puolella välissä. Tämä edellyttää nuorten velkaongelmien ratkaisemiseksi tehtävän työn jatkamista, jotta ylivelkaantumisen ongelmiin voidaan puuttua kokonaisvaltaisesti. Aiheesta onkin käyty jo keskustelua.¹⁴³ Toisen velkajärjestelyn asemaa osana velkajärjestelyinstituutiota ei tule ajatella vain iäkkäämpien ongelmana. Velkajärjestelylaki antaa mahdollisuuden myös useammalle kuin kahdelle velkajärjestelylle, vaikka tähän tultaneen suhtautumaan erittäin kielteisesti. Ajan kulumisen myötä myös näitä tapauksia tulee ennen pitkää tuomioistuimiin.

On haastava arvioida sitä, mitä tekijät todella mahdollistavat toisen velkajärjestelyn. Oikeudellisia ilmiöitä ja oikeuden ulkopuolisia tekijöitä ei velkajärjestelyn kohdalla voida käytännössä erottaa toisistaan.¹⁴⁴ Velkajärjestely perustuu velkajärjestelylain säännöksille, mutta velallisen tosiasialliset olosuhteet, ikä ja asema saavat merkitystä myös säännösten ulkopuolella. Näiden tekijöiden tosiasiallisten vaikutusten arvioinnissa tarvittaisiin empiiristä tutkimusta ja analyysiä. Myös yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat soveltamiseen.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt.

¹⁴¹ Fredriksson - Kärkkäinen 2016. Velkajärjestelyä hakevat on entistä nuorempia ja pienituloisempia. 25–35-vuotiaiden osuus velkajärjestelyyn hakeneista oli vuonna 2004 alle 9 prosenttia kaikista hakijoista. 2010-luvulla ryhmän osuus on noussut tasaisesti 18 prosentin tienoille. Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt.

¹⁴² Linna 2014, s. 269–270.

¹⁴³ Linna 2015, s. 40.

¹⁴⁴ Friedrichs 2001, s. 5–6.

¹⁴⁵ Hydén 1997, s. 112–115.

Velkajärjestelyn kohdalla tämä pitää erityisesti paikkansa. Yhteiskunta muuttuu taustalla ja velkaantumisen syissä ja velallisryhmissä tapahtuu muutoksia. Tuomioistuimien tulkinta siitä, mikä on käsillä olevien tapauksien merkitys osana yleistä yhteiskunta- ja maksumoraalia, muovautuu jatkuvasti. Toisen velkajärjestelyn asema ei ole muuttunut vain lainsäädäntöuudistusten tai ajan kulumien seurauksena, vaan myös moraalikäsitteet ovat vaikuttaneet tuomioistuimien harkintaan.

Kysymys on myös siitä, onko keski-ikäisten tai suhteellisesti paremmissa olosuhteissa olevien pääsyä toiseen velkajärjestelyyn rajoitettu kohtuuttomasti. Velkajärjestelylaki voi muodollisesti näyttää tasapuoliselta, mutta tosiasiallisesti näiltä ryhmiltä edellytetään erittäin poikkeuksellisia olosuhteita, jotta velkajärjestelyyn on mahdollista päästä toistamiseen. On jatkettava arviointia siitä, ovatko velkajärjestelyn arviointikriteerit ja oikeuskäytäntö muodostunut oikeudenmukaisiksi kaikille väestöryhmille.

7 Lopuksi

Tuomioistuimien suhteellisen myönteinen suhtautuminen toiseen velkajärjestelyyn on muodostunut ilman lainsäätäjän erityistä ohjausta. Voidaan pohtia, vastaako oikeustila lainsäätäjän tarkoitusta. Velkajärjestelylain esitöissä muistutetaan, että toisen velkajärjestelyn myöntämisen tulisi olla mahdollista vain poikkeuksellisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi silloin, kun velallisen pääasiallinen velka muodostuu lisäsuoritusvelvollisuudesta ja sen täyttämättä jättäminen johtuu sairastumisesta tai sosiaalisesta suoritusesteestä. Velkajärjestely tulisi myöntää lähtökohtaisesti vain kerran. Lainsäätäjän suhtautuminen toiseen velkajärjestelyyn on siis edelleen pidättyväistä.¹⁴⁶

Oikeuskäytäntö antaa kuitenkin erilaisen kuvan toisen velkajärjestelyn asemasta. Kun hakijoista noin joka kolmas hyväksytään toiseen velkajärjestelyyn, ei velkajärjestelystä voida puhua lähes ainutkertaisena menettelynä. Nykyistä oikeustilaa voidaan silti pitää tyydyttävänä. Ratkaisusta ilmenee velallisten erittäin vaikeita tilanteita. Järjestelmä, jossa ihminen jätettäisiin oman onnensa nojaan hänen aikaisemmin käymänsä velkajärjestelyn perusteella ei heijastaisi yhteiskunnan arvoja, eikä sitä voisi perustella yleisen maksumoraalin ylläpidolla. Henkilö voi velkaantua uudelleen eikä aikaisemman velkajärjestelyn tule tehdä toisesta velkajärjestelystä lähes mahdotonta.

Toista velkajärjestelyä ei voida lähestyä tiukasti aikaisemmin vahvistetun maksuohjelman esteperusteen ja painavien vastasyiden kautta. Oikeuskäytäntöä läpikäymällä on havaittu piittaamattoman ja vastuuttoman velkaantumisen erityinen suhde aikaisempaan velkajärjestelyyn. Tämä suhde tulee esille niin esteperusteita arvioitaessa kuin painavien vastasyidenkin kohdalla. Velallisen aikaisempi velkajärjestely vaikuttaa oman esteperusteen ulkopuolellakin.

Ajan kulumisen edellisistä velkajärjestelyistä ja tämän seurauksena VJL 10 §:n 10 kohdan esteperusteen moitittavuuden väheneminen on ollut ratkaiseva tekijä velkajärjestelyjen mahdollistamisessa toistamiseen. Kuitenkin myös velkajärjestelylain uudistukset etenkin vuonna 2015 ovat osaltaan vaikuttaneet toisen velkajärjestelyn myöntämiseen. Velallisen iän nimenomainen huomioon ottaminen ja luotonantajien vastuullisuuden arvioiminen ovat mahdollistaneet toisen velkajärjestelyn usealle iäkkäämmälle velalliselle, joista moni on velkaantunut pikaluottoja otettuaan. Velkajärjestelylain säätämisestä on reilusti yli kaksi vuosikymmentä ja yhteiskunta velkaongelmineen on muuttunut. Velkajärjestelyyn hakevien velkamäärät ovat vähentyneet ja velkaantumisen syyt muuttuneet, jolla myös on vaikutusta velkajärjestelyn tapauskohtaiseen kokonaisuusharkintaan.¹⁴⁷

¹⁴⁶ HE 98/2002 vp, s. 35, HE 83/2014 vp, s. 56.

¹⁴⁷ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Velkajärjestelyt.

Kokonaisharkinnassa merkitystä saa velkajärjestelyn merkitys yleiseen yhteiskunta- ja maksumoraaliin. Usein selkeää vastausta tapaukseen ei ole, vaan tuomioistuimien on pohdittava kyseisen velkajärjestelyn yleisempää merkitystä. Kokonaisharkinnan myötä ratkaisujen ennakointi voi olla vaikeaa, sillä muuttujia on lukuisia. Toinen velkajärjestely voi näyttää hyvin epätodennäköiseltä, mutta jokin seikka voi puhua niin vahvasti velkajärjestelyn puolesta, että velkajärjestely voidaan muista seikoista huolimatta lopulta aloittaa.

Tapauksien lopputuloksiin sisältyy aina epävarmuutta, eikä yhtä oikeaa vastausta ole. On vain hyväksyttävä tämä epävarmuus. Merkityksellisten oikeuskäytännössä vaikuttavien tekijöiden ja velkajärjestelylain säännösten tutkiminen on tästä huolimatta erittäin hyödyllistä, jotta voidaan havaita laajempia suuntaviivoja ja ennakoida tulevia tapauksia. Lisäksi voidaan havaita esteperusteiden ja painavien vastasyiden yhteyksiä ja dynamiikkaa, joka ei ensisilmäyksellä tule ilmi velkajärjestelylain säännöksissä tai lain esitöissä. Tällä on merkitystä myös oikeusvarmuuden ja sen parantamisen kannalta. Toinen velkajärjestely on oma monia erityispiirteitä sisältävä kokonaisuus osana laajempaa velkajärjestelyinstituutiota ja sen aseman tutkimista tuleekin jatkaa. Varmaa on, että toinen velkajärjestely tulee tarjoamaan mielenkiintoisia kysymyksiä tulevaisuudessakin.